SİZ DE FİLOZOFSUNUZ

Mehmet İnanç TURAN - Doğanay SAYGILI

Gözden geçirilmiş 2. basım

Mehmet İnanç Turan

İsveç Yazarlar Birliği üyesidir. Yayımlanmış kitapları şunlardır:

Nâzım'ı Anlamak (Pêrî, 1998)
Hayat Aşk ve Kadın (Etki, 2000)
Yıkıntının Tarihi ve Teorisi (Etki, 2001 – ikinci basım Özgür Üniversite Kitaplığı, 2011)
İnsan Olması Engellenmiş İnsan (Etki, 2001)
Edebiyatla Örülmüş Aşk Mektupları (Etki, 2003)
Nâzım'ı Nâzımca Anlamak (Etki, 2004 – üçüncü basım İzan Yayıncılık, 2020)
Shakspeare ile Tanışmak İster misiniz? (Etki, 2006)
Shakspeare ile Tarihe Yolculuk (Etki, 2006)
Küreselleşme (Etki, 2006)
Aykırıhayat (Etki, 2007)
Düşünmenin Felsefî Yolu (Etki, 2007)
Siz de Filozofsunuz (Etki, 2007)
Bin Bir Aforizma (Etki, 2008)
Yaşanmamış Sosyalizm (Yordam, 2009)
Özgür Bir Dünya İçin Direnen Kasabalılar (Etki, 2009)
Felsefenin Ateşi (Kalkedon, 2009)
Marksizm'in Doğuşu (Kalkedon, 2010)
Tarihin Silinmez Mürekkepli Aşkları (Kalkedon, 2010)
On İki Eylül Karanlığında Ölüme Ateş Yakanlar (Kalkedon, 2010)
Felsefî Aşk (Etki, 2011)
Felsefeyi Aşmış Marksizm (Kalkedon, 2011)
Aşkın ve Sevginin Felsefesi (Etki, 2012)
Ütopik Sosyalizmi Aşmış Marksizm (Ütopya, 2012)
Mustafa Suphi'nin Partisi (Etki, 2013)
Büyümüş Marksizm (Ütopya, 2013)
Türkiye Komünist Partisi ve Marksizm (Etki, 2014)
Lenin'e Dönüş (Ütopya, 2014)
Marx'ın Grundrisse'si (Ütopya, 2015)
Asi Ruhlu Kasabalı (Etki, 2015)

Marx'ın Şifresi (Ütopya, 2016)
Marx'ın Sosyalizm Teorisi ve Karikatürü (Ütopya, 2017)
Marksizmin El Kitabı (Ütopya, 2017)
Sosyalizm ve Anti-Sosyalizm (Ütopya, 2018)
Mustafa Suphi'nin Partisi'nde Sosyalizm ve Enternasyonalizm (Etki, 2018)
Dimitrov'un Günlükleri (Ütopya, 2019)
Eleştirel Gözle Troçki (Ütopya, 2019)
Aleviliğin Bilimsel Kimliği (Ütopya, 2020)

inancmehmet@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz....9
Giriş....11
Ruh....16
Madde (Özdek)....24
İki Temel Dünya Görüşü....33
Materyalizm (Özdekçilik)....38
İdealizm (Düşüncecilik = Ülkücülük)....43
İdealizme Dört Örnek....47
Üç Alıştırma....54
Üçüncü Yol Yok Mu?....58
İlk Sonuç....61
Yöntem (Metod)....64
Metafizik (Anti-Diyalektik) Yöntem....67
Diyalektik = Eytişim....73
Diyalektik Materyalizm ve Kuantum Fiziği....106
İkinci Sonuç....112
Toplum ve Tarih....114
Üretim Biçimlerine Tarihsel Materyalist Bakış....122
Tarihe İdealist – Metafizik Bakış....129
Son Sonuç....133
Tarafsız Bir Filozof Musunuz?....135

“Oldukça yaygın bir kanıya göre, felsefe güç bir konudur. Çünkü, uzmanlaşmış bazı bilginlere, ya da bir felsefe sistemi olan filozoflara özgü bir kafa çabasıdır. Bu önyargıyı yıkmak için yapılacak ilk şey, bütün insanların birer filozof olduğunu ispatlamaktır. (...)

İnsan, her zaman, kendi dünya görüşü bakımından, belirli bir topluluğa bağlıdır; özellikle de aynı biçimde düşünen ve davranan toplumsal öğelerin bulunduğu topluluğa.

(...) Gerçekten de, genel olarak, felsefe diye bir şey yoktur, çeşitli felsefeler, çeşitli dünya görüşleri vardır. İnsan bunların arasında her zaman bir seçme yapar."

Antonio Gramsci

Ö N S Ö Z

Felsefenin değişik biçimlerde tanımı yapılabilir. Bu, bir insanın yüzüne hangi yönden bakıldığına ve neyin görüldüğüne benzer. Kimisi kulağı, kimisi ağzı görür. Ama bakılan şey aynı insanın yüzüdür.

Montaigne, *"Felsefe yapmak kuşkulanmaktır,"* der.

İnsan nelerden kuşkulanır? Üzerinde yaşadığı doğadan, içinde yaşadığı toplumdan, kendi düşüncelerinden, kendinden… Kuşkulanan insan merak eder, merak eden insan soru sorar. Sorduğu sorunun yanıtını, doğru veya yanlış bulur; bulduğu şeyle kuşkusunu giderir. Şüphesiz ki, kuşkuculuk hastalığına yakalanmamışsa…

Hobbes'a göre: *"Felsefe yapmak doğru düşünmektir."*

Felsefe tarihinde profesyonel yüzlerce filozofun felsefe yaptığını, ama bir kısmının doğru düşünmediğini dikkate alırsak, şöyle dememiz doğru olmaz mı? Doğru felsefe yapmak, doğru düşünmektir.

Jaspers'e göre: *"Felsefe yapmak ölmesini öğrenmektir."*

Evet, doğru felsefe yapanlar ölmesini öğrenir. Ne var ki, sadece ölmesini öğrenmek için felsefe yapmaya gerek var mı? "Felsefe yapmak, yaşamasını öğrenmektir," demek daha anlamlı değil mi? Ya da doğru felsefe yapmak, doğru yaşamasını öğrenmektir.

* * *

Gerçeği yansıtan felsefe yapmak; doğru soru sormak, doğru yanıt vermek, doğru eylemde bulunabilmektir. Bilgiyi, sevgili olarak

görmek, aramak, bulmak, onu faaliyetimizle birleştirerek mutluluğu insanlık olarak yakalamaktır.

Felsefe hayata dair genel bir bakıştır. Hayat üzerine düşünme ve eyleme etkinliğidir. Önyargılarımız üzerine düşünmek, düşünceleri eleştiri masasına yatırmak, onlardan sonuçlar çıkarmak ve hayata uygulamak felsefe yapmaktır. Felsefe, yaşamı, doğayı, toplumu, insanı, kendimizi sorgulamaktır. Kısacası felsefe, dünyayı anlama ve değiştirme aletidir; bu eylemin beynidir.

Peki, filozof kimdir? Felsefeyi yapan kimsedir. Felsefeyi filozoflar yapar; ama kimleri filozof tanımının içine sokacağız? Herkesi mi? Yoksa mesleği felsefecilik olan özel insanları mı?

Bu kitabın amacı, filozof olan bütün insanların, hepimizin, nasıl, ne çeşit bir filozof olduğunu, dünya görüşümüzün hangi genel dünya görüşüne bağlı olduğunu felsefi dille göstermektir. Felsefe beyinsel bir faaliyettir; filozof beyinsel eyleme katılan herkestir.

GİRİŞ

Şimdi ne yapıyorsunuz? Şu anda elinizdeki kitabı karıştırırken, "Nasıl bir kitap bu? Okunmaya değer mi, değmez mi? İyi mi, kötü mü?" diye kendinize sormuyor musunuz? Sizin için İYİ ne? KÖTÜ ne? Bunları düşünürken ve yanıt ararken felsefe yapıyorsunuz.

Şimdi ne yapıyorsunuz? Televizyondan haberleri mi dinliyorsunuz? Her haber sizde olumlu olumsuz değer yargıları uyandırmıyor mu? Duyduğunuz haberler üzerine kafanızda yorumlar yapmıyor musunuz? Bir düşünceye karşı çıkarken diğerini desteklemiyor musunuz? Şu an kendi kendinize felsefe yapıyorsunuz.

Şimdi ne yapıyorsunuz? İşyerinde misiniz? İşçi arkadaşlarınızla çalıştığınız yerin durumunu, patronun davranışlarını, kendinize, başka arkadaşlarınıza yapılmış haksızlığı mı konuşuyorsunuz? Yaşadığınız hayat konusunda farklı dünya görüşleriniz yok mu? Şu an felsefe yapıyorsunuz.

İnsanın ister kendisiyle, ister başkalarıyla yaptığı her konuşmada felsefe vardır. Toplumsal insanın görüşlerini bildirdiği, tartıştığı, paralel düşündüğü veya düşünmediği her yerde felsefe vardır. Her sohbet konusu felsefenin içine bir yerden mutlaka girer, her görüş felsefeye bir noktadan bağlanır. Bu nedenle her insan filozoftur; siz de filozofsunuz.

* * *

Kendinizin filozof olduğunu kabul etmiyor musunuz? O halde sizin dünya, toplum ve düşüncelerle hiçbir ilginiz yok! Sizin doğru bildiğiniz, yanlış bildiğiniz şeyler yok! Yaşam, mutluluk, ahlak, politika hakkında hiçbir görüşünüz yok!

Hayatı sorgulamak, birtakım sonuçlara varmak, sonuçlardan davranışlar doğurmak, hiç kimsenin kaçınamayacağı bir şeydir.

Dünyada yaşayan herkesin iyi, ya da kötü, doğru veya yanlış görüşleri, eylemleri vardır. Sizin yaşama karşı tutumunuz, isteseniz de, istemeseniz de size bir dünya bakışı sağlar. Hayata, dünyaya dair bir bakışınızın olması sizi otomatik olarak felsefeci yapar. Filozof, bir dünya görüşüne sahip olan insandan başka şey değildir. Sizin bir dünya görüşünüz olduğuna göre siz de filozofsunuz. Gramsci, *"Her insan filozoftur,"* derken haklıdır.

Peki, sizi felsefe tarihindeki filozoflardan, ya da üniversitelerde felsefe öğretenlerden ayıran, farklı kılan hiçbir şey yok mu? Şüphesiz ki var. Onlar felsefeyle teknik anlamda, eski filozofların görüşlerini irdeleyerek, argümanlarla, kanıtlarla uğraşırlar. Fakat sonuçta onların da ilgilendikleri şey bir dünya görüşüdür. Filozof, belirli türden sorular üzerine düşünen, yargılar üreten, onu hayata uygulamaya çalışan insandır. Siz de, onlar da aynı şeyi yapıyorsunuz. Yine Gramsci'ye dayanarak diyebiliriz ki:

"Meslekten, ya da teknisyen filozoflarla, öbür filozofların arasındaki fark nitel bir fark değil, nicel bir farktır."

Nitelik= bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu başka şeylerden ayıran özelliktir. Sizlerle onlar arasında NİTELİK farkı yok. Bütün insanlar nitelik bakımından filozoftur. Nicelik= bir şeyin sayılabilen, azalıp çoğalabilen özelliğidir, yani miktarıdır. Bütün filozoflar arasında bilgi birikimi bakımından nicelik farklar vardır.

* * *

Herkes filozoftur; ancak herkesin dünya görüşü aynı değildir. Sizin dünyaya bakışınızla (dünyayı felsefi düzlemde yorumlayışınızla), başka bir filozofun dünya görüşü çakışmayabilir. Çeşitli dünya görüşleri varsa, çeşitli felsefeler, çeşitli felsefi yaklaşımlar vardır. Siz bir filozof olarak farklı felsefi

akımlardan birisine bağlısınız. Dünyaya, insanlığa, topluma, doğaya dair bakışınızla bu bağlantıyı sağlıyorsunuz.

Siz kesinlikle filozofsunuz. Ama nasıl bir filozof? Nasıl bir filozof olduğunuzu bilmemek sizi filozofluktan çıkarmaz; olsa olsa bilgisi dar olan filozof yapar, nicelik yönünden güçsüz bir filozof yapar. Bütün filozoflar aynı miktarda bilgili değildir. Ayrıca her filozof doğru görüşler savunur diye bir kural yoktur. Siz yanlış düşüncelere kapılmış bir filozof olabilirsiniz. Ya da kimi düşünceleriniz hakikati dile getirirken, kimi düşünceleriniz hatayı (hakikat olmayanı) dile getirebilir. Ama yine de bir filozofsunuz.

Sözgelimi siz Platon gibi, insanların öldükten sonra ruhlarının yaşayacağına (ruh göçüne) inanabilirsiniz veya ruh göçünü saçma bulabilirsiniz. Herakleitos gibi, dünyanın doğaüstü bir güç tarafından yaratılmadığını savunabilirsiniz. Ya da Hegel gibi, evrensel bir düşüncenin (doğaüstü bir varlığın) bu dünyayı yarattığını iddia edebilirsiniz.

Dünyadaki olaylara yaklaşım yönteminiz Aristoteles gibi hareketsiz bir mantığa (formel = biçimsel mantığa) dayanabilir. Veya Herakleitos gibi hareketli bir mantığı (diyalektiği) kullanabilirsiniz.

Sizin nasıl bir filozof olduğunuzu hem dünyaya hangi pencereden baktığınız belirler; hem de bu pencereyi bulurken ve pencereden bakarken hangi yöntemi kullandığınız.

Dünyada insan sayısı kadar filozof vardır; ama insan sayısı kadar dünya görüşü yoktur. Sizin kendinize özel diye düşündüğünüz şeyler genelleme yapıldığı zaman (bilimsel ayırmada) ortak bir dünya görüşünün içine girer. Bilim, bireysel olanı (özel olanı) genellemeler altında topladığından dolayı, filozofların görüşleri

mutlaka bir genellemenin (özellerin ortak yanını içeren bölümlenmenin = bir dünya görüşünün) altına girer.

Sizin kendinize sorduğunuz şu sorular bile sizi bir genellemeye, dünya görüşüne bağlar: "Hayatımın bir amacı var mı?" "Hayatım bir düş mü? Gerçek dünyada mı, hayal dünyasında mı yaşıyorum?" "Zihnim, bedenimden farklı mı?" "Zihnim olmadan bedenim, bedenim olmadan zihnim var olabilir mi?" "Nereden geliyorum, nereye gidiyorum?" "Ölüm ne?" "Mutluluk ne?" "Nasıl mutlu olabilirim?" vb.

* * *

Filozoflar, dünyaya – topluma – bireylere dair düşünce üretirler. Kimi filozoflar sadece ürettikleri düşüncelerle yetinirler; düşüncelerini hayata uygulamazlar. Düşünceler soyuttur; içinde organ olmayan beden gibidir. Düşüncenin somut bir güç olması için, onun hayata uygulanarak ete - kana kavuşması gerekir. En doğru düşünce, yaşama uygulanmadığı sürece boş sözcük yığınıdır. Sözcükler hayatla birleşerek, onu değiştirerek anlam kazanır. O nedenle felsefesine hakkını vermek isteyen bir filozofun düşüncelerini hayatın değiştiricisi olarak kullanması gerekir. Filozof olan bütün insanların eksik birer filozof olmaması için düşünsel eylemlerini, pratikle (yaşamla) ortaklaştırmaları şarttır. Filozofun sorunu hayata hangi dünya görüşüyle etki yapacağıdır. Bu nokta bizi tekrar başa döndürür. Hayattan çıkan düşüncelerimizi hayata döndürmek, uygulamak, değiştirmek, bizim nasıl bir filozof olduğumuzu yeniden gündeme getirir.

RUH

Günlük yaşamımızda ruh kelimesini çok sık kullanırız. İçsel dünyamızda bir sorun yaşıyorsak (sözgelimi aşkın hüsranına uğramışsak), "ruhsal durumum çok kötü" deriz. Elimizi ateşte yakmışsak, "bedensel acı çekiyorum" deriz. Birbirimize derdimizi anlatmak için kullandığımız "RUH" ile "BEDEN"i ayıran bu ayrımlar günlük dilde zararsızdır. Ne var ki felsefi dilde bu kelimeler çok başka anlamlara gelir ve bizi uçuruma bakan bir pencerenin kenar kıyısına yerleştirir. Dünyaya bu pencereden baktığımızda uçurumdan aşağıya yuvarlanmaya hazır olduğumuzu hissetmeyiz bile.

İ.Ö 434 – 424 yılları arasında yaşamış tarihçi Herodotos, kendi ismiyle anılan kitabında Mısırlıların şu görüşlere inandığını yazar:

- İnsan ruhu ölmez. (Beden ölür.)
- Beden (gövde = vücut) ölünce, ruh başka bir canlı varlığa girer.

Demek ki üç bin yıl önce yaşayan Mısırlılar, ruh ile bedenin birbirinden ayrı olduğuna; bedenin ölümlü, ruhun ölümsüz olduğuna inanmaktadır.

Antik Çağ Yunan felsefesinin filozoflarından Pythagoras, Platon, Mısırlıların bu geleneğini sürdürür. Phytagoras kendisi öldükten sonra ruhunun yaşayacağını ve tekrar başka bir insanda dirileceğini anlatmak amacıyla öğrencilerine der ki:

"Bir gün gelecek ben elimdeki bu değnekle gene karşınızda ders vereceğim."

Platon da ruh dediği şeyi bedenden koparır, kötülük kaynağı olarak gördüğü bedenin karşısına koyar. Ve bedenden koparılmış ruhu dünya üzerinde dolaştırır, "öteki dünyaya" gönderir, tekrar getirip bir canlının içine sokar. Dolayısıyla ruh hiçbir zaman ölmemektedir ve bedenden ayrı olarak yaşayabilmektedir. Platon, *Phaidon* isimli kitabında der ki:

"Bir yanda tanrısal, ölümsüz, yok edilemez, (...) olana sahibiz ve ruh işte buna benzer; öte yanda ise, insansal, ölümlü yok edilebilir (...) olana sahibiz, beden de işte buna benzer." " Ruh kesinlikle ölümsüz ve yok edilemezdir."

Beden ile ruh birbirinden koparılır koparılmaz serbest hale geçen ruhun göçünü kabul etmek zorunluluk haline gelir. Ruh göçünün arkasında yatan inanış şudur: İnsanların duygu ve düşünceleri dış dünya ile bağlantılı bedenlerinden gelmemektedir. Tersine, bedenlerinin içinde bulunan ve ölümle beraber bedenleri bırakıp giden, bedenden bağımsız RUH'larından gelmektedir.

Daha sonra felsefenin sahnesinde Descartes'ı görürüz. O da Platon gibi ruh ve bedeni birbirinden koparır. Hatta beden olmasa bile insanın düşünmeye devam edebileceğini söyler. *Yöntem Üzerine Konuşma* adlı eserinde şöyle yazar*:*

"Hiçbir bedenimin olmadığını (...) düşünmeme karşın (...) kendimin var olduğu sonucunun çok açık ve kesin olarak ortaya çıktığını gördüm." "Ruhumun, bedenimden tümden ve gerçekten ayrımlı olduğu ve bedensiz var olabileceği açıktır."

Pythagoras, Platon, Descartes gibi filozofların, insanı, ruh ile beden olarak ikiye bölmelerinin sonuçları şöyle özetlenebilir:

- Ruh ile beden ayrıdır, birbirinden koparılabilir.
- Ruh, bedenden bağımsız olarak düşünce, duygu üretir. Sonsuza kadar bir bedenden diğer bedene girerek ortalıkta dolaşır.
- Beden, ruhun hapishanesi gibidir (dolayısıyla beden kötü, ruh iyidir).

Sizce bu görüşler hakikati sergiliyor mu? Bir filozof olarak onlarla aynı, ya da onlara yakın mı düşünüyorsunuz? İşte burada vereceğiniz karar sizin dünya görüşünüzün bir parçasını belirleyecektir.

* * *

Aristoteles, *Ruh Üzerine* adlı yapıtında; beden olmadan, cesaret, istek, düşünmek gibi ruhsal olayların olamayacağını söyler. Duygular ve düşünceler bedenle BİRLİKTE var olabilir ancak. Dolayısıyla Aristoteles'e göre bedenden koparılmış bir RUH olamaz. Aristoteles *Ruh Üzerine'* de şöyle yazar*:*

"Sonuç olarak düşünürler, ne ruhun bedensiz, ne de bedenin ruhsuz olmadığını sanmakla haklıdırlar; çünkü ruh (...) bedenin herhangi bir şeyidir."

" Ruh bedenden ayrı olamayacaktır."

Aristoteles kendi mantığı içinde haklılığını korumak amacıyla, insanın ölümünden sonra ruhun başka bir bedene giremeyeceğini belirtir ve "ruh göçünü" saçma bulur. Bir bakıma Platon'u, Pythagoras'ı eleştirir. Aynı kitabında der ki:

"Sanki Pythagorasçıların efsanelerine uygun olarak, herhangi bir ruhun, herhangi başka bir bedene girebilmesi mümkünmüş gibi! Bu saçmadır."

Aristoteles zekânın bir bölümünü ayırarak bunu söyler. Aristo'nun kendi iç çelişkisini bir kenara koyarsak, onun genel olarak şu iki düşünceyi savunduğunu söyleyebiliriz:

- Ruh ile beden ayrılığı olanaklı değildir; ikisi bir BÜTÜNDÜR.
- Bir insanın ruhu, bedeni öldükten sonra başka bir insanın bedenine göç etmez.

Görüldüğü üzere bu sonuçlar, Platon'un, Pythagoras'ın vardığı sonuçlardan farklıdır. Bir filozof olarak bu farklı görüşlerden birine katılmanız sizi bir dünya görüşünün içine sokacaktır. Ve onayladığınız dünya görüşü diğerinin karşıtıdır. İki dünya görüşü arasında tutum almazsanız, "bilinemezci" bir dünya görüşünüz olacaktır.

Karar vermeniz için araştırmanız, düşünmeniz gerekir. İlk sorunuz kaçınılmaz olarak "RUH NEDİR?" olacaktır. Soruyu yanıtlayamadan bir dünya görüşüne ulaşamazsınız.

* * *

Ruh nedir? Bilimin bugün geldiği yer bize bir yanıt sunar. Ruh, insan ile dış dünyanın etkileşiminden ortaya çıkan, insana özgü duyusal ve düşünsel iç dünyadır. Ama bu öyle bir içsel dünyadır ki, insan doğduktan sonra biriktirdiği kendi içsel etkinliğini sürekli olarak ona katar. Ruhsal (zihinsel) gelişim, insan atalarımızın düşünsel, duygusal gelişmesinin toplamı, özetidir. Bu ne demektir? Ruh (zihinsel faaliyet), insanlık tarihinde hiç değişmeden kalan, başlangıçta ne ise hep aynı olan bir şey değildir.

Ruh, toplumsal - tarihsel bir üründür; insanlık ilerledikçe, o da ilerler.

Ruh = Psykhe = insanın zihinsel olaylarının (duygu ve düşüncelerinin) hepsini kapsar.

Ruh (zihin, psykhe) = beyin, sinir sistemi, dil, bilinç ile evrimsel olarak gelişir ve bizim dış dünyaya uymamızı sağlar. Ruhun gelişiminin kaynağı dış dünyadadır. Bilim insanı Pavlov'un işaret ettiği gibi, beynin – sinir sisteminin dış dünyadan aldığı uyarımları yorumlamasıyla ruhsal (içsel) dünya oluşur; duygularımız, düşüncelerimiz ortaya çıkar.

Dış dünya olmadan ne ruh (zihin), ne ruhsal faaliyet (düşünceler, duygular) olabilir.

Bu nedenle insanın doğarken getirdiği bir ruhu yoktur; insan önce doğar (var olur) sonra ruhsal, zihinsel eylem başlar. Ruh, insanın bedeninin (kafası, gövdesiyle), dış dünyanın ortaklığının meyvesidir. Ama RUH = DIŞ DÜNYA demek değildir. Ya da BEDEN = RUH değildir. Böylesi bir eşitleme, ürünü belirleyici olarak yaratanla, ürünün kendisini eşitlemek demektir ki doğru olmaz. Elma ağacının kendisiyle, "elmanın" eşitlenmesi ne kadar yanlışsa, ruh ile dış dünyayı eşitlemek o kadar yanlıştır. Ruh (içsel dünya = zihinsel eylem) de dış dünyayı etkiler. Ama belirleyici olan dış dünyadır.

Dış dünya, beden→ birincil, Ruh, zihin→ ikincildir.

* * *

Dış dünyadan etkilenen insan bedenini, ruh (zihin) olmadan düşünemeyeceğimiz açıktır. Yani zihin (ruh) bütünsel bedenin içindedir. Zaten bu konuda tartışma yoktur. Bütünsel bedeni iki parçaya bölmekle başlar sorun.

Bedeni, gövde ve beyin (sinir sistemi) olarak ikiye ayırabilir miyiz? Soyutlama düzeyinde (düşünce düzeyinde) tabii ki ayırabiliriz; fakat bedenin işleyişi açısından somutta ayırabilir miyiz? Soru budur.

Nöroloji bilimi bunun imkânsızlığını kanıtlamıştır. Ruh (zihin) ile bedeni birbirinden koparmak, insanın kafasını gövdesinden kesmeye benzer. Zihinsel, ruhsal işlemler yalnızca beynin değil, bedenin diğer parçalarının ortak çalışmasından oluşur. Tek başına bir beyin sadece et parçasıdır; beynin fonksiyonları vücudun diğer organları ile anlam kazanır. Deride veya zihinde başlayan bir acı insanın bedenini tümüyle etkiler. Beyin ile bedenin diğer parçaları karşılıklı bağıntı ve etkileşim içindedir. Beyni – zihni – ruhu olmayan bakteriler vardır; ama bedeni olmayan, beyni (ruhu, zihni) olan insan var mıdır? Zihinle, bedeni parçalamanın bizi vardıracağı saçma sonuç budur. Herzen'in dediği gibi:

"Ruhun bedensiz yaşayabileceğini söylemek, kara kedinin kara rengini odada bırakarak dışarı çıkabileceğini söylemekten farksızdır."

İnsan mutsuzluğunu, üzüntüsünü, ıstırabını, bedeninden ayrı tutmaya çalışsa bile (eğer maske takmıyorsa) bunu beceremez. Sadece beyin tepki vermez, tüm beden tepki verir. Düşünceler, duygular, bedenin mutsuzluk halleri ile birliktedir. Bedenin tepkilerinin farkında olmayabiliriz. Ne var ki, tepkilerin farkında olmamak tepkileri ortadan kaldırmaz; onlar objektif bir içeriğe sahiptir. Beyin, ruh, zihin bir tehlike hissettiğinde, heyecanlandığımızda, tüm bedensel organizma olaya katılır; metabolizmanın hızı değişir, kalp atışları artar, iskelet adaleleri kasılır vb. Olay hem beyinde meydana gelir; hem de ana bedende. Çünkü beyinden ana vücuda giden sinyallerle, ana vücuttan beyne giden sinyaller ortak sinir sistemine bağlıdır. Eğer beyinden ana vücuda giden sinirleri keserseniz, hem vücut haliniz, hem de zihniniz, ruhunuz değişime uğrar. Ruh - beden

veya zihin - beden bölünmesinin yanlışlığını nörolog Antonio R. Damasio şu güzel sözlerle anlatır:

"Beyin ile vücut ayrılmaz biçimde, karşılıklı birbirine hedeflenmiş biyokimyasal ve sinirsel devrelerle bağlıdırlar."

* * *

Beden ile ruh ayrılığına (beden ile zihin = us = akıl ayrılığına) karşı çıkmamızın dünya görüşümüz açısından önemi nedir? Ruhun bedenden koparılması, ruhun dış dünyadan koparılması sonucunu verir. Çünkü insan tüm bedeniyle dış dünya ile ilişki kurar. Ruh, düşünce ve duygularımızı kapsadığına göre, ruhun bedenden koparılması, düşünce ve duygularımızın dış dünyadan koparılmasıdır. Doğal olarak bu dünyayı anlamak için elimizde kalan tek şey ruhumuz (zihnimiz, aklımız, usumuz) olmaktadır. Dış dünyaya, bedene karşı, düşünceye-duyguya (ruha) biçilen bu öncelik dünyaya bakışımızı belirler ve bizi yanlış olan yola sürükler. Nedir bu? Bilgiyi aramada, bulmada, beden (dolayısıyla dış dünya) önemini yitirir; ruhumuz (usumuz, zihnimiz) ön plana çıkar. Artık bilgiyi aklımızla, ruhumuzla dış dünya olmadan bileceğimizi iddia edebiliriz. Nitekim Platon, *Phaidon* adlı kitabında şöyle yazar:

"Ruh ne zaman bir şeyi bedenin eşliğiyle araştırmaya koyulsa, onun beden tarafından en yüksek ölçüde yanıltıldığı açıktır."
"Öyleyse, herhangi bir şeyin saf bilgisine sahip olmak durumundaysak, bedenden kurtulmamız ve nesnelerin kendilerini salt ruhun kendisiyle görmemiz gerektiği kanıtlanmıştır."

Ruhu, bedenden koparan bu felsefenin, ölümden sonra ruhun ne olacağını söylemek zorunluluğu doğar. Daha önce belirttiğimiz gibi "ruh göçü efsanesini" kabul etmek zorunda kalırız. Bu dünya yerine, ruhların var olduğunu sandığımız hayali dünyayı hayat merkezine koyarız. Dünyaya bakışımız dünyadan kopar, gölgesel bir dünyada yaşarız. Bu bakış açısı bize mistik (gizemli)

boş hayaller yükler, gerçeklere (hakikatlere) yaklaşamayız. Hatta Platon gibi, gerçek bilgeliğe ancak ölümden sonra erişebileceğimizi düşünebiliriz. Platon, *Phaidon*' da bunu söyler, der ki:

"Bilgelik, ancak bedenden kurtulduktan sonra, (...) öldüğümüz zaman ve yaşamadığımız sürece bizim olacaktır."

Şüphesiz ki Platon'un söylediği bir dünya görüşüdür; ama dünyaya, "ruhlar dünyasından" bakan ters görüştür.

Ruh üzerine yüzyıllardır yığılan mitolojik, efsanevi, dinsel görüşleri temizlemek, ruhun gerçek kimliğini ortaya çıkarmak gerçekten zordur. Bu kelimeyi kullanırken onun üzerine yüklenmiş yanlışları dikkate almalıyız. Yoksa yanlışın kurbanı olmamız kaçınılmazdır. Ne yazık ki filozoflarımızın çoğunluğu onun kurbanıdır.

Kimi filozoflar da Ruh ile TİN'i eşitler. Tin = düşünce demektir. Ruh = duygu + düşüncedir. Duygu ve düşünce birbirinden ayrılamaz. O nedenle, bu ayrım doğru değildir. Bu iki kelimeyi aynı anlamda kullandığımız yerde, bu farkı hatırlamalıyız.

MADDE (ÖZDEK)

Biz insanları çevreleyen cansız bir doğaya ve canlı organizmalara sahibiz. Etrafımızda ağaçlar, ormanlar, ovalar, nehirler, denizler, topraklar, gökyüzü, yıldızlar, gezegenler var. Kısacası bizim bilincimizin (zihnimizin = ruhumuzun) dışında bir dış dünya, doğa var. Ve doğa bilincimizden bağımsız olarak (yani biz olmasak da var olarak) kendini gösteriyor. Doğa bilimleri, yeryüzünün, doğanın milyonlarca yıl önce var olduğunu (canlı varlıklar ortaya çıkmadan önce de var olduğunu) ispatladı. Ayrıca varlığı bizim zihnimizden bağımsız olan evrenin maddi olduğunu kanıtladı.

Bizim bilincimizin dışında varolan her şeye madde

(özdek) diyoruz.

Madde felsefi bir terimdir; insanın ruhu dışındaki her şeyi nitelendirmek için kullanılır. Bizim ürettiğimiz eşyalar, arabalar, evler de maddedir, maddenin biçimleridir; çünkü bizim zihnimizin dışında varlıklarını sürdürüyorlar. Varlık = evrende insan bilincinden bağımsız olarak var olmak demektir, dış dünyayı anlatır. Dış dünya, doğayı ve içinde yaşadığımız toplumu içerir. Maddenin tanımı insan ruhunun dışındaki her şeyi kapsadığından dolayı, aradaki anlam farklarını şimdilik yok sayarak şöyle yazabiliriz:

Doğa = dış dünya = varlık = madde (özdek)

Kimi felsefeciler madde terimi yerine TÖZ terimini kullanır. Töz = nesnelerin (eşyaların = şeylerin) altında bulunan temel dayanak olarak kabul edilir. Onlara göre TÖZ değişmezdir. Oysa madde sürekli değiştiğinden dolayı, TÖZ kavramıyla uyuşmaz. Biz Tözün geçtiği yerde maddeyi anlamalıyız.
Maddenin görünüş ve şekilleri çeşitlidir. Fizik biliminde madde, katı, sıvı, gaz, plazma, nükleer alan, elektromanyetik alan vb. şekilde karşımıza çıkar. Katılaşmış su bir maddedir, buharlaşmış su da bir maddedir. Elle tutulan, gözle görülen bir nesne, kütle, cisim maddedir. Ama elle tutulmayan, gözle görülmeyen radyasyon, enerji de bir maddedir. Bilim her geçen gün maddenin somut çeşitliliklerine yenisini eklemektedir.

* * *

Maddenin (özdeğin) en önemli özelliği HAREKET (DEVİ-NİM) halinde varlığını göstermesidir. Hareket maddenin varoluş şekillerinden birisidir.

Hareketin olduğu yerde mutlaka madde vardır; maddenin olduğu yerde de hareket!

Üzerimizde ışıyan güneş ışınları hareket halindedir ve güneş maddiliğini hareket halindeki ışınlarıyla gösterir. Gözlerimizin önünde hareket etmezmiş gibi duran nesneler (eşyalar) kendi içlerinde parçacıklar (atomlar, atomaltı parçacıklar) sayesinde hareket halindedir. Mutfağımızda sabit olarak duran masamızın atomlarının içinde hareket olduğunu bilim göstermiştir. Yer ve gök cisimleri hareket halindedir. İnsanın bedeni sürekli hareket halindedir. Biz uyurken bile hareket halindeyiz. Bedenimizdeki metabolizma faaliyetleri, soluk alışımız biz uyurken devam eder, farkında olmasak da bizi hareketli kılar.

Maddenin durgunluğu göreceli (bağıntılı) olabilir ancak. Sözgelimi güneş dünyamıza göre hareketsiz, bağlı olduğu galaksiyle birlikte hareket halindedir. Gözümüze göre hareketsiz olan bir ağaç, hem kendi yapısındaki içsel hareketi, hem de dünyanın güneş etrafında dönüş hareketini taşır; dünyayla birlikte hareket eder. Einstein maddesiz hareket, hareketsiz madde olamayacağını bilimsel olarak ispatlamıştır. Engels'in *Anti-Duhring* adlı yapıtında söylediği şu sözlere katılmak gerekir:

"Asla hiçbir yerde hareketsiz madde olmamıştır ve olamaz."

Denge ve hareket birbirinden ayrılamaz. Sürekli olarak denge harekete; hareket dengeye dönüşür. Tıpkı maddenin özelliği olan ÇEKİM ve İTİMİN birbirine dönüşmesi gibi. Her hareket denge yönünde çaba gösterir, denge oluştuğunda hareket devreye girip onu ortadan kaldırır. Sözgelimi bir kaya parçası dengeye ulaşmış gözükür; ama hava koşulları sürekli olarak dengeyi bozar.

Her denge ancak bağıntılı ve geçicidir.

* * *

Kimi filozoflar hareketi yalnızca mekanik hareket (bir cismin bir yerden bir yere taşınması, gitmesi) olarak anlar. Örneğin Descartes maddeyi kabul etmesine karşın, mekanikçi bir hareket anlayışına sahiptir. Bu anlayış, bir cismin hareket edebilmesi için, bir hareket ettiricinin varlığını şart koşar. Cismin içindeki atomların hareketine bakmak, Descar-tes gibi filozofları yanıtlar. Maddenin mekanik hareketi onun bir çeşit hareketidir; ama o olmasa bile maddenin içsel hareketi vardır. Bu hareket cinsi (atomların, moleküllerin hareketi) maddenin kendisinden gelen içsel harekettir.

Maddenin hareket biçimleri birbirine dönüşme kapasitesine sahiptir. Mekanik hareket, kimyasal hareket, fiziksel hareket hep birbirine dönüşebilir. Sözgelimi madde ışık hızında hareket ederse, enerjiye dönüşür. Maddenin hareket çeşitleri birbirine bağlıdır, ayrılamaz. Çünkü madde hareketin dönüşemeyeceği (bir hareketten diğer harekete geçemeyeceği) şekilde bulunmaz.

Madde hareketten ayrılamadığından dolayı, maddenin sürekli değiştiğini kabul etmek zorundayız.

Hareket eden şey değişir. Değişim maddenin hareketinden çıkan geçici sonuçtur. Geçicidir, çünkü değişen şey yeniden değişmeye devam edecektir. Değişim süreklidir. Maddenin ne hareketi, ne değişimi durdurulabilir. Örneğin, şimdi ormandaki bir çiçek bir zaman sonra değişecek, toprak olacaktır. Toprak da değişime devam edecektir; o da bir zaman sonra eski toprak olmayacaktır.

* * *

Maddenin ikinci temel özelliği (ya da onsuz olamayacağı özelliği) bir mekânda (uzayda) bulunmak zorunda oluşudur. Madde mekânda mutlaka bir yer işgal eder. Mekân (uzay), varolan her şeyi (maddeyi) bulunduran sınırsız yer anlamındadır. Gözümüzle gördüğümüz nesnelerimiz (eşyalarımız) mekânda bir

yer kaplar. Fakat gözümüzle göremediğimiz madde (örneğin enerji) de bir yer işgal eder.

Descartes gibi filozoflar maddenin yer kaplamasını, görülen cismin boyutlarıyla sınırlandırarak ona "uzam" der. Oysa mekân kavramı uzamı da içine alan geniş bir kavramdır; maddenin her şeklinin mekânda bir yeri olduğunu anlatır. Ayın, yıldızların, güneşin, dağın, toprağın, maddenin her biçiminin mekânda bulunması kaçınılmazdır.

Mekânı olmayan bir maddenin olabileceğini düşünmek, maddenin olmadığını söylemekle özdeştir. Yeryüzünün, dünyanın kendisi de mekân içindedir. Mekân = dünya değildir. Dünyanın kendisi de, içindekiler de, evrenin mekânında bir yer kaplar. Mekân SINIRSIZDIR.

Madde olmayınca mekân olmaz, mekân olmayınca madde olmaz.

Demek ki madde, mekânsız olamıyorsa, MEKÂN MADDE-NİN VAROLMA BİÇİMLERİNDEN BİRİDİR. Mekânda var olmamak, hiçbir yerde olmamak demektir; bu maddenin yokluğu demektir. Madde nasıl değişiyorsa, hiç aynı kalmıyorsa, onunla birlikte olan mekân da değişir.

Madde, insan bilincinden (zihinden = ruhtan) bağımsız olduğundan dolayı, maddenin ayrılmazı olan mekân da insan bilincinden bağımsızdır. Yani bu dünyada bir tane insan bile olmasa her zaman mekân (uzay) varlığını sürdürecektir. Çünkü mekân insan zihninin yarattığı bir şey değildir; nesneldir, her zaman vardı, her zaman var olacaktır. Maddenin değişimine bağlı olarak değişecek; ama hiçbir zaman yok olmayacaktır. Dünya başka bir maddeye dönüşse dahi, mekân değişmesine rağmen varlığını koruyacaktır. Hiçbir güç maddeyi, hareketi, mekânı ortadan kaldıramaz.

Madde, hareket nasıl sonsuzsa, mekân da sonsuzdur.

* * *

Madde – hareket – mekân üçlüsüne ZAMAN'ı eklememiz gerekiyor. Çünkü maddenin, hareketin, mekânın DEĞİŞİ-Mİ mutlaka zaman içinde olur. Zaman, var olan maddenin değişimini gösteren sonsuz süredir. Maddenin hareket ve durum değişikliğini ifade eder. O halde ZAMAN, MADDE-NİN VAROLMA BİÇİMLERİNDEN BİRİDİR. Yani madde zamanın dışında var olamaz. Maddenin, hareketin, mekânın olduğu yerde kaçınılmaz olarak zaman vardır. Madde zaman içinde hareket eder, zaman içinde mekânda yer alır, yer değiştirir. Madde yok olsaydı, zaman olmayacaktı; ancak madde yok edilemez olduğundan dolayı ZAMAN HEP VARDI, VAROLACAKTIR.

Madde; hareket; mekân; zaman hep birliktedir.

Dünya, insanın ortaya çıkışından önce, zaman ve mekân içinde var olmuştur. İnsan ortaya çıktıktan sonra zaman ortaya çıkmamıştır. Fizikçi Albert Einstein, madde –hareket – mekân – zaman birlikteliğini ve onların nesnel ayrılmazlığını göstermiştir.

Zamanın kendine has en önemli özelliği TERSİNMEZ, GERİYE DÖNMEZ oluşudur. Zaman yalnızca ileri doğru hareket eder, geriye dönmez. Onun yolu hep geçmişten geleceğe doğrudur. Zaman, maddenin değişimini ve hareket biçimini ifade ederek her zaman ileri koşar. İnsan saatiyle oynayıp, kendine hile yaparak zamanı bir saat geriye alabilir, ama GERÇEK ZAMANI geriye alamaz.

Zamanın ayakları hiçbir şekilde geriye gitmez.

* * *

Üç bin yıl önce Thales, Anaximandros, Anaximenes, Herakleitos gibi filozofları meşgul eden bir sorun vardı: Dünyanın ana maddesi bir güç tarafından yaratılmış mıdır? Yoksa o hep mi vardı? Eğer hep var ise bu ana madde nedir ve dünyanın ana maddesinden dünya, canlılar hangi evrelerden geçerek oluşmuştur?

Bu filozoflar soruya yanıt bulmak amacıyla şu ilkeden yola çıktılar: "HİÇ'TEN HİÇBİR ŞEY MEYDANA GELMEZ." O halde dünyanın ana maddesini hiçbir güç HİÇLİKTEN yaratamaz. O hep vardı. Dünyanın ana maddesi yaratılmadığına göre ana madde nedir? Thales'e göre dünya, canlılar SU'dan; Anaximandros'a göre, insan balığa benzeyen ilk canlıdan; Anaximenes'e göre, HAVA'dan; Herakleitos'a gö-re ATEŞ'ten türemiştir.

Doğa filozofları ana maddenin ne olduğu konusunda farklı düşünseler de ortak oldukları nokta, dünyanın bir çeşit maddeden oluştuğu; hiçbir güç tarafından yaratılmadığı, ana maddenin hep var olduğu, var olacağı (yani maddenin başlangıcının ve sonunun olmadığı) noktasıdır. Herakleitos diyordu ki:

"Maddenin ne başı vardır, ne de sonu. O, Ritmik olarak meydana gelen hareketin ayrılmaz bir parçasıdır. Bütün varlıklar için aynı olan bu düzen, ne Tanrı'lar ne de insanlarca yaratıldı. Başı ve sonu olmayan bu ateş yandıkça bu düzen HER ZAMAN varolmuştur ve SONSUZCA varolacaktır."

Herakleitos'tan yaklaşık olarak 2200 yıl sonra Fransız kimyacı Lavoisier, bilimin bugünde kabul ettiği "Maddenin Korunumu Yasasını" buldu. Neydi bu yasa?

"Doğada hiçbir şey kendiliğinden yok olmaz, hiçbir şey de kendiliğinden varoluş kazanamaz."

Lavoisier bilime yaptığı büyük katkıları karşılığında 1794'te başı giyotinle kesilerek öldürüldü. Onun yasası yaşıyor. Onun bulduğu "maddenin korunumu yasası" ne anlama geliyor?

Madde yoktan (hiçten) varolamaz. Varolan madde yok olamaz.

Daha önce ismini saydığımız filozofların maddeyi tek bir biçimle sınırlamaları, bazı çocuksu tahminlerin olması onların büyüklüklerini yok edemez. Lavoisier'in bulduğu yasa onların düşüncelerinin arkasında yatan mantığı onaylamıştır.

Amerikalı fizikçi Erik J. Lerner şöyle derken haklıdır:

"Hiçbir yerde hiçlikten bir şeylerin ortaya çıktığını görmediğimize göre, uzak bir geçmişte bunun gerçekleşmiş olduğunu düşünmek için de bir nedenimiz yoktur."
"Evren bir başlangıcı, ya da sonu olmaksızın evrimleşmektedir."

Erik J. Lerner'in bu sözlerini bilim her gün doğruluyor. Madde üzerine söylediklerimizin genel sonucu şudur:

Evrenin temeli maddedir.

Madde (hareket, zaman, mekân) sınırsızdır. Başlangıcı ve sonu yoktur.

* * *

Filozofların (insanların) maddeye bakış tarzı onların dünya görüşlerinin bir yanını meydana getirir. Nasıl ki filozofların (insanların) ruha bakış tarzı onları bir dünya görüşünün savunucusu haline getiriyorsa, maddeye bakış tarzları da onları bir dünya görüşünün insanı yapar.

Maddeyi inkâr eden bir filozofun görüşüyle, maddeyi kabul eden bir filozofun görüşü aynı olamaz. Ama bu ayrım yetmez. Ruh ile madde arasındaki ilişkiye nasıl bakıldığı da önemlidir. Kimi filozoflar maddeyi genelde kabul etmesine rağmen ruh ile madde arasındaki ilişkiyi bilime uygun formüle etmez.

İKİ TEMEL DÜNYA GÖRÜŞÜ

Ruh sorununa tekrar geri dönmemiz, onu maddeye bakış açımızdan yeniden ele almamız gerekiyor.

Ruh, insan bedeninin bir organı olan beynin fonksiyonudur, işlevidir. Beyin bu görevini bedenin diğer parçalarından kopmadan yerine getirir, dedik. Peki, beyin nedir? Beyin = yüksek düzeyde örgütlenmiş bir maddedir, bedenin yönetim yeridir. İnsan doğanın ürünü olduğundan dolayı, beyin de doğanın milyonlarca yıl süren evriminin eseridir.

Beyin düşünen bir maddedir.

İnsanların meydana gelmesinden önce ÖLÜ BİR DOĞA vardı. Ölü doğadan canlı bir doğa gelişti. Düşünme yeteneği olmayan maddeden, DÜŞÜNME YETENEĞİ OLAN İNSAN evrimleşerek oluştu. Beyin, toplumsal hayatın gelişimiyle, dil sayesinde düşünme yeteneğine, duygulara, ruhsal etkinliğe kavuştu. Bu ruhsal (zihinsel) etkinliğin bilimsel adı BİLİNÇ'tir. Bilinç, insanın dış dünyayı, kendisini anlamasını sağlayan zihinsel, ruhsal süreçlerin özetidir. Bilinç, insana doğaüstü güç tarafından bağışlanmış bir şey değildir.

Bilinç kendisini, anası olan dış dünyaya (doğa ve topluma), maddeye borçludur. Önce analık görevi gören MADDE vardı, sonra onun çocuğu BİLİNÇ (ruhsal, psişik, zihinsel etkinlik) doğdu. Bilinç = insanın düşüncesi, duygusu, iradesi, zekâsı, sezgisi gibi psişik olguların toplamıdır. Onun anlaşılmaz, gizemli, mistik bir yanı yoktur. Ruhsal faaliyet dediğimiz şey işte bu BİLİNÇ'tir. Ruh kelimesini dinsel içerikle doldurmak, bilincin kendisine, kendisini vareden anasına karşı yapılmış ideolojik bir çarpıtmadır.
Soru şudur: Bir çocuk annesinden daha yaşlı olabilir mi? Hesap yapmasını bilen her filozof (insan) bunu bilir. Bir çocuk annesinden kesinlikle yaşlı olamaz. Sorunun felsefi yanıtı şudur:

İsim olarak nasıl adlandırırsak adlandıralım, ruh, zihin, bilinç, psişik olgular, akıl, kesinlikle maddeden (özdekten) yaşlı olamaz.

* * *

Felsefe tarihi, filozoflar, yukarıdaki soruya verilen yanıta göre ikiye bölünmüşlerdir. Soru değişik biçimlerde formüle edilmiştir; ancak özü hepsinde aynıdır. Soruyu şöyle biçimlerde sorabiliriz:

- Maddi olaylarla, ruhsal olaylar arasındaki ilişki nedir? Birincisi mi, ikincisini oluşturmuştur, yoksa tersi mi doğrudur?
- Madde bilinçten önce mi gelir, yoksa bunun tersi mi doğrudur?
- Madde mi birincildir, ruh mu (bilinç mi) birincildir?
- Varlık (doğa) mı ilktir, yoksa ruh (bilinç) mi?
- Töz (madde) mi önce gelir, yoksa Tin (düşünce) mi?
- Dış dünya, doğa mı öncedir, yoksa düşünce mi?
- Dünyanın yapısı madde mi, yoksa düşünce mi?
- Evren yaratılmamış madde olarak hep var mıydı, yoksa doğaüstü bir güç tarafından yaratıldı mı?
- Evrenin başlangıcı, sonu var mı, yoksa tersi mi?
- Önce madde mi vardı, yoksa insan mı?
- Dünyayı açıklamak, bilgiye ulaşmak için dış dünyadan mı yola çıkmalı, yoksa zihinden (akıldan) mı?

Soruları çoğaltmak mümkün. Bütün bu sorular aynı kapıya çıkar. Aslında yanıt tektir; filozof (insan) verdiği yanıta uygun olarak bir dünya görüşünün insanı olur.

Eğer siz madde (doğa, dış dünya, varlık, töz) birincildir (temeldir, öncedir) diyorsanız MATERYALİZMİ (ÖZDEKÇİLİĞİ) savunuyorsunuz.

Eğer siz ruh (bilinç, psişik olaylar, akıl, us, tin, zihin) birincildir diyorsanız İDEALİZMİ (DÜŞÜNCECİLİĞİ = ÜLKÜCÜLÜĞÜ) savunuyorsunuz.

Şüphesiz ki bu ilk ayrımdır ama yeterli değildir. Sorulara dikkat edersek idealizm, ya düşünceyi birincil, temel olarak kabul ediyor, ya da doğaüstü bir gücü. Bu doğaüstü güçten başlayarak dünyayı açıklıyor. Materyalizm doğaüstü bir gücü kabul etmediğinden dolayı, "madde birinci, doğaüstü güç ikinci " diye bir sorunu yoktur. Materyalizm için formül bu noktada tekleşir:

Doğaüstü bir güçten veya düşünceden yola çıkarak hayatı açıklamak idealizmdir; materyalizm bunu reddeder.

Dikkat etmemiz gereken ikinci nokta, maddeden (dış dünyadan) başlamak veya onu birinci kabul etmek materyalizmin ZORUNLU İLK KOŞULUDUR, fakat YETERLİ KOŞULU değildir. Çünkü maddeden, dış dünyadan başlayan, onu temel kabul eden her görüş bilimsel materyalizmi simgelemez. Örneğin DUYUMCU felsefe veya DENEYCİ (empirism) felsefe veya pozitivist felsefe de maddeyi (dış dünyayı) birincil kabul eder; ne var ki bilgi teorisinde yaptığı yanlıştan dolayı bilimsel materyalizmden kopar. Bu noktayı ilerde ele alacağız.
İki farklı dünya görüşünün uyuşması mümkün değildir, hep çarpışmak zorundalar. Ne var ki felsefe tarihinde birbirine düşman bu iki felsefi dünya görüşünü uzlaştırmak isteyenler çıkmıştır. Bir gözü materyalizme bakarken, diğer gözü idealizme bakan filozoflar olmuştur. O nedenle bir filozofun (insanın) görüşünü değerlendirirken kılı kırk yarmak gerekir. O filozofun iç çelişkisini bulabilmek, savunduğumuz dünya görüşünü daha iyi kavramamıza yarar. Ayrıca yanlışa ortak olmamak, hakikati aramak, her filozofun dünya görüşünün içsel gereğidir.

* * *

İki dünya görüşü arasındaki savaşımı, elbise beğenir gibi isim üzerinden yapmamak gerekir. Ya da dünya görüşlerinin isimlerine içermedikleri anlamları yakıştırmamak gerekir.

Günlük yaşamdaki insan (filozof) materyalizmden, maddi (ekonomik) yaşama önem veren, her şeye madde gibi bakan, duyguları olmayan, sadece fiziki hazlar düşünen, pisboğaz, arsız, açgözlü, bireyci, çıkarcı, gözleri paradan başka bir şey görmeyen, şatafat düşkünü insanı anlar. Oysa materyalist insan, dünyaya (gerçeklere) kendinden bir şeyler katmadan, nesnel (objektif = olduğu gibi) bakabilen insandır. O gerçeği, gerçek gibi görmek ister. Onun gözlükleri batıl inançlarla, efsanevi uydurma görüşlerle karalanmamıştır. Bilimin peşinden gider. Gerçeği ve onun yansısı olan hakikati arar.

Egemen düşünce, materyalizmi isim olarak ne kadar kötülemişse, idealizmi de o kadar yüceltmiştir. İnsanların çoğunluğu idealizme ahlaksal bir anlam yükler; onlara göre idealist, güzel amaçlar peşinde koşan, soylu, yüce kişidir. İdealist (ülkücü), kendini inandığı davaya feda edebilen, para, mal, mülk düşünmeyen, erişilmez bir kişilik olarak tarif edilir. Felsefe bu tarifi kendi alanında onaylamaz. Felsefede idealizm = maddi olan gerçeklikten değil, maddi olmayan düşünceden yola çıkmaktır. İdealist insan = aklı, ruhu, zihni dış dünyanın önüne koyan insan demektir.

MATERYALİZM (ÖZDEKÇİLİK)

Dış dünyayı, nesneleri, eşyaları, olayları nasıl biliriz? Bilgilenmemizi nasıl sağlarız? Sözgelimi gözlerimizin önündeki bir kalemin kalem olduğuna nasıl karar veririz?

Bir nesneye duyu organlarımızla yöneliriz. Nesnenin duyu organlarımızı uyarmasıyla ortaya DUYUM çıkar. Duyumlar beynimizde imgeler yaratır. İmge = dış dünyadaki nesnenin kopyası, fotoğrafıdır. O halde duyum, dış dünyanın imgesidir.

İmgeden sonra zihinsel işlemler yaparız. Zihinsel işlemler, kavramların kullanılmasını, soyutlamayı, analizi (ayrıştırmayı), sentezi (birleştirmeyi) içerir. Bu sürecin sonunda dışımızdaki nesneyi algılarız (idrak ederiz) ve onu tanırız.

Masamızın üzerinde duran kaleme baktığımızda, kalem duyu organımız olan gözü etkiler. Beynimizde bir duyum ve o

duyumun imgesi ortaya çıkar. Örneğimizde kalemin kopyası, resmi, bir imgedir. Zihinsel işlemlerin sonucunda kalemi algılarız ve "bu bir kalemdir" deriz.

Bilgilenme süreci dış dünyadan başlar.

Dış dünya bilinebilir. Bilgi dış dünyayı bilmektir.

Dış dünya duyu organlarımızda yaptığı etkiyle beynimizde duyumları, imgeleri yaratır. Anlayış kolaylığı açısından buraya kadar olan noktaya DUYUMSAL BASAMAK diyebiliriz. Daha sonra ZİHİNSEL ÇÖZÜMLEME BASAMAĞI başlar. Onları iki ayrı parça olarak nitelendirsek de aslında onlar birbirinden ayrılmaz.
Materyalizmin bilgi teorisinin özünü anlamak için şu görüşleri dikkate almamız gerekiyor:

- İnsan beyninin imgelerle düşünme yeteneği vardır; imgeler birleştirilebilir, ayrıştırılabilir, kaynaştırılabilir, yeni imgeler tasarlanabilir. Ama tasarlayabildiğimiz imgelerin ilk kaynağı dışarıdadır.
- Düşünce= dış dünyadan duyumlarla alınan imgelerin sonucunda meydana gelir.
- Beyin, düşünen bir madde olduğundan dolayı, duyum – imge – düşünce, maddenin fonksiyonudur.
- Beynin kendisiyle, onun fonksiyonu (işlevi) eşitlenemez. Yani beyin = düşünce değildir. Çünkü beyin bir maddedir, düşünce onun ürünüdür. Duyum da hareket halindeki maddenin özelliklerinden biri olduğundan dolayı, beyin = duyumların toplamı değildir.
- Özne (insan) olmadan çok önce, nesne (dünya) varolduğu için, öznenin varlığı nesneye bağlı; fakat nesnenin varlığı özneye bağlı değildir. Dolayısıyla

özne = nesne formülü doğru değildir. Özne ve nesne iki farklı şeydir, birbirinden ayrıdır.

- Düşüncenin hareketi, gerçek hareketin (dış dünyadaki hareketin) yalnızca bir yansımasıdır.
- Düşünce, duyum, beyin ve sinirler olmadan varolamaz. Dış dünya olmadan da varolamaz. Ama dış dünya, düşünce ve duyum olmasa da vardır.

Düşünce maddeye bağımlıdır; fakat madde düşünceye bağlı değildir.

* * *

Materyalizm dış dünyadan başlayarak olayları, dünyayı açıklayan bir felsefi dünya görüşüdür, dedik. Dış dünyadan başlayan, maddeden yola çıkan bütün görüşlerin bilimsel materyalizmin içine girmediğini de söyledik. Şu üç anlayıştan, bilimsel materyalizmi ayırmak gerekir:

1) Kaba (vülger) maddecilik: Bilinç, ruh, düşünce bir çeşit madde midir? Kaba materyalizm bu soruyu olumlu biçimde yanıtlar. Onlar ruh, bilinç, düşünce = madde formülünü savunurlar. Dolayısıyla, bilinci maddeye, bütün ruhsal (zihinsel) süreçleri fizyolojik bir sürece indirgemiş olurlar. Dış dünyayı maddeden başlayarak açıklamalarına karşın, ruhsal faaliyeti madde ile aynılaştırdıkları için idealizme varırlar. Oysa bilinç, madde değildir, sadece düşünen maddenin (beynin) bir özelliğidir, işlevidir. Ruh = madde demek, düşünce = madde demektir. İdealizm de bunu savunur. Ruh, bilinç, maddesel gelişmenin ürünüdür; ama kendisi madde değildir.

Fransız materyalistlerinden olan Lamettrie vülger bir materyalisttir; idealizme karşı çıkmış olmasına rağmen idealizme varır. Lamettrie, insanı bir makine olarak görür; *Makine İnsan* isimli kitabı bu anlayış üzerine kuruludur. İnsan maddeden yapılmış bir makinedir ona göre. Makinenin ruhu, bilinci, onun maddi parçasıdır. Lamettrie, ruhun, maddenin bir parçası

olduğunu düşündüğünden dolayı kaçınılmaz olarak madde = ruh veya madde = düşünce sonucuna varır ki bu görüşün bilimsel materyalizmle ilgisi yoktur. Hobbes da " *maddesel olamayan ruh yoktur*" der. Bu görüş de doğru değildir

2) Deneycilik (Empirizm): Dış dünyayı, dış dünyadan başlayarak bireysel deneylerle açıklar. Bireysel görgül (duyulara, algılara, deneylere) dayanan bu felsefi bakış açısı materyalist gözükür. Başlama noktası gerçekten materyalisttir. Empirist, yağmurun yukarıdan aşağı doğru yağdığını gözleriyle görür, zihninde onu somutlar, "yağmur yukardan aşağı doğru yağar" bilgisini edinir. Sadece bu örnekle sınırlı kalsak empiristin bir materyalist olduğunu söyleyebiliriz. Ama o bu örneği genelleştirir; bilginin SADECE görgüsel deneyden geldiğini, bu yolun dışında hiçbir yoldan bilgi edinemeyeceğimizi savunur. Yanlış da buradan başlar, bilimsel materyalizmden uzaklaşır. John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı yapıtında der ki:

"Bilgimizin TÜMÜNÜN temelinde deney vardır."

Locke bir empiristir, bilimsel materyalist değil. Çünkü dış dünyadan başlamasına rağmen, dış dünyayı bireysel gözlemlerimizle sınırlar. İnsanlık tarihinde bir "bilgi birikimi" olduğunu göz ardı eder. Çocuklar her şeyi deneyerek öğrenmezler, eski nesillerin bıraktığı bilgileri deneye sokmadan öğrenebilirler.

Sonra deneyin bir MÜMKÜNLÜK SINIRI vardır; tarihsel bilgileri, jeolojik bilgileri deneyden geçirerek öğrenemeyiz. O nedenle bilimsel materyalizm dış dünyadan, deneyden başlar; ama onunla kendini sınırlamaz. Olanaklı olduğu ölçüde deneye başvurur. Bütün bilgilerimiz bireysel – görgüsel deneylerden gelmez. Empirizmi, materyalizmden ayıran bu anlayıştır.

3) Duyumculuk: Fransız filozof Condillac bütün bilgilerimizin duyumlardan geldiğini savunur. Yani dış dünyadan başlayarak dış dünyayı yorumlar. Bilgilerimizin duyumlarla başladığı maddeci bir öğretidir; ama bu tek başına yetmez. Hatırlayalım: Bilgi sürecinin duyumlar basamağı ve zihinsel işlem basamağı vardır. İkisi birlikte bizim dış dünyayı tanımamızı sağlar. Condillac, bilgi edinme sürecini duyumlarla sınırlar; orada durur, zihinsel basamağa çıkmaz, bu basamağı gerekli görmez. Oysa duyumlar, dış dünyanın sadece imgeleridir, bu imgelerin yorumlanması için zihinsel işlem zorunludur. Zaten bu iki basamağı pratikte (düşünürken) ayırmak olanaksızdır. Condillac birbirinden koparılamayacak iki şeyi birbirinden koparır. Duyumculuk, empi-rizmin eksik bir biçimi olduğundan dolayı, empirizmi eleştirirken söylediğimiz görüşler duyumculuk için de geçerlidir.

Duyumculuğun, Empirizmin başlangıcı materyalist; ama sonu bilimsel materyalizm değildir.

İ D E A L İ Z M (DÜŞÜNCECİLİK = ÜLKÜCÜLÜK)

Dış dünyayı dünyanın kendisinden yola çıkarak açıklamaz. İdealizm ya insan zihninden (düşünceden, ruhtan) başlar; ya da doğaüstü güçten (evrensel bir düşünceden veya Tanrı'dan).

İdealizmin birçok görüntüsü, çeşidi vardır. Ancak onu tanımak için yukarıdaki anahtarı hep aklımızda taşımalıyız. Maddenin varlığını kabul edip onu ikincil sayan idealistler olduğu gibi, maddenin varlığını hiçbir şekilde kabul etmeyen, dış dünyayı gerçek olmayan bir görüntü sayan idealistler vardır. İdealizmi örneklendirirken onları ele alacağız. İdealizm kendini kelimelerin ardına gizleyerek çok değişik kılıklarda ortaya çıkar; aynı anlamı içeren değişik formüller kullanır. İdealizmi her yerde tanıyabilmek için onun en çok kullandığı şu formülleri not etmeliyiz:

- "Zihin (ruh) olmadan, dışımızdaki nesneler (dış dünya) yoktur," diyen görüşler idealisttir.

- "Nesneler (dış dünya) = duyumların bileşimi = duyu izlenimleri = düşünceler", diyenler idealisttir.

- "Doğa, evren, dış dünya, BEN'im düşüncelerimin ürünüdür," diyen görüşler idealisttir.

- "Dış dünya üst bir TİN'in (evrensel düşüncenin) ürünüdür," demek idealizmdir.

- "Ben kendim (ya da başkaları) dış dünyayı ALGILAMIYORSA dış dünya yoktur," demek idealizmdir.

- "Dış dünya = doğaüstü bir gücün zihnimizde uyandırdığı sembollerdir," diyenler idealisttir.

- "Duyum, bilinç (zihin) ile dış dünya arasında bağlantı yoktur,"

diyenler idealisttir.

- "Duyum maddeye bağlı değil, madde duyuma bağlıdır," diyenler idealisttir.

- "Düşünce ve madde birbirinden ayrılamaz," diyen görüş idealisttir. Çünkü düşünce olmadan da maddenin bağımsız olarak varolduğunu kabul etmemektedir.

- " Madde sadece düşüncede kavranır," demek idealizmdir. Çünkü gerçeği dış dünyada değil, insanın beyninde, düşüncesinde aramaktadır.

- "Varlık = düşüncedir" formülü idealisttir. Varlığın, dış dünya biçimleri olduğunu kabul etmemek idealizmdir. Çünkü varlık, maddeden (dış dünyadan) başka bir şey değildir.

Düşünceden, duyumdan → dış dünyaya (şeylere) gitmeye çalışmak idealizmdir.

* * *

Akılcılık (usçuluk = rasyonalizm) ve Sezgicilik (Entüizyo-nizm) bir çeşit idealizmdir; çünkü akıldan, zihinden başlayarak dış dünyayı açıklamaya uğraşır.

Akılcılar, bilginin kaynağının akıl olduğunu veya gerçek bilginin akılla elde edilebileceğini savunur. Usçuluk (akılcılık) bilginin dış dünyaya değil, düşünceye dayandığını ileri sürer. Akılcılık, bilgi sürecinde aklı birincil, dış dünyayı ikincil kabul eder.

Sezgicilik = hakikatlerin ancak sezgi yoluyla (hakikatin birden, dolaysız keşfedilmesi ile) bulunacağına inanır. Onlara göre insanlarda özel, gizemli böyle bir yeti vardır. Dolayısıyla sezgicilik bilme sürecine insandan (özneden) başlar. Sezgi

yoluyla dış dünyayı tanıdığını söyler. Oysa sezgi dış dünyadan biriktirdiğimiz tecrübelerdir. Onlarla kimi şeyleri bilebilsek de her şeyi bilemeyiz.

Descartes bir yanıyla hem usçudur, hem sezgicidir. Fiziksel görüşleri dışarıda bırakılırsa idealisttir. Descartes *Felsefenin İlkeleri*'nde şöyle yazar:

"Duyularımız üzerine kurduğumuz önyargıları kolayca bırakarak yalnız usumuzu kullanacağız."

Yine Descartes *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*'da der ki:

"Bilgi ancak zihinsel sezgi ya da tümdengelimle edinilebiliyor."

Descartes'ın bütün idealist görüşleri bir noktada toplanır: Dış dünyayı kendinden (kendi beninden, ruhundan, zihninden) başlayarak tanımaya çalışmak! Usçu filozoflar, dış dünya kontağımızı sağlayan duyu organlarının tanıklığını, algısını ikinci plana koyarlar; usu veya sezgiyi birincil sayarlar. Ayrıca birçok usçu filozof, doğarken kimi düşüncelerle doğduğumuzu söylerler. Sözgelimi Descartes der ki:

"Fikirlerin bazıları benle doğmuşa (...) benzerler."

Leibniz, Platon gibi usçu filozoflar da aynı şeye katılırlar. Örneğin Leibniz der ki:
"Tüm aritmetik ve tüm geometri ilkeleri bizde doğuştandır."

Oysa doğuştan getirdiğimiz düşünceler olamaz; düşüncelerin ilk kaynağı dış dünyadır. İnsan doğduğu zaman hiçbir bilgisi yoktur. Leibniz, Platon, Descartes bu görüşleriyle idealizmi simgelerler.

Doğuştan düşüncelerimizin olduğunu söyleyen filozoflar idealisttir.

İDEALİZME DÖRT ÖRNEK

Birinci örneğimiz Platon olsun. İdealizm ile materyalizm arasındaki farkı en açık, en anlaşılır biçimde ifade edebilen filozoftur Platon. O, son yazdığı *Yasalar* isimli kitabında şöyle der:

"Ruh yönettiğine, madde de doğal olarak onun yönetiminde olduğuna göre, ruhun maddeden ÖNCE olduğunu, maddenin ise ondan sonra İKİNCİ sırada geldiğini söylerken kesinlikle haklıydık."

Platon'un "ruh" dediği şeyin mistik, dinsel yanına daha önce değinmiştik. Platon ruha iki anlam yükler: İlkönce o doğaüstü bir güçtür, her şeyi o yaratmıştır, her şey onun egemenliğindedir. Aynı kitabında Platon bunu şu sözlerle anlatır:

"Ruh, gökyüzündeki, yeryüzündeki ve denizdeki her şeyi kendi hareketiyle güder."

Platon'un ruha verdiği ikinci anlam insanda bulunan Ruh'tur. Bu ruhun bedenden ayrılabilen, bedene göre önceliği olan, ölmeyen, ortalıkta dolaşan bir ruh olduğunu daha önce ele almıştık.

Platon'un savunduğu ruh hangi anlamda düşünülürse düşünülsün kabul edilemez. Bilim göstermiştir ki, "Hiç'ten bir şey yaratmak olanaksızdır". O nedenle madde yoktan yaratılamaz. İnsanın ruhsal, psişik, zihinsel bir faaliyeti vardır; ancak bu Platon'un sandığının tersine düşünen insanın, düşünen beynin dış dünya ile kurduğu ilişkinin sonucudur. Platon'un söylediği gibi bir ruh yoktur.

Platon idealizmini kökleştirmek amacıyla meşhur bir "idealar teorisi" yaratır. Bu teoriye göre gözlerimizle gördüğümüz dış dünya GERÇEK değildir. Arabalar, evler, ağaçlar gerçek değildir. Onlar gerçeğin kopyalarıdır. Peki, gerçekleri nerededir? Masanın, ağacın, yatağın orijinali Platon'un bulduğu "İdealar Dünyası" içindedir. Bu dünya kavramlar dünyasıdır, düşünce dünyasıdır; elle tutulup, gözle görülmezler, yalnızca düşünerek kavranır. Platon'a göre gerçek olan bunlardır. Yani GERÇEK = DÜŞÜNCE'dir. Halbuki Gerçek = dış dünyadır. Dış dünya ile onun yansımasından oluşan düşünce eşit olamaz. Bir ağaç konusunda zihnimizde edindiğimiz FİKİRLE, ağacın kendisi eşit olamaz. Çünkü ağaç bir maddedir, ağaç hakkında edindiğimiz görüş bir DÜŞÜNCEDİR. Maddi olan bir şeyle, maddi olmayan bir şey eşitlenemez. Engels'in dediği gibi:

"Madde aklın bir ürünü değildir, tersine aklın kendisi yalnızca maddenin en yüksek ürünüdür."

Sonuç olarak diyoruz ki, Platon'un görüşleri tümüyle idealizmdir.

* * *

İkinci örneğimiz Hegel. O da EVRENSEL DÜŞÜNCE = EVRENSEL US = EVRENSEL TİN diye isimlendirdiği doğaüstü bir güçten dünyayı, doğayı, toplumu, insanı yaratır. Hegel'e göre FİZİKSEL DIŞ DÜNYA, TİNSEL DÜNYAYA (DÜŞÜNSEL DÜNYAYA) BAĞLIDIR. Yani TİN (düşünce) birincildir. Tin kendini açarak fiziksel dünyayı yaratır. Hegel, süreç içinde kendini açan "düşünceye" İDEA der. Hegel *Tarihte Akıl* isimli eserinde DÜŞÜN-CENİN (tinin) her şeyi meydana getirdiğini yazar, der ki:

"Tini maddenin karşısına koyuyoruz."
"Tin başlangıçtır."
"Dünyaya tanrısal bir istenç egemendir."

Demek ki Hegel'e göre TİN (düşünce) maddeyi yaratmıştır. Nerede, ne olduğu belli olmayan doğaüstü bir düşüncenin dünyada her şeyi oluşturduğunu söyleyebilmek Hegel'in cesaretidir ve onun dinle örtülü idealist görüşüdür. Lenin haklı olarak *Materyalizm ve Ampriokritzm* isimli kitabında der ki:

"Herkes, örneğin, insan fikrinin ne olduğunu bilir; ama insansız ya da insandan önce fikir, soyut bir fikir, mutlak fikir, idealist Hegel'in teolojik (dinsel) buluşudur."

Hegel, düşünce, doğayı, dünyayı yaratmıştır derken, aslında başka bir şeyi söylemek ister. İnanılmaz şey şudur: Dış dünyada madde gibi gözüken şey, gerçekte madde değil, DÜŞÜNCEDİR. Yani Madde = düşüncedir. Hegel idea (düşünce) ile maddeyi

aynılaştırır. Daha doğrusu madde denen şey gerçekte DÜŞÜNCEDEN başka bir şey değildir. Hegel'de dış dünya = ideanın (düşüncenin) görüntüsüdür. Hegel, *Mantık Bilimi* eserinde der ki:

"Su, özdek (madde), atom vb. nesneler değil, DÜŞÜNCELER-DİR."
"Dünyanın kendisi ideadır (düşüncedir)."
"Nesne ideadır."

Hegel böylece dış dünyayı meydana getiren maddeyi ortadan kaldırır. Şöyle de söylenebilir: Bilen (özne) ile bilinecek olanı (nesneyi) eşitler. Hegel'de özne = nesnedir. Yani düşünce = dış dünya. Doğal olarak US (Akıl) = dış dünya.

Bu yanlış görüşleri bilimin kendi varlığı yanıtlar. Maddenin çeşitli görüntüler altında (sıvı, katı, gaz, vb.) bir gerçek olduğunu azıcık fizik bilgisi olan herkes bilir. Elma, armut, masanın maddi bir şey olduğunu, düşünce olmadığını çocuklar bile bilir. Trafik kazalarında çarpışan arabalar birer düşünce olsaydı (Hegel haklı olsaydı) insanlar da ölmezdi değil mi? Düşünce öldürmez, maddi şeyler öldürür.

* * *

Üçüncü örneğimiz BERKELEY. Berkeley'in idealist iddiaları da inanılmaz cinstendir. Ona göre: Dış dünyanın varolabilmesi için ya kendisinin, ya başka birilerinin, ya da doğaüstü bir gücün dış dünyayı algılaması gerekir. Algılanma olmadığı an dış dünya birey için yok olur. Peki, dış dünya nereye gider? Doğaüstü gücün zihnine! Berkeley'in formülü şudur: Varolmak için başka bir zihin tarafından algılanmak şarttır = Varolmak algılanmak demektir = Algılanmamak YOK olmak demektir.

Algılamak idrak etmektir; o şeyin bilincine varmaktır. Anlık (anlama gücü, bilme yetisi) sayesinde, duyu organlarımızdan

gelen verileri çözüp, algılarız. Algılanacak madde dışarıdadır. Berkeley algılanacak şeyin dış dünyada olduğunu kabul eder, onu algılayabileceğimizi de kabul eder. Ama dışarıda algılanacak şeyin bizim algımıza bağlı olduğunu, algılandığı için varolduğunu söyler. Berkeley, *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine* adlı yapıtında şöyle yazar:

"Doğrusu insanların, evlerin, dağların, ırmakların anlık (anlama gücü) tarafından algılanmaktan ayrı doğal ya da gerçek bir varoluşlarının olduğu gibi bir sanıya kapılmaları şaşırtıcı."

Berkeley ne demek ister? Dış dünya, nesneler, benim zihnime, algılarıma bağlıdır. Ben onları algılamıyorsam yokturlar. Oysa dış dünyayı hiçbir kimse algılamasa da varlığını korur. İnsanların ortaya çıkmadığı doğada, algılayan kimse yok diye doğa yok mu olacak?

Berkeley, *Hylas ve Philonous Arasında Üç Konuşma* adlı yazısında, yukarıdaki görüşlerini yineler; algılayan ruhsal yapımız olmasaydı, dış dünya olmazdı, der. Nesneler ile düşünceleri eşitler. Özne = nesne (Hegel'i hatırlayalım) veya Zihin, Ruh = dış dünya formülü idealizmin en önemli formülüdür. Berkeley söz konusu kitabında der ki:

"Nesnelerle, onların bizdeki düşüncesi bir ve aynı şeydir, nesneler düşüncelerdir. Cisimlerin nesnel varlıkları yoktur, onları vareden bizim ruhumuzdur."

Demek ki Berkeley'e göre de dış dünya aslında gerçek değil, onları varmış gibi ruh (düşünce) yaratıyor, ya da öyle gösteriyor. İdealizm her zaman maddi olmayan şeyden (düşünceden), maddi bir şeyi açıklamaya, ya da onu yok etmeye çalışır. Dışarıda gözlerimizle gördüğümüz ağaçların, arabaların, evlerin maddi bir şey değil de, düşünce olduğunu söyleyebilmek korkunç bir şeydir. Akli dengesi yerinde olan hiçbir insan bunu kabul edemez. İşte, Berkeley bu inanılmaz şeye inanmamızı ister.

Berkeley maddenin, dış dünyanın, insanın, ya da insanların algılarından, zihinlerinden bağımsız olarak varolduğunu kabul edemiyor. Zihni, ruhu, düşünceyi belirleyici olarak ele aldığından dolayı, dış dünyayı algılayarak var ediyor, algılamayarak yok ediyor. O nedenle Berkeley diyor ki:

"Tüm cisimlerin zihnin dışında hiçbir varlıkları yoktur. Ben onları algılamadıkça, onlar zihnimde, ya da başka bir yaratığın zihninde varolmadıkça onların hiçbir varlıkları yoktur."

Berkeley'in görüşünü basitçe şöyle anlatabiliriz: Sözgelimi mutfağımızdaki eşyalara dikkatle bakıyoruz, onları algılıyoruz, tamam bu eşyalar "vardır" diyoruz. Yatağımıza gidip uyuyoruz. Sabah mutfağımıza tekrar girdiğimizde algılama yeteneğimizi kaybetmişsek eşyaları yerinde bulamayacağız. Berkeley'in teorisine göre eşyaları kaybetmemenin iki yolu var: Ya sabaha kadar algılayan birisini mutfakta oturtacağız, ya da algılayan doğaüstü bir gücün zihnine eşyalarımızı algılaması için emanet bırakacağız. İşte Berkeley'in "algılanmayan şey yoktur" kuramının komik hali budur.

* * *

Dördüncü örneğimiz Arthur Schopenhauer. Schopenhauer, Berkeley'in yolundan gider, ona övgüler dizerek idealizmi savunur. Onun formülü özde Berkeley'in formülüyle aynıdır; ancak daha anlaşılır durumdadır.

Schopenhauer için gerçek dünya, öznenin (insanın), yani insan beyninin bir tasarımıdır. Ona göre aslında gerçek bir dış dünya, doğa yoktur; insan beyniyle bir tasarım kurar ve onu gerçek dünya sanır. Schopenhauer'ın formülü kısaca şudur: Dünya benim tasarımımdır, ben yoksam dünya yoktur. Bu inanılmaz görüşü Schopenhauer *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya* isimli kitabında şu sözlerle ifade eder:

"Dünya benim tasarımımdır. Bu, yaşayan, bilen her şey için geçerli bir doğruluktur."
"Algılayan kişi savrulup giderse, tasarım olarak dünya da olmaz."
"Algılanabilir gerçek dünya besbelli ki beynin bir görüntüsüdür."
"Nesnel olarak verilen dünya ancak tasarım olarak vardır, dolayısıyla da yalnızca bir özne için vardır."
"Sonuçta, dünyanın en azından bu bakımdan, düş görmeye yakın olduğu, düş görmeyle aynı ulama girdiği kabul edilmelidir."

Görüldüğü gibi Schopenhauer'ın yukarıdaki görüşleri Berkeley'in, "varolmak algılanmak demektir," görüşüyle uyumludur. Dünya eğer bir kişi tarafından algılanmıyorsa YOK'tur.

Schopenhauer'a göre dolayısıyla dış dünya = madde = özdek de bizim beynimizin (anlama yetimizin) yarattığı bir görüntüdür. Yani aslında dağ, taş, ova nesnel bir şey değil, bir tasarımdır, beynin hayal (düş) görmesidir. Ağaçtan koparıp yediğimiz elma değil, elmanın tasarımıdır, elmanın hayalidir. Schopenhauer, maddenin (özdeğin) beynimizin bir tasarımı olduğunu aynı kitabında şu sözlerle somutlar. Der ki:

"Özdek anlama yetisinin oluşturduğu tasarımdır. Özdek ancak anlama yetisi tarafından oluşturulan tasarımda varolur."

İnsanın elleriyle, emeğiyle, makinelerle ürettiği maddelerin (eşyaların) aslında gerçek bir şey değil, sahte bir görüntü olduğuna inanabilir miyiz? Şimdi içinde bulunduğumuz evin aslında bir ev değil, hayali bir ev olduğunu iddia edebilir miyiz? İşte idealizmin gerçekdışı savunusu budur. İdealist felsefeyi akıldışı yapan da buna benzer görüşlerdir.

ÜÇ ALIŞTIRMA

Materyalizm ile idealizm arasındaki farkları daha iyi kavrayabilmek için birkaç filozofun görüşleri üzerinde alıştırma yapmak hiç de yararsız olmayacaktır. Bir insanın (filozofun) daha önceki filozofları incelemesinden, onun görüşlerinin hangi dünya görüşüne girdiğini bilmesinden kendine çıkaracağı paylar vardır.

Daha önce belirttiğimiz gibi, filozofların görüşlerini toptan reddetmek gerekmez. Doğru ve yanlış görüşler birlikte, yan yana durabilir. Uyuşmazlık o filozofun kendi iç çelişkisidir. Bu çelişki onu görüşlerinin egemen olduğu yana doğru çeker. Zaten bu egemen yanı bulmak onun iki dünya görüşünden birisine yakın kılmaya yarar.

Bizim kendi görüşlerimiz de öyle değil midir? Bir insan (filozof) bir yerde hakikati savunurken, diğer bir yerde hataya düşer. Hatalarını fark edip arındıkça hakikate yaklaşan dünya görüşüne doğru yol alır. O nedenle her filozofun görüşlerini analiz etmek, hakikati ve hatayı birbirinden ayırabilmek önem taşır.

* * *

Birinci alıştırmamız Aristotales üzerine olsun.

Aristotales *Metafizik* adlı kitabında "*Varolmayandan hiçbir şey varlığa gelmez"* diye yazar. Bunun anlamı Hiç'likten madde doğmaz demektir; ki bu görüş materyalisttir.

Aristo *Gökyüzü Üzerine* isimli eserinde der ki:
"Evrenin bütünü kendine özgü maddenin bütününden oluşuyor."
"Evrenin bütünü oluşmamıştır, kimilerin ileri sürdüğü gibi yok olma olasılığı da yoktur; tektir ve ebedidir."
"Gökyüzü tek, biriciktir, oluşmamıştır, ebedidir."

Aristo'nun bu görüşleri materyalisttir. Çünkü Aristo, evrenin özünün maddeden oluştuğunu ve evrenin bu maddesinin bir güç tarafından yaratılmadığını, yani meydana gelmediğini, her zaman varolduğunu, her zaman varolacağını söylüyor.

Peki, Aristo'nun bir de şu görüşlerine bakalım: Ona göre cisimlerin, nesnelerin hareket edebilmesi için başka bir şey tarafından harekete geçirilmesi zorunludur. *Fizik* adlı eserinde der ki:

"Hareket eden nesne bir şey tarafından hareket ettirilir."

Şüphesiz ki bu görüş idealisttir; çünkü maddenin içsel hareketini görmüyor. Daha önemlisi bu düşünce onu evrendeki maddeyi, nesneyi hareket ettirecek, ama kendisi hareket etmeyecek doğaüstü bir gücün varlığına götürür. Aristo ona "İLK HAREKET ETTİRİCİ" ismini verir. *Metafizik*'te şöyle yazar:

"İlk Hareket Ettirici zorunlu bir varlıktır."
"Varlıkların ilkesi ve ilki hareketsizdir."
"Bununla birlikte o, ezeli ebedi ilk ve tek bir hareketi meydana getirir."
"Aklın fiili hayattır ve Tanrı bu fiilin ta kendisidir."

Demek ki evrenin hayatını başlatan ve ona ilk hareketi veren doğaüstü bir güçtür. Böylece, evren hakkındaki materyalist şeyler söyleyen Aristo gelip idealizme bağlanır.

* * *

İkinci alıştırmamız Descartes üzerine olsun. Descartes'ın idealist görüşlerini daha evvelden aktarmıştık. Peki, onun *Felsefenin İlkeleri*'nde yazdığı şu görüşlere ne demeli?

"Yer ve gök aynı maddeden (özdekten) oluşmuştur, dolayısıyla birçok dünya varolamaz." "Dünyanın uzamı sınırsızdır."
"Özdekte olan tüm değişiklikler bölümlerinin hareketine bağlıdır."

Descartes'ın hareketi, mekanik hareketle sınırladığı, uzayı uzamla küçülttüğü bir yana bırakılırsa, yukarıdaki görüşlerden çıkan sonuçlar nelerdir?

- Dünya maddeden yapılmıştır
- Dünyanın sınırı yoktur
- Madde, hareket ve mekân birliktedir; birbirinden ayrılmaz

Tüm bu görüşler materyalisttir. Ama onun idealist görüşleriyle bağdaşmaz. Descartes aynı kitabında der ki:

"Dünyadaki tüm nesneleri yaratan bir Tanrı vardır. Dolayısıyla madde yaratılmıştır."

Descartes'ın maddeci görüşleri sonunda gelip yine idealizme bağlanır.

* * *

Son örneğimiz Filozof Marcus Aurelius'tan olsun. O, *Kendime Düşünceler* isimli yapıtında şöyle yazar:

"Madde durmadan akan bir nehir gibidir. Her zaman değişime uğrar, asla durağan değildir."
"Her şey evrensel doğanın ürünüdür."

Filozofumuzun bu görüşü materyalist midir? Tabii ki, kesinlikle! Marcus Aurelius bu evreni evrensel bir aklın yönettiğini de düşünür aynı zamanda. Aynı kitabında der ki:

"Evreni yöneten akıl kendi yapısının nelerden oluştuğunu ve ne yaptığını iyi bilir."

Demek ki evren nerede olduğu belli olmayan doğaüstü bir akıl tarafından yönetilmektedir. Bu görüş idealizmin bir çeşidi değil midir? Filozofumuz "her zaman akan madde" fikrinde duramaz ve şöyle yazar:

"*Maddesel her şey evrensel ruha karışır ve onun tarafından yutulur."*

Bu şekilde idealist görüşler iyice kökleştirilir, filozofumuzu idealizm kampına sokar.

ÜÇÜNCÜ YOL YOK MU?

Nicolai Hartmann ne maddenin (özdeğin) birincil olarak, ne de düşüncenin (tinin) birincil olarak kabul edilmesiyle dünyanın çözümlenebileceğini kabul eder. O der ki:

"Ne tinsel basamaktan yola çıkılarak, ne de özdeksel basamaktan yola çıkılarak tinsel yaşam anlaşılabilir."

Demek ki Hartmann'a göre üçüncü bir yol vardır. Acaba bu görüş doğru mu?

Felsefe tarihinde üçüncü yolu arayan tek filozof Hartmann değildir. Kant, Hume, pozitivizmin (olguculuğun) temsilcisi Auguste Comte bu üçüncü yolu aramışlardır. Peki, bulmuşlar mıdır? Şimdi ona bakalım.

Örnek olarak Kant'tan başlayalım. Kant, Hegel gibi dış dünya = düşüncedir, demez. Dış dünyanın (nesnel) varlığını kabul eder. Dünyanın çözümlenebilmesinin ilk şartı şu soruyu gerekli kılar: Dünya bütünüyle bilinebilir mi?

Eğer dünya hiç bilinemiyorsa zaten araştırmaya ihtiyaç yoktur. Materyalizmin tersine Kant orta yoldan (üçüncü yoldan) gider, dünyanın bir kısmının (nesnelerin sadece GÖRÜNÜŞLERİNİN) bilinebileceğini; ama ÖZLERİNİN (kendinde ne olduklarının) bilinemeyeceğini söyler. Yani Kant'a göre biz elmanın sadece görünüşünü bilebiliriz, gerçekte onun ne olduğunu bilemeyiz. Elektrikli fırınımızın sadece görünüşünü bilebiliriz; onun kendisinin gerçekte ne olduğunu bilemeyiz. Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*'nde şöyle yazar:

"Görünüşlerinin arkasında görünüş olmayan bir şeyin, yani şeylerin kendilerinin olduğunu; ama (...) kendilerinin ne olduklarını hiçbir zaman bilemeyeceğimizi kabul etmemiz gerektiği sonucu kendiliğinden ortaya çıkar."

Eğer Kant'ın söylediği doğru olsaydı bugün bilim diye bir şey

olamazdı. Çünkü bilim şeylerin, nesnelerin, eşyaların ÖZLERİNİ (KENDİLERİNİ) bilmekle başlar. Özü bilinmeyen bir şey üretilemez. Bir eşyayı üretebiliyorsak onun özünü (kendini) biliyoruz demektir. Peki, Kant dış dünyayı bilmeye niçin sınır koyar? *Arı Usun Eleştirisi* adlı kitabında bunu öz ve kısa olarak şu cümleyle açıklar:

"İnanca yer açabilmek için BİLMEYİ bir yana atmak zorunda kaldım."

Yani, imana, dine, doğaüstü bir güce yer açabilmek amacıyla, bilime, bilmeye sınır koymaktır bu! Dünyanın bir kısmının bilinebileceğini, bir kısmının bilinemeyeceğini söylemek, bilinemeyen kısmının doğaüstü gücün bilgisinde olduğunu söylemektir. Ki bu idealizmdir. Orta yol Kant'ı kurtaramaz, onu iki dünya görüşünden birine bağlar.

Kant, *Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı* isimli yapıtında dünyanın maddeden yapılmış olduğunu kabul eder ve der ki:

"Maddeyi belirli kaçınılmaz yasalara bağlıyorum. Her şeyin ilkel öğesi olan madde, bu nedenle belirli yasalara bağlıdır."

Buraya kadar güzel, doğru! Peki, nedir bu yasalar? Ya da yasaları kim koyar, kim yönetir? Doğa mı, maddenin içsel işleyişi mi, yoksa doğaüstü bir güç mü? İşte aynı kitaptan Kant'ın yanıtı:
"Madde böylesine yüce akıllı bir amaca bağımlı olduğuna göre (...) bu nedenle bir Tanrı vardır."
"Tanrı daha da büyük dünyaların kurulması için sürekli olarak maddenin oluşumunu yaratmaya devam eder."

Kant'ın üçüncü yol olarak gittiği "BİLİNEMEZCİLİK (agnostizm)" son durakta idealizme varır. Çünkü üçüncü yol yoktur.

* * *

Diğer bir örnek olarak Auguste Comte'u ele alalım. Onun temsil ettiği pozitivizm (olguculuk) akımı üçüncü yoldan gittiğini iddia eder. Pozitivistler ne materyalist, ne de idealist olduklarını söylerler. Sözde bilimin savunuculuğunu yaparlar. Onlara göre bilim, "madde mi, yoksa düşünce mi önce?" sorusunu yanıtlayamaz. Onun için bu soruya boş verip, gözlerimizin önündeki olgularla (görünüşlerle – gözlemlerle) yetinilmelidir. Bilim ancak olguları tasvir edebilir, gözlem sonuçlarını bildirebilir. Fizik ve fizikötesi (metafizik) bütünüyle bilinemez. Bu şekilde pozitivistler Kant'ın "bilinemezcilik" durağına varır. Auguste Comte der ki:

"Nesneler üstü metafizik kadar, nesnelerin kendisi, fizik de bilinemez. Bilim, bu iki bilinemez alanın ortasında, sadece duyularımızla algıladığımız deney ve gözlemlerin konusu olan olgularla uğraşabilir."

Görüldüğü üzere üçüncü yolun ilk istasyonu "BİLİNEMEZCİLİKTİR". Trenin son istasyonu ise idealizmdir. Comte da oraya varmıştır; "İnsanlık Dini" olarak isimlendirdiği dine! Üçüncü yolcu Hartmann da başka yere varamaz; o da idealisttir.

Üçüncü yol her zaman iki dünya görüşünden biri olan idealizme çıkar.

İLK SONUÇ

Eğer siz şunları savunuyorsanız idealist bir filozofsunuz.

- Evrenin temeli maddi değildir.
- Evren maddidir, ama doğaüstü bir güç tarafından yaratılmıştır.
- Düşünce – akıl – ruh – zihin birincildir, madde ikincildir.

- Ruh (zihin) göçü vardır.
- Dünya tam bilinemez, ya da hiç bilinemez.

Eğer siz şunları savunuyorsanız materyalist bir filozofsunuz.

- Evren maddi yapıdadır.
- Evren yaratılmamıştır, onun varlığı öncesiz, ilksiz, sonsuzdur.
- Madde ilk veridir, düşünce – bilinç – zihin – akıl – ruh ikinci veridir; maddenin türevidir.
- Ruh göçü yoktur.
- İnsan, dünyayı bilmeye yeteneklidir; dünya bilinebilir.

İnsanın görüşlerinin ağırlıklı yönü son değerlendirmede materyalizmi veya idealizmi temsil eder. Orta yol geçicidir. Azıcık dünya görüşü, azıcık gebelik gibidir. Mutlaka çocuk doğar; diri veya ölü. Azıcık idealizm gebeliğinin sonucu ölü idealist çocuktur.

* * *

Sizin bilinçli, ya da bilinçsiz biçimde materyalist veya idealist birer filozof olduğunuzu söyledik. Bu iki dünya görüşünden birine dahil olmanın pratik anlamı var mıdır? Günlük yaşamda farklı iki dünya görüşü neyi içerir?

Felsefe kimilerinin sandığı gibi "kelime oyunu zevzekliği" değildir. Hayatta gerekliliği vardır; bizi hayatın çıkmaz bir yoluna, ya da umutlu yoluna sürükler. Sözgelimi idealist bir beyin hayatın sorunlarını hayatın içinde aramaz; ya kendi soyut düşüncelerinin arasında kaybolur, ya da inandığı doğaüstü güçten imdat bekler. Yazgıcılığa inanır; hayatın olaylarını doğru

yorumlayamaz. Kendi hayatını hayali bir dünyanın köleliği altına sokar.

Kadercilik ile idealizm ikiz kardeştir.

İdealizm, kaderciliği ideolojik bir önyargı haline getirir; idealist kişi bu önyargının kurbanı olur. Kadercilik, hayatın değişmez olduğunu, daha önceden herkesin hayatının belirlenmiş olduğunu, idealist kafaya kabul ettirir. İnsanın hayatını değiştirecek iradesi, gücü yoksa, her şey ulaşılmaz doğaüstü etken tarafından kararlaştırılıyorsa, umutlu bir gelecek için koşturmak boşuna olur. İdealizm gizliden gizliye bu görüşü idealist beyne kazır.

Materyalist birey, mutsuzsa mutsuzluğunun nedenlerini araştırır, nedenleri bulup mutsuzluğu yok etmek ister. İdealist birey ise mutsuzluğunu kaderi olarak onaylar; mutsuzluk ona kader olarak sunulmuştur; o kaderden daha güçlü olamaz, isyankâr olamaz. İdealizm yaşam konusunda insanı pısırıklaştırır, pasifleştirir, yaşamın ona sunduğu her haksızlığı kabul ettirir. Haksızlık, adaletsizlik yukarıdan gönderilmiştir; zavallı idealist kafa ona direnemez.

Kötü insanlar niçin kötüdür? İdealizmin yanıtı ikilidir; ya insan doğuştan kötüdür, ya da kötü insanın kaderi öyle yazılmıştır. Materyalizm idealizmi yanıtlar: İnsanlar doğuştan ne iyidir, ne kötüdür. İnsanları kötü yapan toplumsal yaşam koşullarıdır. Kötülük gökyüzünden gelmez. İnsanın en kötü tutkularını ayağa kaldıran, ona can veren insanın içinde yaşadığı toplumdur. Hasetçi, rekabetçi toplumun çocukları hasetçidir, rekabetçidir.

İdealizm, insanı, öteki dünyanın olmayan mutluluğu ile oyalar. Bugünün, şimdiki hayatın yerine, geleceğin yaşanamaz hayatını koyar. İdealizm ölülere mutluluk yaşatır. Oysa ölülerin mutluluk diye sorunları yoktur. Mutluluk yaşayan insan içindir.

Materyalizm yaşayan insana bakarak konuşur. İdealizm ise insanın ölüm haline seslenir.

YÖNTEM (METOD)

Her insanın olayları ele alış biçimi farklıdır. İnsan yaşamda önüne koyduğu amaca erişmek için zorunlu olarak bir yöntem kullanır. Yöntem nedir? Yöntem = bilgiye ulaşmak için tutulması gereken yoldur. Doğaya, topluma, düşüncenin kendisine bakma yoluna, amaca götüren yola yöntem diyoruz. Sözgelimi bir nesnenin (cismin) kimyasal bileşimini çözmeyi amaç olarak önümüze koymuşsak, kimyasal analiz metodunu bilmek zorundayız. Bir televizyon yapmak istiyorsak, onu nasıl yapabileceğimizin yöntemini bulmak zorundayız.

Fiziksel, biyolojik, doğasal, toplumsal olayları incelemek için mutlaka bir yönteme ihtiyaç duyarız. Bilimin her alanında

değişik yöntemler uygulanır; fizik bilimin yöntemiyle kimyasal bilimin yöntemi, biyolojinin yöntemiyle astronomi bilimin yöntemi farklıdır. Felsefe her bilim dalının tek tek yöntemleriyle uğraşmaz. Felsefe, her bilime özgü yöntemlerin üzerine çıkar ve genel bir yöntem veya yöntemler ortaya koyar.

Felsefe = Genel olarak bilgi ve bilme yöntemidir.

İnsanların hepsinin (işçilerin, köylülerin, doktorların, bilimsel araştırma yapanların, felsefe öğretmenlerinin, herkesin) filozof olduğunu söylemiştik. Her insanın olaylara yaklaşırken farklı yöntemleri vardır; ama şu dünyadaki insan (filozof) sayısı kadar felsefi yöntem yoktur. İnsanlar dünyayı anlamaya, yorumlamaya çalışırken iki temel yöntemden birini seçerler. Hatta kimi zaman bu seçim kendiliğinden, farkında olmadan yapılır. Nedir bu iki temel yöntem?

1) Metafizik
2) Diyalektik (eytişim)

Filozofun (insanın) kullandığı yöntem doğru değilse haki-kate varamaz.

* * *

İnsanların (filozofların) iki temel dünya görüşünün olduğunu hatırlayalım:

1) İdealizm
2) Materyalizm

Bu dünya görüşleri, dünyayı yorumlamamızı, bakış açımızı, olaylara nereden baktığımızı gösterir. Bu iki dünya görüşünün bir yöntemle tamamlanması gerekmektedir. Hatta bir dünya görüşüne varabilmemiz için bile yöntem gereklidir. Çünkü olayları yorumlama, anlama noktasına gelebilmek için yöntemsel

bir yoldan gitmeliyiz. Yanlış yoldan gidersek yorumlamamız doğru olmayacaktır. Hem amaç, hem amaca giden yol doğru olmalıdır ki, hakikate varalım. Bu nedenle hakikate giden yöntem ile hakikat birbirinden ayrılamaz. Yöntem sonuca (amaca) yönelen işlemlerin, usullerin, izlenen kuralların toplamı olduğu için, sonuç ile sonuca giden yol arasında kopmaz bir bağ vardır. Bu nedenle yöntem ister istemez dünya görüşünün parçası haline gelir. Onları ayrı ayrı incelememizin nedeni anlayış kolaylığı açısındadır. Hem bakış açısı, hem yöntem doğru ise, hakikati içeren bir dünya görüşüne sahip olur insan (filozof).

Dünya görüşü = dünyaya bakış açısı + bu bakış açısının yöntemidir.

Dünyaya idealist açıdan bakıp, diyalektik yöntemi kullanabilirsiniz. Fakat hakikate ulaşamazsınız. Ya da dünyaya materyalist açıdan bakıp metafizik yöntemi kullanabilirsiniz. Ama yine hakikate ulaşamazsınız. Hakikate erişebilmek için dünyaya hem materyalist açıdan bakıp, hem de diyalektik yöntemi kullanmak zorundayız. Daha doğrusu diyalektik yöntem ile materyalizmi birleştirmek zorundayız. Hakikate giden dünya görüşü = diyalektik materyalizmdir.

Basit bir örnek verelim. Diyelim ki evinizin değişik yönlere bakan iki penceresi var. Evinizin dışında, sokakta bir kavga başlıyor. Kavgayı bir pencereden seyretmek mümkün, ama diğerinden değil. Eğer olayın görünmediği pencereye koşarsanız hiçbir şey göremeyeceksiniz. Olayın göründüğü pencereyi bulmanız şart. Diyelim ki o pencereyi buldunuz. Kavgayı yorumlamanız gerekiyor. Ancak olayı doğru yorumlarsanız hakikate erişirsiniz. Demek ki olayı çözmeniz için hem olayı gösteren pencereyi bulmanız gerekiyor; hem de olayı doğru yorumlamanız gerekiyor.

Diyalektik materyalizm bütünsel bir dünya görüşüdür, parçalanamaz.

METAFİZİK (ANTİ-DİYALEKTİK) YÖNTEM

Evrende her şey hareket halinde olmasına karşın, metafizik yöntem evreni hareketsizliği, donmuşluğu içinde inceler. Olaylara bakarken DEĞİŞMEZLİĞİ temel alır. Metafiziğe göre bir şey ya hareket ediyordur, ya etmiyordur. Bir şey hem hareket ediyor, hem hareket etmiyor olamaz. Hareket halinde olan bir otobüste oturan insanın hem oturması, hem de otobüsle birlikte hareket etmesi metafizik bir kafa için anlaşılmaz bir şeydir.

Metafizik yöntem, doğanın, toplumun, düşüncenin gelişimine hareketsiz gözle bakan bir yöntemdir.

Hareket eden şey sürekli değiştiğinden dolayı hem kendisiyle aynıdır, hem değildir. Metafizik yöntem böyle düşünemez. Satın aldığımız bir ayakkabı metafizikçi için hep aynı ayakkabıdır; oysa ayakkabı her gün yıpranır, her gün eskir. İsmi yine ayakkabıdır, ama gerçekte aynı ayakkabı değildir.
Kısacası, metafizik yöntem olaylara sabitliği içinde bakar; onları hiç değişmeyen şeyler olarak kabul eder. Metafizik yöntemin sloganı şudur:

"Güneşin altında değişen bir şey yok!"

Metafiziğe göre: EVRENDE HER ŞEY BİRBİRİNDEN BAĞIMSIZDIR, TEK TEK ELE ALINARAK İNCELENMELİDİR. Sözgelimi toplumdaki bir insanı inceleyen metafizikçi onu toplumdan kopuk bir birey gibi inceler. O insanın toplumla kopmaz bağlarının olduğunu unutur. Böylece o insanı hakikate uygun biçimde tanımlayamaz. Çünkü evrende her şeyin birbirine bağlı olduğunu, karşılıklı etkileşim halinde olduğunu göremez. İnsan topluma bağlıdır ve karşılıklı olarak birbirini etkiler.

Metafizik yöntemin ilkesi olayları, şeyleri, birbirinden, bağıntılarından koparark incelemektir.

Metafizik yöntemin diğer bir ilkesi ÇELİŞMEZLİKTİR. Bir şey kendi içinde çelişkili olamaz. Metafizikçi için bir insan ya mutludur, ya da mutsuzdur. Oysa insan yaşamı hareket halindedir, bir olayda mutsuzluğu yaşarken, diğer olayda mutluluğu yaşar. Hayatta ya mutlu, ya mutsuz insan yoktur. Hem mutlu, hem mutsuz insan vardır.

Metafizik bakış, "çelişki gözlüğünü" kullanarak yaşama bakamaz.

Metafizik yöntem hayatın her alanında İÇSEL ÇELİŞKİ olduğunu, hayatın motorunun içsel çelişki olduğunu görmez. Her olayın içinde çelişkinin bir yanının ÖLÜMÜ, diğer yanının YAŞAMAYI temsil ettiğini ve bunların iki karşıt olarak hem birlikte varolduğunu, hem de kavga ettiğini anlayamaz. İnsan bedenindeki hücrelerin ölüm ve yaşam kavgasını içsel çelişkinin iki ucu olarak yaptığını kavrayamaz. Engels'in dediği gibi:

"Her organik varlık daima hem kendisi ve yine de bir başkasıdır."

Metafizik yöntem her şeyi ya "evet", ya "hayır" ikilemine sokar. Evrenin, doğanın, olayların, hem "eveti", hem "hayırı" aynı zamanda içerebildiğini unutur. Bir çiçek ya kırmızıdır, ya sarıdır metafizikçiye göre. Oysa çiçeğin bir yanı kırmızı, bir yanı sarı olabilir. Çiçek hem sarı, hem kırmızı olabilir. Kısacası metafizik sistem şu görüşleri onaylamaz:

- Her şey hareket halindedir.
- Her şey birbirine bağlıdır ve birbirini etkiler.
- Her şey içsel çelişkiye sahiptir.

Bu yöntem günlük yaşamda, olayları tek tek soyutlarken işe yarar. Basit olayların çözümünde işe yarar. Ancak evren, madde sürekli hareket halinde olduğundan, metafizik yöntem evrenin bütün sorunlarına yanıt veremez.

* * *

Metafizik yönteme en güzel örnek olarak Aristo'nun formel (biçimsel) mantığı verilebilir. Bu mantık üç ilke üzerine kuruludur:

1- Bir şey neyse odur = Özdeşlik ilkesi
2- Bir şey aynı zamanda hem kendisi, hem de kendisinden başkası olamaz = Çelişmezlik ilkesi
3- Bir şey ya vardır, ya yoktur = Üçüncü durumun olanaksızlığı ilkesi

Aristo'nun ilkeleri HAREKET düşünülmediğinde doğrudur. Bu ilkeler mantıksal düşünme düzeyinde yanlış değildir; hayattaki olaylar tek tek ele alındığı ve son sonuç arandığı zaman onlara gereksinim duyarız. Mantıksal düşünce düzleminde insan ya yaşıyordur, ya ölüdür. Bir şey son değerlendirmede ya doğru, ya yanlıştır. Ama hayatı SOMUT akışı içinde ele aldığımızda bu ilkeler hakikati görmemizi engeller. Çünkü Aristo mantığın ilkeleri HAREKET-SİZLİK üzerine kuruludur. Düşünce seviyesindedir. Ama hayat pratiktir, hareket halindedir.

Sözgelimi "Bir şey neyse odur" diye bilinen özdeşlik ilkesini ele alalım. Bunun anlamı şudur: Sizin bir arabanız varsa, o araba her zaman aynı arabadır, kendine eşittir. Fakat arabayı sürmeye başladığınızda kendisiyle eşit kalamaz, her an değişir, yıpranır, eskir. Daha doğrusu hem kendisiyle aynı kalır, hem kalamaz. Hatta hiç sürmeseniz bile onu meydana getiren atomların içsel hareketinden dolayı eskir. Aristo'nun metafizik mantığına göre arabanızı 50 yıl bir yere bıraksanız, 50 yıl sonra yine o aynı arabadır. Oysa gerçek bu değildir; 50 yıl sonra arabanızı değişmiş bir biçimde bulursunuz. Yıpranmıştır, paslanmıştır vb. O araba hem kendisiyle aynı kalmıştır, hem de değişmiştir; yani aynı kalamamıştır. Aristo *Metafizik* adlı kitabında der ki:

"Bir şeyin hem şöyle olması, hem de öyle olması mümkün değildir."
"Herkes aynı şekilde hem doğru hem yanlış içindeyse, bu durumda olan varlık ne konuşabilecek, ne de anlamlı bir şey söyleyebilecektir."

İnsan bir konuda doğru düşünürken, diğer konuda yanlış düşünemez mi? Konuştuğu zaman görüşlerinde hem doğru, hem yanlış aynı zamanda varolamaz mı? Olabilir. Şüphesiz mantık açısından çelişik olur bu. Görüşler uyuşamaz. Ama hayatta doğru ve yanlışla birlikte yaşar insan. Aristo'nun kendi görüşleri buna örnektir. O aynı kitapta hem doğruyu, hem yanlışı savunur. Aristo'nun birtakım görüşleri yanlıştır, birtakım görüşleri doğrudur. İnsan bedeninin bir parçası hasta iken diğer parçası sağlıklı olamaz mı? Aristo olamaz der. *Kategoriler* isimli kitabında şöyle yazar:

"Varlık (...) aynı anda hem sağlıklı, hem hasta olamaz."

Sizin gözünüz hasta iken, elleriniz, kulaklarınız, burnunuz vb. sağlıklı olamaz mı? İşte, metafizik yöntem olaylara dar bir açıdan bakar. Hakikati bütünüyle, geniş biçimde kucaklamamızı

engeller.

* * *

Descartes'ın kullandığı yöntem de metafiziktir. Sözgelimi onun hareket olayına bakışı mekaniktir. Ona göre bir cismin hareketi, bir yerden bir yere taşınmadır. *Felsefenin ilkeleri*'nde Descartes der ki:

"Hareket bir cismin bir yerden başka bir yere geçmesi işidir."
"Doğada başka bir türlü hareket olduğunu sanmıyorum."

Oysa hareketin değişik biçimlerinin olduğunu daha önce belirttik. Descartes'ın mekanikçi anlayışı doğadaki, nesnelerdeki, olaylardaki içsel hareketi göremez. Eğer Descar-tes'ın bu anlayışına bağlı yöntemine bağlı kalınırsa, bir kimyasal olay açıklanamaz. Atomların içsel hareketi açıklanamaz.

Descartes için madde ya hareket ediyordur, ya da duruyordur. Halbuki madde hiçbir zaman durmaz, hareketsiz madde olamaz. Descartes yine aynı kitabında şöyle yazarken metafizik yönteme bağlı kalır:

"Her şey, başka bir şey onu değiştirmediği süreçte bulunduğu durumda kalır."

Oysa dünyadaki her şey, hareket ve birbiriyle etkileşim halindedir. Bir nesne pasif, diğer nesne aktif değildir. Görüldüğü üzere Descartes'ın bakış yöntemi hareketin içsel çelişkisine yönelik değildir. Hiçbir dış etki olmadan da içsel çelişki nedeniyle madde sürekli değişir, bulunduğu yerde kalamaz. İnsan bedenindeki hücreler içsel hareket nedeniyle ölür.

Daha önce belirttiğimiz gibi Descartes akılcı (usçu), sezgici bir filozoftur. Onun metodu, bilinecek noktaları aklın sıraya dizmesinden ibarettir. Descartes *Aklın Yönetimi İçin Kurallar* isimli kitabında der ki:

"Metod, bütünüyle zekânın, kimi doğruları bulmak için, işlemesi gereken konuların sıraya ve düzene konulmasından ibarettir."

Bu metodun anti-diyalektik olduğu açıktır. Diyalektiği ele aldığımızda bunu daha yakından göreceğiz. Şimdiden söylenmesi gerekli şey şudur:

Metafizik yöntem değişimin, etkileşimin, bağlantının, çelişkinin, peşine takılmaz; akıl ile (düşünce düzeyinde) yanıt bulmaya çalışır.

DİYALEKTİK = EYTİŞİM

Diyalektik, doğanın (maddenin), toplumun, bilincin (düşüncenin, bilginin), HAREKET VE GELİŞMESİNİN ilkelerini ortaya koyar, yorumlamanın yöntemini, mantığını gösterir.

Diyalektik = evrensel bir yöntemdir = evrensel mantıktır = evrensel bilgidir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi diyalektik kendini üç düzeyde gösterir:

a) Doğada: İnsan bilincinden bağımsız olan maddenin hareketini inceler.
b) Toplumda: İnsanın yaşadığı toplumu, onun tarihini inceler, toplumun yasalarını formüle eder.
c) Bilgide: İnsan düşüncesinin nasıl oluştuğunu, insanın bilgiye hangi yoldan erişebileceğini, BİLEN (insan) ile BİLİNEN (nesne) arasındaki ilişkiyi inceler.

Diyalektik yöntem olaylara nasıl bakılması gerektiğinin GENEL ANLAYIŞINI göstermeye çalışır. Onun ilkeleri vardır şüphesiz. Ne var ki bunlar ezberlenecek, liste olarak akılda tutulacak şeyler değildir. Diyalektiği KAVRAMAK gerekir. Diyalektik yöntem, olayları HER YÖNÜYLE KAVRAMAYA çalışmak demektir.

Diyalektiğin şimdi anlatacağımız ilkeleri anlayış, kavrayış kolaylığı içindir. Bu ilkeler kavrandığı zaman değişik biçimlerde sıralanabilir, anlatılabilir. Önemli olan, diyalektik yöntemin işleyişini anlamak ve onun yaşamda kendini gösteriş, kullanılış biçimini görebilmektir. Diyalektik söz cambazlığı değildir, pratik hayatta anlamı vardır; uygulama alanı bütün evrendir.

* * *

1) Diyalektiğin EVRENSEL GELİŞME VE DEĞİŞİM ilkesi:

Evrendeki her şey gelişim altındadır. Her şey gelişir ve değişir. Evrendeki olayların (fenomenlerin), nesnelerin (eşyaların) içsel hareketi gelişimi, değişimi sağlar. Doğa, toplum, bilinç, sürekli

gelişim ve değişim içindedir. Şu evrende gelişim ve değişim göstermeyen hiçbir şey yoktur. Gelişim ve değişim hareketin bir sonucudur.

Evrende her şey hareket durumunda olduğundan dolayı gelişim ve değişim kaçınılmazdır

Her gelişme aşamasının bitişi, yeni bir gelişmenin, değişmenin başlangıcıdır. Gelişim ve değişim, doğaüstü bir gücün, ya da dıştaki bir gücün egemenliğinde yürümez; gelişimi ve değişimi sağlayan güç olayın, nesnenin içindedir. Gelişim ve değişim aynı zamanda eskinin ölmesi, yeninin ortaya çıkması sürecidir. Hayat her gün eskir, her gün yenilenir. Doğa, toplum, bilinç, her an kendini yeniler.

Gelişim ve değişim, eskinin tekrarı üzerinde olmaz. Ortaya çıkan her yeni şey, ölen eskiden bir şeyler alarak, zenginleşerek kendini var eder. Gelecek, geçmişi benzer biçimde tekrarlayabilir; ama kesinlikle aynı biçimde tekrarlamaz. Güneşin altında hiçbir şey gelişim ve değişim göstermeden varlığını sürdüremez. O nedenle güneşin altında (evrende) sabitlik yoktur, hareket vardır.

Hayat durmaz, hep akar.

Gelişim ve değişimi biz fark etmesek de o yoluna devam eder. Gelişim ve değişimi her an gözlerimizle izleyemeyiz. Gözlerimizin önünde hareketsiz duran eşyalarımızın gelişim ve değişimini moleküller, atomlar, atomaltı parçacıklar sağlar; onlar sürekli gelişim ve değişim içindedir.

Kaba gözlerimize göre dünya sabittir, hareket etmez. Oysa dünyanın kendisi güneşin etrafında yılda bir kez ve kendi etrafında günde bir kez döner. Yani dünya sürekli gelişim ve değişim içindedir. Güneş de gelişim ve değişim içindedir. Bahçemizdeki çiçekler, ormandaki ağaçlar, dağlar, hayvanlar, insanlar, yıldızlar, ay, evrendeki her şey gelişim ve değişim halindedir. Oturduğumuz ev bile gelişim ve değişim içindedir,

her gün yıpranır, eskir. Binayı onarıp yenileseniz de, daha o anda yıpranmaya, eskimeye başlar. Bedenimizdeki hücreler her an gelişim ve değişim içindedir; birtakım hücreler ölür, birtakım hücreler yenilenir. Evrendeki her şey görünüşte DURAĞANDIR. Gerçekte ise DEĞİŞİM durumundadır. Değişme evrenseldir.

Her şey durum değiştirir.

Elimizdeki kalemi hiç kullanmasak da, gelişim ve değişimden kurtulamaz. Kendisini meydana getiren atomların hareketi gelişim ve değişimi sağlar. Bir ağaçtan yere düşmüş, hareket etmeyen armut gerçekte gelişim ve değişim içindedir. Bir süre sonra mutlaka çürüyecektir. Çürümeyi sağlayan gelişim ve değişimdir; armutun içsel faaliyetidir. Evrendeki her şey biçim değiştirerek gelişim ve değişimini sürdürür.

Madde yok olmaz, ama biçim değiştirir.

Çürüyen armutu bir zaman sonra gözlerimizle göremeyiz, o kaybolup toprağa karışacaktır. Ama kendi maddesini koruyarak; gelişim ve değişimini sürdürerek. Kaybolan şey armudun (maddenin) biçimidir; maddenin kendisi değil!

Maddenin gelişimi ve değişimi engellenemez.

Toplumdaki her şey gelişim ve değişim içindedir. Toplum ve toplumu meydana getiren insanlar her gün, her an gelişim ve değişim içindedir. Toplumda sabit kalan hiçbir şey yoktur. Bir yıl önceki toplumla, insanla, bugünkü toplum ve insan aynı değildir. Yarın bile aynı olmayacaktır; gelişim ve değişimine her an devam etmektedir. Değişmez "insan doğası" yoktur. Biz insanların doğası, özü sürekli gelişir, değişir.

İnsan düşüncesi, sürekli gelişim ve değişim içindedir; düşüncelerin hareketi durdurulamaz. Dolayısıyla onun gelişimi ve

değişimi de durdurulamaz. Düşünceler eskir, yenilenir, tekrar eskir, tekrar yenilenir. Düşüncenin gelişim ve değişimi aynı zamanda bilgilenme sürecidir. Bilgisizlik bilgiye doğru gelişim ve değişim içindedir. Her yeni bilgi yerinde durmaz, gelişim ve değişimini sürdürür, kendini yeni bilgilerle tamamlar. Ama tamamlandığını sandığımız bilgi yeniden tamamlanmaya, gelişim ve değişime ihtiyaç duyar. Bu süreç sonsuza kadar sürer; çünkü bilgi tüketilemez. Gelişim ve değişimini hep sürdürür.

2) Diyalektiğin EVRENSEL BAĞLANTI VE KARŞILIKLI ETKİ ilkesi:

Doğanın, toplumun, insan bilincinin, gelişim ve değişim içinde olduğunu söyledik. Soru şudur: Gelişim ve değişim evrendeki bütünsellikten ayrı mıdır? Her şey kendi başına, her şeyden bağımsız mı gelişir, değişir? Bir elma ağacının gelişimi ve değişimi her şeyden bağlantısız mıdır?
Gelişim ve değişim evrensel bağlantı ve karşılıklı etki halinde oluşur. Evrendeki bir şeyin gelişimi ve değişimi, diğer şeyle ilişkidedir (bağlantılıdır). Evren tek ve birbirine bağlı BÜTÜNDÜR. Evrendeki her şey birbirleriyle bağlantı içindedir.

Bir nesneyi (cismi) meydana getiren atomlar, o cismin içindeki atomaltı parçacıklarla, moleküllerle bağlantı halindedir. Gelişim ve değişim sürecinde birbirlerini karşılıklı olarak etkilerler. Bedenimizdeki organlarımız birbiriyle bağlantılı ve etkileşim halindedir. Bedeni incelemek isteyen birisi bu bağlantıyı ve etkiyi dikkate almak zorundadır.

Doğadaki her şey (nesneler, ağaçlar, toprak, hayvanlar, insanlar vb.) bağlantı ve karşılıklı etki halindedir. Bu bağlantı soyut değil, somuttur. Ağaç ile toprak arasında bir bağlantı vardır; birbirlerini etkilerler.

Evrendeki her şey birbirine bağlıdır ve birbirini etkiler.

Doğadaki nesneler (her şey) birbirinden kopuk, birbirinden bağımsız, tek başına, ayrı ayrı bir araya toplanmış yığıntı değildir. Nesneler, olaylar birbiriyle bağlantılıdır, birbirlerini koşullandırırlar ve bir bütünsellik sağlarlar. Doğadaki hiçbir olay tek başına ele alınarak yorumlanamaz, çözümlenemez. Çünkü GERÇEK (dış dünya) bağlantılı ve karşılıklı etkili bir bütündür. Sözgelimi bir bitkinin niçin kuruduğunu araştırıyorsak, toprağın, güneşin, havanın durumunu, onların karşılıklı bağlantılarını göz önüne almamız gerekir. Bitki, güneşten enerji alır ve bu enerjinin yardımıyla topraktan aldığı kimyasal maddeleri kendi gelişimi için kullanır. Burada bitki – toprak – hava arasında evrensel bağlantı ve karşılıklı etki vardır. Gece – gündüz – dünyanın dönmesi – güneş arasında evrensel bağıntı vardır. Yağan kar – yağmur ile güneş arasında bir bağlantı ve karşılıklı etki vardır. Güneşin sayesinde havanın sıcaklığıyla kar erir, su olur, buharlaşır. Kar veya yağmur olarak tekrar yağar.

Doğadaki evrensel bağımlılık ve karşılıklı etki insan bilincinden bağımsızdır.

Evrendeki olayların bağlantısı birbirini gerektirir. Bir olayın varlığı diğerini gerektirir. Bir olaydaki değişme, bağlantı diğer olayda değişime yol açar. Evren bir BİRLİK ve BÜTÜNLÜK içindedir. Birlik ve bütünlüğün temelinde madde yatar.

Toplumdaki her şey birbiriyle bağlantılı ve karşılıklı etki durumundadır. Birey topluma bağlı, toplum bireye bağlıdır. Birey, toplumu etkiler, toplum bireyi. Toplumdaki bireyler de birbirine bağlantılıdır ve birbirini etkilerler. Bir bireyin düşüncesiyle, diğer bireyin düşüncesi arasında da aynı ilişki vardır. Birinin düşüncesi diğerini bağlantılı olarak etkiler. Toplumun EGEMEN DÜŞÜNCESİ bireysel düşünce ile bağlantılıdır, onu etkiler. Düşüncenin, bilimin vatanı yoktur; ama bütün düşünceler, evrensel bağıntı ve karşılıklı etki içindedir. Kimya, fizik, biyoloji, matematik vb. birbirine bağımlıdır, birbirini etkiler.

* * *

Evrensel bağlantı ve karşılıklı etkinin bir parçası olarak "NEDENSELLİK İLKESİ" ortaya çıkar. HER OLAYIN BİR NEDENİ VARDIR. Nedensellik ilkesinin öz anlatımı budur. Evrendeki olaylar birbirleriyle bağlantılı ve etkileşim halinde olduğundan dolayı olayların NEDENLERİ ve SONUÇLARI evrensel bağıntı içindedir, birbirlerine yol açarlar. Bir olay NEDEN olarak belirli koşullar altında başka olayı SONUÇ olarak meydana getirir.

Sözgelimi insanın bedeniyle hava arasında bağlantı vardır. Uzun süre nefes almayan insan ölür. Ölüm olayı, havasızlığı bir NEDEN olarak, ölümü SONUÇ olarak doğurur. Su ile ısı arasında bağlantı ve etkileşim vardır. Suyu 100 °C'de kaynatırsak buharlaşır. Suyun buharlaşmasının nedeni ısıdır. Isı bir NEDENDİR, Buharlaşma bir SONUÇTUR. Neden ve sonuç birbiriyle bağlantılıdır. Su – ısı – buhar birbiriyle bağlantılıdır.

Evrensel bağıntı ve karşılıklı etki altında bir hareket, bir başka hareketin nedeni olarak ortaya çıkar. Neden ve sonuç ilişkisi tekil, özel olaylarda yalın olarak hemen görülür. Ama bütün evren göz önüne alındığında (evrensel bağıntı dikkate alındığında) neden ile sonuç iç içe geçer; yer değiştirir, bir yerde sonuç olanın diğer yerde neden olarak karşımıza çıktığını görürüz. Örneğin iki ülkenin pazar kavgasından dolayı savaş yaptığını düşünelim. Savaşın sonucunda insanların öldüğünü kabul edelim.

- Savaşın NEDENİ = Pazar kavgası
- Savaş = SONUÇ
- İnsanların ölmesinin NEDENİ = SAVAŞ

Görüldüğü üzere bir yerde SONUÇ olan savaş, diğer yerde karşımıza NEDEN olarak çıkar. Böyle olmasını sağlayan şey

evrensel bağlantı ve karşılıklı etkileşimdir. Pazar kavgası – savaş – insanların ölmesi arasında evrensel bağıntı ve etkileşim vardır.

Diyalektik, evrendeki her olaya bağlantı ve etkileşim gözlüğünü takarak bakar.

3) Diyalektiğin EVRENSEL ÇELİŞKİ ilkesi:

Gelişimin ve değişimin evrensel bağlantı ile karşılıklı etki altında sürdüğünü belirttik. Ama şu soruyu yanıtlamadık henüz: Gelişim ve değişimin kaynağı nerdedir? Gelişimi ve değişimi sağlayan egemen güç nedir?

Diyalektik bu soruya İÇ ÇELİŞKİ yanıtını verir. Evrendeki her şeyin gelişim ve değişimini sağlayan temel faktör iç çelişkidir. Bir şeyin, bir sistemin, bir maddenin içindeki hareket, çelişkiyi bünyesinde taşır. Dıştan dayatılmamıştır, içseldir.

Doğada, toplumda, bilinçte olaylar, süreçler, içlerinde bir İÇ ÇELİŞKİ (karşıtlık) bulundururlar ve hareketi sağlayan budur. İç çelişkinin her zaman karşıt iki ucu vardır; bu uçlar hem birliktedir (yani bir uç olmazsa diğer uç da olmaz), hem de kavga ederler.

Tüm evren moleküllerden, atomlardan, atomaltı parçacıklardan oluşmuştur. Bir nesne, bir cisim, bir insan, bir yıldız bunların toplamıdır. Hepsinin içinde bir iç çelişki vardır. Modern fizik göstermiştir ki, atomun çekirdeği içinde iki karşıt taraf bulunmaktadır: İTME ve ÇEKME. Atomun çekirdeği içindeki İÇ ÇELİŞKİ'nin bir ucu İTME'dir, bir ucu ÇEKME'dir. Atomun varlığını sürdürmesini sağlayan bu iç çelişkidir. İç çelişme biterse atom dağılır.

Bir mıknatısın mutlaka kuzey ve güney kutupları vardır; mıknatıs bu iki kutup olmadan varlığını sürdüremez. Bu iki kutup hem birliktedir (yani birbirinden kopamaz, bir kutup olmadan diğeri olmaz), hem birbirine karşıttır; içsel olarak kavga ederler.

Mıknatısı 100 parçaya bölseniz de tek kutbu olan bir mıknatıs elde edemezsiniz. O her zaman iki kutupludur. Kutuplar ortadan kalkarsa (iç çelişki biterse) elimizdeki mıknatıs, mıknatıs olmaktan çıkar.

İç çelişkinin içindeki karşıtlar bütünsel, kavgalı, çekişmeli birlik oluştururlar.

Elektrikte pozitif ve negatif uçlar vardır; bu uçlardan birisi olmazsa elektrik olmaz. Kendi içinde iç çelişki bulundurmayan, iki karşıt uca ayrılmayan, karşıt nitelik taşımayan hiçbir nesne, olay yoktur. Negatif uç olmadan pozitif uç olamaz. İçsel çelişki olmadan nesne, olay olamaz. Maddenin tüm biçimlerinin içindeki karşıt gerilim iç çelişkiyi oluşturur.

Karşıtların birbiriyle mücadelesi olmadan gelişme ve değişim olmaz. İç çelişkinin ortaya çıkardığı karşıtların (iki ucun) savaşımı, eski ile yeni, ölenle doğan arasındaki savaşımdır aynı zamanda. Bedenimizde ölüm ile yaşamın kavgası iç çelişkiyi oluşturur. Çelişkinin bir ucu ölüme çeker, bir ucu yaşamaya. Bu iç çelişkideki kavgayı ölüm kazandığında iç çelişki biter, insan da ölür.

İç çelişkinin bir ucu çekme, diğer ucu itmedir, dedik. Aralarındaki savaşım sürdükçe o nesnenin içinde hayat devam eder; ama bir taraf tamamen diğerine baskın çıkarsa (zafer kazanırsa) hareket durur, hayat durur. İtme ve çekmenin birbirini yok etmemesi (birbirini karşılaması) hareketin devamı için zorunludur. Uçağı yukarı kaldıran güçle, onu aşağı çeken güç birlikte (kavgalı) bir çelişki oluştururlar. Yerçekimi bir uçağın motor kuvvetini yendiği anda uçak düşer. Olayın kendisi (uçağın düşmesi) çelişkinin ortadan kalkması, yeni bir çelişkinin başlamasıdır.

Suyu ısıtmaya başladığımızda molekülleri bir arada tutan

kuvvetle, onu dağıtmak isteyen (buharlaştırmak isteyen) kuvvet bir iç çelişki oluştururlar. Daha doğrusu suyun içindeki bitişme ve dağılma güçleri arasındaki çelişki açığa çıkar. Isı 100 °C olduğunda, su buharlaşır, molekülleri dağıtan kuvvet yenmiştir. Şimdilik iç çelişki bitmiş, başka iç çelişkiye dönüşmüştür. Suyu dondurmaya çalışırsak iç çelişki hareketlenir. Karşıtların kavgası orada da sürer. Lenin'in *Materyalizm ve Ampriyokritisizm* isimli eserinde söylediği gibi:

"Gelişme karşıtların savaşımıdır."

Diyalektik, olayların, şeylerin, nesnelerin, kendi özündeki iç çelişkiyi incelemeye çalışır.
Daha önce anlattığımız "evrensel bağlantı ve karşılıklı etki ilkesi" her olayı dıştan etkiler. Yani içsel çelişki devam ederken, dış koşullar bağlantı ve etki çerçevesinde olaya karışır. Ama ne var ki belirleyici olan İÇ ÇELİŞKİ'dir. Bir uçağın düşmesine dış hava koşulları etki eder; ama motor bozulduğu için uçak düşer.

Bir olayın iç çelişkisi her zaman birincildir.

İnsan düşüncesindeki gelişim, diyalektiğin İÇ ÇELİŞKİ ilkesi üzerine olur. Düşünsel düzlemde BİLGİ ile BİLGİ-SİZLİK arasında bir iç çelişki vardır. Bir konuyu öğrenmek isteyen insan hemen bu çelişkinin içine girer. İnsan nesneyi tanıdığında iç çelişki çözülür, o nesne için bilgi, bilgisizliği yenmiş olur. Ama dünyadaki bilgi bitmez olduğundan öğrenilecek yeni bir konu için yeniden iç çelişki oluşur ve düşünsel hayat iç çelişkileri aşarak yoluna devam eder. Düşünsel yaşamdaki her iç çelişkinin (bilgi ile bilgisizlik arasındaki iç çelişkinin) çözümü bir yandan BİLMEYİ sağlar, bir yandan yeni iç çelişkilere başlangıç yapar. Düşünsel yaşamda iç çelişkinin tamamen ortadan kalkması demek, bilinecek şeyin kalmaması demektir. Dünyada yaşam devam ettiği sürece bilgi tükenmez, insanın düşünsel düzlemdeki içsel çelişkisi tükenmez.

* * *

Belirtik ki: Her türlü yaşamın kaynağında onun iç çelişkisi (çelişmesi) yatar. Bu çelişme aynı zamanda HAREKET anlamına gelir. Her şey hareket ettiği için çelişki evrenseldir. Engels'in *Anti – Duhring*'te söylediği gibi:

"Hareketin kendisi bir ÇELİŞME'dir."

Peki, bu iç çelişkinin özündeki ilke nedir? Evrendeki her şeyin bir yandan KENDİSİ OLARAK KALMAK İSTE-MESİ, diğer yandan hareket nedeniyle KENDİSİ OLA-RAK KALAMAMASI, gelişmesidir. Olayın, nesnenin iç çelişkisinin bir ucu kendisi olarak kalmaya çalışır; öte yandan diğer uç her an dengeyi bozar, onu kendisi olarak bırakmaz. O nedenle yaşayan, varlığını sürdüren her olay, her nesne HER AN HEM KENDİSİDİR, HEM KENDİSİ OLMAYAN'dır. Bu durum yaşam bitinceye (çelişki çözülünceye, aşılıncaya) kadar sürekli olarak yenilenir, sürekli oluşur.

Sözgelimi insanın bedeni bir yandan kendisi olarak kalmaya çalışır, bir yandan her an yaşlanır. Biz her an hem kendimiz, hem kendimiz değiliz. Bedenimizdeki iç çelişkinin bir ucu kendisi olarak kalmaya (yaşamaya) çalışır, diğer ucu bedenin hücrelerini eskitmeye, öldürmeye çalışır. Bu kavga çelişkinin iki ucunun birbirini HENÜZ YENEMEME durumudur. Ölüm galip geldiğinde (kesin egemenliğini kurduğunda) savaş biter, iç çelişki aşılır, ölü beden için yeni bir iç çelişki toprakta başlar. Engels, *Anti –Duhring'*te iç çelişmenin içindeki kavgayı şöyle anlatır:

"Yaşayan her şey, her an hem kendisidir, hem kendisi olmayandır. Bu, her an oluşan, durmadan yenilen ve çözülen bir çelişmedir. Çelişme biter bitmez yaşam da sona erer ve ölüm gelir."

Yine bu nedenle insan yaşarken her gün biraz ölür. Ta ki çelişmezlik ortaya çıkıncaya dek…

Ölüm = çelişmezliktir

* * *

Şimdiye kadar olaylarda, nesnelerde sanki bir tane iç çelişki varmış gibi anlattık. Diyalektiğin mantığını anlatabilmek için bu zorunluydu. Aslında Evrendeki olaylar, nesneler birçok iç çelişkiler taşır. Ama hepsinin özünde daha önce anlatmaya çalıştığımız mantık geçerlidir. Artık diyalektiğin çelişki ilkesinin daha derinliklerine inebiliriz.

Bir nesneyi, bir olayı neyse o kılan (kendisi kılan) iç çelişmelerdir; ancak her bir iç çelişme olayın gelişim sürecine bağlı olarak öne çıkar veya geride kalır. Gelişmeyi kendi yönüne çeken bir iç çelişki vardır ki, buna TEMEL (ANA = BAŞ) ÇELİŞME diyoruz. Temel çelişme, iç çelişkilerden o an öne çıkan, gelişmeyi belirleyen çelişmedir. İlerde durum değiştiğinde bu temel çelişme geriye çekilebilir, başka bir iç çelişme temel gelişme olarak ortaya çıkar.

Temel çelişki de bir iç çelişki olduğundan dolayı DAİMA onun da iki ucu vardır. Bir ucu GÜÇLÜDÜR (güçlü uç); diğer ucu ZAYIFTIR (güçsüz uç). Bu iki uç arasında kavga sürdükçe temel çelişme varlığını korur. Güçlü olmak çelişmeyi bitirmez. Zaten eşit güçte olsalardı (etki ve tepki veya itme ve çekme eşit ağırlıkta olsaydı) çelişki ortadan kalkardı. Bir ucun (tarafın) egemen olması çelişmenin devamını sağlar. Bir uç ileri çeker, diğer uç geriye çeker; birbirini ZAFERLE YENEMEME durumu çelişkinin varlığını sürdürmesini sağlar. Bir uç diğerini TAMAMEN YENER-SE (zafer sağlarsa) çelişki biter. Çelişkinin iki ucu arasında GEÇİCİ DENGE durumları olabilir; ama varlığını uzun süre devam ettiremez, hareketin yeniden başlaması kaçınılmazdır. Denge görelidir.

İç çelişkilerin güçlü ucu ile güçsüz ucu arasında sonsuza giden bir değişmezlik yoktur. Bu uçlar yer değiştirebilir. Yani güçlü uç zayıflayıp güçsüz uç, güçsüz uç güçlenip güçlü uç olabilir. Bunun diyalektik açısından çok önemli bir anlam taşıdığını ilerde ele almak üzere not edelim

Çelişkinin uçları güçlülük oranına göre yer değiştirir.

* * *

İç çelişkiden ve onun öne çıkan biçimi olarak temel çelişkiden bahsettik. Peki, evrende yalnız iç çelişki mi var? Daha önce diyalektiğin evrensel bağlantı ve karşılıklı etki ilkesini ele almıştık. Bu ilkeyi hatırlamak bize iç çelişkilerden başka DIŞ ÇELİŞKİLERİN olduğunu da gösterir. Bir nesnenin, olayın kendi dışında olan, iki olay-nesne arasında olan çelişkiye DIŞ ÇELİŞKİ diyoruz. Daha önce örnek olarak verdiğimiz uçağın düşme olayını hatırlayalım. Orada hava koşullarıyla – uçak arasında dış çelişki vardır.

İç çelişki nesnenin, olayın içinden kaynaklanırken dış çelişki dışardan kaynaklanır. Örneğin suyu kaynattığımızda 100 °C de buhar olur. Burada ISI dış etkendir, su ile dış çelişki oluşturur. Çelişkinin bir ucu sudadır, diğer ucu ısıdadır. Isı olmadan suyu buharlaştıramayız.
"O halde dış çelişki iç çelişkiden öncedir, buharlaşmada belirleyici olan dış çelişkidir," diyebilir miyiz? Diyalektik yöntem açısından bu bir mantık hatası olur. Diyalektik soruyu olumlu yanıtlamaz. Evet, ısı olmadan buharlaşma olmaz. Ama unutmayalım ki, buharlaşan şey ısı değil, sudur. Suyun buharlaşmasının temeli kendi içindedir. Eğer ortada su olmazsa buharlaşacak bir şey olmaz. Bir masayı yakarak suyun buharını elde edemezsiniz. Bu nedenle Diyalektik, evrendeki her olayın iç çelişkisini başa koyarak ele alır. Sözgelimi bir portakal ağacının büyüyebilmesi, meyve verebilmesi için uygun dış koşullar

gereklidir. (Güneş, su, toprak vb.) Ama bir portakal ağacını portakal ağacı yapan onun iç çelişkisidir. Dış koşullar kiraz ağacından portakal çıkaramaz.

Dış çelişki ikincildir.

Başka bir soruya yanıt vermek zorundayız. Bir dış çelişki, iç çelişki haline gelemez mi? Tabii ki gelebilir, ama artık o kimlik değiştirmiş bir iç çelişkidir. Örneğin bir ülkeye dıştan düşmanlık yapan ülke, dışsal çelişki oluşturur. Ama ne zaman düşman ülke, diğer ülkeyi işgal ederse o zaman iç çelişki haline gelir. O ülkeden çıktığında iç çelişkinin içinden çıkar. Bir çelişki, nesnel ilişki sistemine göre yer değiştirir; ona uygun olarak dış çelişki, bir iç çelişki şeklinde kendini gösterebilir. Diyalektik yöntemin hiç unutmadığı ilke İÇSEL ÇELİŞKİNİN BİRİNCİL, DIŞSAL ÇELİŞKİ-NİN İKİNCİL OLDUĞUDUR. Lenin'in *Felsefe Defterleri*'nde altını çizdiği gibi:

"Diyalektik, esas olarak, şeylerin kendi özündeki çelişkinin incelenmesidir."

* * *

İçsel çelişkiler sadece doğada, düşüncede değil, toplumda da vardır. Toplumun kendisi çelişki yumağıdır. Bugünkü sınıflı toplumda en başta sınıflar arasındaki iç çelişki hemen dikkati çeker. Birey ile toplum arasında, bireylerin kendi aralarında, birey – toplum ile doğa arasında birçok iç çelişki vardır. Hatta sınıfların kendi içinde çelişkiler vardır.

Özel durumları bir kenara bırakıp genel olarak konuşursak şimdiki kapitalist toplumun temel iç çelişkisi, üretimin toplumsal karakteri (yani üretimin toplumsal olarak yapılması) ile mülk edinmenin özel karakteri (yani üretilen mallara el koyan özel mülkiyet) arasındadır. Çelişkinin bir ucunda toplumsallaştırılmış üretim vardır; diğer ucunda kapitalist – özel mal edinme vardır.

Veya çok kaba olarak diyebiliriz ki, çelişkinin bir ucunda egemen olarak yönetenler vardır, diğer ucunda egemen olamayarak yönetilenler. Bu iki yön tarihsel koşullara bağlı olarak sürekli kavga eder. Kavganın şiddetinin düşmesi, silikleşmesi kavganın varlığını ortadan kaldırmaz. Bu iki zıt uç toplumda varlığını sürdürdükçe içsel temel çelişki devam eder; özel istekle ortadan kaldırılamaz. Çelişkinin bir ucu tamamen ortadan kalkmadan çelişki bitmez. "Sınıf savaşımının kaçınılmaz olduğu" görüşü diyalektiğin içsel çelişki ilkesinden yola çıkarak açıklanabilir. Sınıf savaşımını, diyalektik topluma sokmamıştır; o, sınıflı toplumun iç çelişkisidir.

Diyalektik sadece varolanı tespit eder, çelişkinin ortadan kaldırılma yollarını gösterir.

4) Diyalektiğin ÇELİŞKİLERİ AŞMA ilkesi:

Her çelişkinin içinde mutlaka iki ucun olduğunu ve bunların bir zıtlık meydana getirdiğini, zıtlık (karşıtlık) sürdükçe çelişkinin sürdüğünü söyledik. Şimdiki sorumuz şu: Çelişki nereye kadar, ne zamana kadar varlığını koruyabilir? Soruyu yanıtlayabilmemiz için NİCELİK ile NİTELİK arasındaki ilişkiyi çözmemiz gerekir.

NİCELİK (MİKTAR) = nesnenin, olayın ölçme konusu olan, azalıp çoğalabilen büyüklüğüdür.

NİTELİK (VASIF) = bir nesnenin, olayın yapısını belirleyen, o nesnenin şöyle ya da böyle olmasını sağlayan özelliğidir.

Bir çiçek tohumundan, çiçek ortaya çıkıncaya kadar olan süreç NİCELİKSEL gelişimdir, çiçeğin ortaya çıkması NİTELİKTİR. Çiçek tohumunun kendisi bir niteliktir. Bir portakalın kendisi de niteliktir, yani portakalı portakal yapan özelliklere sahiptir. Portakalı kaynatırsak bir takım NİCEL değişimler geçirir ve

sonunda başka bir NİTELİĞE dönüşür. Bir sepete 1, 2, 3, 4… portakal koymak niceliksel artıştır. Boş bir bardağa yavaş yavaş su koymamız niceliksel artışı gösterir; bardaktan suyun taşması niteliksel bir olaydır. Masamızın üzerinde 3 portakal var dediğimizde, 3 sayısı niceliği; portakal, niteliği gösterir. Portakal, elma, armut vb. farklı niteliklere sahiptir. Ama onları kendileri olmaktan çıkarmayan değişimler nicelikseldir. Güzellik bir niteliktir, güzellikten çirkinliğe doğru gidiş niceliksel bir değişimdir, çirkinlik bir niteliktir.

Bir olayın, nesnenin içindeki çelişkinin içerisinde zıt uçların birbirini YENEMEDEN kavga etme süreci NİCELİK-SEL değişimleri kapsar. Bu uçlardan biri baskındır; ama henüz egemenliğini tam kuramamıştır. Buna GÜÇLÜ UÇ demiştik. Diğer zayıf ucu da GÜÇSÜZ UÇ olarak adlandırmıştık. Güçlü uç veya güçsüz uç zafer sağlayamadığı müddetçe, aralarındaki kavgada niceliksel birikim oluşur. Ama bu uçlardan bir tanesi zaferi (yenmeyi) sağlarsa niceliksel birikim niteliksel sıçramaya dönüşür, yeni bir nitelik ortaya çıkar.

Güçlü veya güçsüz ucun kesin zafer sağlaması niteliksel bir değişim anlamına gelir.

Şimdi söylediklerimizi örnekler üzerinde somutlayalım. SU bir niteliktir. Onun içinde bir iç çelişki vardır: İç çelişkinin bir ucu molekülleri bir arada tutmaya (suyu su olarak tutmaya) çalışır, diğer uç onu değiştirmeye uğraşır. Ama su, su olarak kaldığı sürece HENÜZ bir ucun galibiyetinden bahsedilemez. Bu durumda (su halinde):

- Güçlü uç = molekülleri birleştiren güçtür
- Güçsüz uç = molekülleri ayırmak isteyen güçtür

Suyu ısıtmaya başladığımızda NİCELİK BİRİKİMİ başlar. 99 dereceye kadar nicelik birikimi sürer. Bu süreçte iç çelişkinin

içindeki güçsüz uç (molekülleri ayırmak isteyen uç) yavaş yavaş güçlenir, GÜÇLÜ UÇ haline gelir. 99 derecede durum nedir?

- Güçlü uç = molekülleri ayırmak isteyen uç olur
- Güçsüz uç = molekülleri birleştirmek isteyen uç olur

Daha henüz iç çelişki (iki uç arasındaki kavga) devam etmektedir.
Suyun ısısı 100 derece olduğunda ani bir SIÇRAMA oluşur; NİCELİK DEĞİŞİMİ NİTELİKSEL DEĞİŞİME DÖNÜ-ŞÜR. SU BUHAR OLUR.

Şimdiki durum nedir?

- Molekülleri ayırmak isteyen güç KESİN ZAFER SAĞLAMIŞTIR. SU NİTELİK DEĞİŞTİRMİŞ-TİR. ESKİ İÇ ÇELİŞKİ BİTMİŞ YENİ BİR İÇ ÇELİŞKİ BAŞLAMIŞTIR. (Eski iç çelişki çözülmüş, AŞILMIŞTIR.)
- Şimdi yeni iç çelişkide güçlü uç (baskın olan uç) molekülleri ayıran uçtur.
- Güçsüz uç (baskın olmayan uç) molekülleri yeniden birleştirmek isteyen uç olmuştur.

Tekrar başa dönelim. Suyu 0 dereceye kadar soğutursak ne olur? Yine bir NİCELİK DEĞİŞİMİ geçirerek bir sıçramayla buz oluşur. BUZ yeni bir niteliktir. Bu seferde iç çelişkide molekülleri birleştirmek isteyen güç KESİN ZAFER kazanmıştır. Eski iç çelişki çözülmüş (AŞILMIŞ) ve yeni bir iç çelişki oluşmuştur

Evrendeki tüm olaylarda yeni bir niteliğin ortaya çıkışı kendi akışı içinde (bir engelle karşılaşmadığı sürece) NİCELİK DEĞİŞİMLERİNİN (azalıp, çoğalmanın) sonucunda ortaya çıkar. Çelişkinin içindeki niceliksel değişimler, çelişkinin aşılmasının koşullarının hazırlanmasından başka bir şey değildir.

Çelişkinin AŞILMASI eski bir nitelikten yeni bir niteliğe geçiş demektir. Bu niteliksel değişim ancak niceliksel değişimlerin belli bir seviyeye gelmesiyle mümkündür. Yukarıdaki örneğimizde su ısıtıldığında 99 dereceye kadar niceliksel değişim geçirir, ama henüz sudur. Nicelikten niteliğe geçiş seviyesi 100 derecedir. Eğer süreci 99 derecede durdurursak nitelik sıçraması olmaz, süreç niceliksel değişim geçirerek geriye döner.

* * *

Diyalektik bakış açısından çok önemli bir noktanın altını çizmeliyiz.

Nicelik değişimlerinden niteliğe geçiş sıçramayla aniden gerçekleşir.

Isıtılmış su 100 derecede birdenbire, sıçramayla buhar olur. Eğer su 100 dereceden 0 dereceye soğutulursa, niceliksel değişimlerden sonra aniden sıçramayla buza dönüşür.

Her nicelik değişikliği nitelik sıçramasına yol açmaz. Nicelik değişiminin belli sınırı aşması gerekir. Zaten bu, çelişkinin aşılması demektir.

Çelişkinin aşılması, yeni bir niteliğin meydana gelmesi evrensel olaydır; doğanın, toplumun, insan düşüncesinin her alanında geçerlidir. Sözgelimi deprem böyle oluşur. Yerkabuğunun bir fayının iki kenarında duran kayalar zamanla niceliksel değişim geçirirler, kopma noktasına gelirler ve koparlar. Deprem, niteliksel bir değişimdir, sıçramayla meydana gelir. Toprağın içsel çelişkisi olumsuz biçimde çözülmüştür. İçsel çelişkinin bir yanı olan kopmayı sağlayan güçler kesin galibiyet sağlamıştır. Ve yeniden bir iç çelişki olmuştur; ta ki ikinci depreme kadar. İkinci depreme kadar olan değişimler niceliksel değişimlerdir, ikinci deprem YENİ BİR NİTELİKTE OLUŞAN depremdir. Diyalektik, çelişkinin her aşılmasına yeni bir nitelik olarak bakar.

Çelişkinin aşılması aynı biçimde tekrarlanmaz, benzer biçimde tekrarlanır.
Toplumsal devrim nicelikten niteliğe geçiştir; ama SIÇRAMAYLA bir geçiş. İnsanın yaşlanması niceliksel bir değişimdir. Ölüm niteliksel bir sıçramadır. İnsan düşünsel yaşamında bilgisizlikten bilgili olmaya nicelik birikimi yaparak geçer. İnsanın bir şeyi öğrenme, bilme süreci niceliksel değişimleri içerir. Bir nesneyi tanımak, bir olayı çözmek sıçramayla gerçekleşir.

Nicelik birikiminin bir an, bir saniye, bir saat, bir yıl, milyon yıl olmasının nicelik birikimi açısından değeri yoktur. Nicelik değişimi kısa zamanda da olabilir, uzun zamanda da. İnsanlık tarihinde binlerce yıl bir saniye gibi işlev görür. Unutulmaması gerekli nokta NİTELİKSEL DEĞİŞİM için NİCELİKSEL değişimin zorunlu olduğudur. Burada mekaniksel nitelik değişimini dışarıda bırakarak konuşuyoruz. Örneğin bahçemize ektiğimiz karanfil tohumunun olağan koşullarda nicelik değişimleri geçirerek ve sıçrama noktasını aşarak karanfil olmasını bekleriz. Ama eğer biz daha henüz niceliksel gelişim sürerken onu ayaklarımız altında ezersek karanfil oluşmayacaktır.

Bir hayvanın büyümesi, yaşlanması niceliksel değişimdir. Bu doğal akışı içinde ölmesi, çelişkinin aşılması diyalektik niteliksel değişimdir. Fakat biz elimize bir silah alıp onu öldürürsek ortaya çıkan niteliksel dönüşüm mekaniktir; içsel çelişkinin aşılması değil, çelişkinin kesilmesidir, bir biçimde içsel çelişkinin bitirilmesidir.
Gelişimin genel yönü ileri doğrultudadır, helozoniktir. Gelişim zaman zaman geriye doğru adım atar; ama tekrar ileriye doğru diyalektik gelişimini sürdürür.

Hayat, doğa, toplum, bilinç, çelişkilerin aşılması, yeni çelişkilerin oluşmasıyla ilerler.

* * *

Her nitelik değişiminden sonra nicelik değişimi yeniden başlar. Bilimin gelişme çizgisi bunu doğrular. Bilim, niceliksel değişimlerin sıçramayla yeni nitelikleri bulma tarihidir. İlk kez uçağın yapılması, niceliksel araştırmaların, deneylerin gerçekleşmiş sonucudur. Bilim ilk yaptığı uçakta durmaz, araştırmasına devam eder (nicelik birikimi yapar) ve bir noktada yeni bir nitelik anlamına gelen, yeni özellikleri olan bir uçağı gerçekleştirir. Eski bir niteliğin, nicelik birikimiyle belirli bir seviyeye gelmesi ve yeni bir niteliği yaratmasıdır bu. Marks'ın *Kapital*'de söylediği gibi:

"Evrim sırasında, belirli bir düzeye erişen basit nicelik değişimleri nitelik farklarına götürür."

Radyoaktif parçalanma niceliksel bir süreçtir; bu süreç tamamlandığında sıçrama ile başka nitelikleri olan bir madde çıkar ortaya. Kimya biliminin kendisi, niceliksel değişimlerin nitelik değişimlerine nasıl yol açtığını açık olarak gösterir. İki atom içeren oksijen molekülüne bir oksijen atomu daha eklenirse ozon ortaya çıkar. Oksijen ile ozon iki ayrı niteliktir.

Günlük yaşantımızda çelişkinin aşılmasını ve yeni bir niteliğin ortaya çıkışını gözlemek kolaydır. İçtiğiniz kahvenin hiç şekeri yoksa azar azar şeker ilave edersiniz. Bu niceliksel birikimdir. Ama şekerin miktarını dengeleyemezseniz (yani nicelikten niteliğe sıçramayla geçiş sınırını bulamazsanız), kahveniz bir anda içilmez derecede şekerli hale gelebilir. Artık kahveniz nitelik değiştirmiştir.

Nicelik süreklilikiktir. Niteliksel sıçrama, süreklilikte bir kesintidir; ama hareketin devamını sağlayan bir kesintidir.

5) Diyalektiğin KATEGORİLERE BAKIŞ ilkesi:

Kategori, dış dünyanın nitelik ve ilişkilerinin en genelini dile getiren bir kavramdır. Kategori = bir nesneye yüklenen özniteliktir. İnsanın dış dünyayı, evreni tanıyabilmesinin, bilgilenmesinin dereceleridir. İnsanın, doğa – toplum – bilinçte olan olayları özet biçimde anlamasına hizmet ederler.

Her bilim, yöntem, belirli kategorilere ihtiyaç duyar; kategorilerle kendini daha kolay açıklar. Sözgelimi felsefenin, diyalektiğin birçok kategorisinden bazıları şunlardır: Madde, bilinç, mekân, hareket, zaman, çelişki, nicelik, nitelik, sıçrama, özel, genel, biçim, içerik, öz, neden, sonuç, zorunluluk, rastlantı, olanak, gerçek, hakikat vb. Felsefe tek tek bilimlerin kullandığı kategorileri genelleştirir, onlara genel anlam kazandırır. Örneğin fizik biliminde kullanılan, kütle, enerji kavramı, felsefede "madde" kategorisiyle ifade edilir.

Diyalektik kategoriler, olayları, nesneleri ilişkileri içinde yerleştirebilmemizin düşünme aletleridir.

Nasıl ki ev yaparken, toprak, su, çakıl vb. gerekliyse, olayları anlamamız için kategoriler gereklidir. Diyalektik kategoriler, nesnelerin, olayların, düşüncelerin en temel özelliklerini aksettirirler. Bilgi tarihinin yoğunlaştırılmış özetini, sonucunu kendi içlerinde taşırlar.

Peki, bu kategoriler nereden gelmiştir? Kategorilerin kendisi soyuttur, ama onlar hayatın pratiği içinden, insanlığın yaşam deneyiminden ortaya çıkmıştır. İnsanlığın pratiği milyarlarca kez kendini deneyerek kategorileri oluşturmuştur. Bu anlamıyla kategoriler, dünyayı, evreni tanıma bilgisinin parçalarıdır. Lenin, *Felsefe Defterleri'*nde kategorileri kısa ve öz olarak şöyle tanımlamıştır:

"Doğanın insan tarafından edinilen bilgisinin durakları: mantıksal kategoriler işte bundan ibarettirler."

İdealizm, metafizik, kategorilerin nesnel dış dünyadan çıktığını görmez. Aksine kategorilere dış dünyayı yarattırır. Doğaüstü gücün veya bir düşüncenin kategorileri yarattığını, ya da doğarken kategorilere sahip olduğumuzu sanırlar. Oysa diyalektik, kategorileri hayatın, bilginin ürünü olarak görür. Olaylara yaklaşırken, kategorileri kullanırken onların çıkış yerlerini dış dünyada arar. Kategoriler, dış dünyaya bizim aklımızın dayattığı, yapıştırdığı şeyler değildir. Dış dünyanın insan zihnine milyarlarca kez denenerek yansımış kısa, net sonuçlarıdır. Bir kavramı, kategoriyi kurabilmek için dış dünyadaki yaşam deneylerinden GENEL'e yükselmek gerekir.

Kategorilerin anası dış dünyadır; ebesi ise insan zihnidir, aklıdır, onun yaptığı düşünsel üretimdir.

* * *

Şimdi diyalektiğin özel kategorilerinin hayattaki içeriği üzerine konuşabiliriz. Bunlar, diyalektiğin diğer ilkelerini tamamlayan düşüncelerdir, onlarla birlikte anlam kazanırlar. Diğer ilkelerin daha iyi anlaşılmasına hizmet ederler.

a) Özel ve Genel: Özel (hususi) bir nesneye, olaya özgü olan, TEK'e ait olandır. Genel= birçok özel olana özgü olandır. Genel, özel olanların bütünsel toplamını ifade eder. Her olayın, her nesnenin kendine özel çizgileri vardır. Ahmet'in köpeği ÖZEL'dir, kendine has özellikler taşır. Ama GENEL olarak bütün köpekler düşünüldüğünde, GENEL KÖPEK özellikleri Ahmet'in köpeğinin içinde de vardır. Bu nedenle ÖZEL ile GENEL arasında kopmaz bağ vardır. ÖZEL'i Genel'e bakarak açıklamak gerekir. Genel'i de ÖZELLER'den yola çıkarak! Özel ancak genele götüren ilişki içinde ele alınırsa doğru yerine oturur. O halde BÜTÜN ÖZEL OLANLAR, AYNI ZAMANDA

GENELİ İÇERİR. GENEL DE ANCAK ÖZEL ARACILIĞIYLA KENDİNİ VAR EDER.

Her özel, aynı zamanda az ya da çok geneldir. Her genel, az ya da çok özeldir.

Ahmet = Özel bir kişiliktir. Ama İNSAN = GENEL'dir. Ahmet mutlaka İNSAN GENELİNDEN parça taşır. İNSAN dediğimizde ise, bu insan genelinin içinde Ahmet'ten de bir parça vardır.

Demek ki diyalektik yöntem, özel bir sorunu incelerken, onu genelin içine yerleştirir. Geneli incelerken, onun özel parçalarını dikkate alır. Özel ve Genel'in bağlantısının incelenmesi bizi hakikate yaklaştırır. Diyalektik yöntem bu yolu izler.

b) Rastlantı – Zorunluluk – Özgürlük:

Rastlantı = Beklenilmeyen, önceden olacağı kestirilemeyen bir olayın ortaya çıkışıdır.
Zorunluluk = Bir olayın olduğundan başka olamama durumudur.
Özgürlük = Zorunluluğu bilme, anlama ve kullanma yeteneğidir.

Metafizik yöntem RASTLANTI ile ZORUNLULUĞU birbiriyle ilişkisi olmayan farklı şey olarak kabul eder. Diyalektik yöntem ise onları birbirine bağlar. Rastlantı aslında beklenilmeyen bir ZORUNLULUKTUR. Zorunluluğun bir beliriş biçimidir. Bir yerde zorunluluk olarak görünen şey, diğer tarafta karşımıza rastlantı olarak çıkar. Sözgelimi bahçemize ektiğimiz gül tohumundan ZORUNLU olarak (eğer bir engelle karşılaşmazsa) gül çıkar, erik çıkmaz. Diyelim ki gül tohumunu ektiğimiz günlerde çok büyük soğuk oldu ve gül tohumu güle dönüşmeden öldü. Bu olay gül tohumu için bir RASTLANTI'dır. Ama hava koşulları açısından SOĞUK bir rastlantı değildir. Belirli nedenlerle belirli hava koşulları sonucu ZORUNLU olarak soğuk olmuştur. Gül için rastlantı olan şey, o bölgedeki hava koşulları

açısından zorunluluktur.

Hem beklenilen zorunluluğun, hem beklenilmeyen zorunluluğun (rastlantının) nedenleri mutlaka vardır. Bu nedenleri şimdilik bilmememiz onların nedenlerinin olmadığını göstermez. Rastlantı ve Zorunluluk birbirini tamamlar. Rastlantı ile zorunluluk arasındaki fark, rastlantının beklenilmeyen biçimde ortaya çıkan bir zorunluluk olmasıdır. Zorunluluk, kendini rastlantı olarak ortaya koyabilir.

Zorunluluk ve rastlantı özü aynı olan iki görüntü biçimidir. İkisinin de özü zorunluluğa dayanır.

İşte, özgürlük, bu zorunluluğu bilimsel olarak bulma ve onu kullanmaktır. Özgürlük = bilinmeyen zorunluluğu çözmektir, anlamaktır, ona uygun davranmaktır. Örneğin yarın hava nasıl olacaktır? Soğuk mu, sıcak mı? Havanın soğuk veya sıcak olması hava koşullarına bağlıdır, zorunlu olarak sıcak, ılık veya soğuk olacaktır. Ama benim bu zorunluluğu çözmem için "hava tahmin raporunu" bilmem gerekir. Eğer havayı inceleyen bilimciler yarın sıcak olacak diyorlarsa, bir zorunluluğu çözmüşler demektir. Ben de bu zorunluluğun çözümünü izleyerek yarın ne giyebileceğimi ÖZGÜRCE ayarlarım. Ama zorunluluğu çözmemişsek, yarına kadar özgür olamam, zorunluluğun kölesi olurum. Bilim, zorunlulukların çözülmesi, zorunluluğa uygun çözümlerin üretilmesidir; zorunluluğu ne kadar aşarsak, bilirsek, o kadar özgürüzdür.

Özgürlük, zorunluluğu ortadan kaldırmaz; ancak onu bilerek kendini ortaya koyar. Yerçekimi yasası bir zorunluluktur; bu zorunluluğu öğrenerek uçak yapan insanlar özgürleşir. Ama yerçekimi zorunluluk olarak varlığını korur.

Özgürlük, zorunluluğu yok etmiş olarak içinde barındırır.

c) Biçim ve İçerik (veya Görünüş ve Öz):

İçerik = bir olguyu, olayı, nesneyi oluşturan unsurların, öğelerin, süreçlerin tümüdür. İçerikte temel olan yön ÖZ'dür. Günlük yaşamda İçerik ile Özü aynılaştırabiliriz. Aralarındaki fark "İçeriğin" anlamının daha geniş olmasıdır.

Biçim = Olayın, olgunun, dışsal görüntüsüdür. Biçim bir şekildir, görünüş onun görüntüsüdür. Biçim ve görünüş aynı anlamı içerir.

Sözgelimi her insanın dıştan bir görünüş biçimi vardır; kimisi zayıftır, kimisi şişmandır. Bir de her insanın bir içeriği, özü vardır. Dokuları, hücreleri, içsel organları, metabolizması vardır. Metabolizma özdür. Denizin dıştan bir görüntüsü vardır; dalgalıdır, dalgalı değildir, köpüklüdür veya değildir. Bir de denizin içeriği (özü) vardır. Belirli kimyasal maddesi vardır, denizi deniz yapan kimyasal bileşimidir.
Diyalektik yöntem, olayların görünüşünü (biçimini) ve içeriğini (özünü) birbirinden koparmadan ele alır. İçerik ve biçim birbirini etkiler; ama temel olan içeriktir (özdür). Biçim içeriğe bağlı olarak değişir.

Belirleyici olan içeriktir, özdür.

Olayı yaratan ÖZ'dür. Öz, biçimi değişik şekillerde yaratabilir. Örneğin elmanın bir özü, içeriği vardır. Ama bir de ufak, büyük, değişik cinsleri vardır. Elmayı incelemek isteyen bir diyalektikçi görünüşü (biçimi) dikkate alır; fakat ÖZ'e (elmanın içeriğinin ne olduğuna) ulaşmaya çalışır. Bilim bir şeyin ÖZÜNÜ bilmekle başlar. Çünkü kimi zaman görünüş ile öz üst üste düşmez. Görüntüde güneş, dünyanın etrafında dönüyor gibi gözükür. Oysa gerçekte dünya, güneşin çevresinde döner. Bu bilimsel gerçeği bulmak ÖZÜ BULMAKTIR.

Diyalektik yöntem görünüşten yola çıkar; ancak orada takılıp kalmaz, öze ulaşmak ister.

6) Diyalektiğin BİLGİYE ERİŞME ilkesi:

Daha önce "materyalizm" bölümünde bu ilkeden biraz bahsetmiştik. Şimdi ayrıntılandıralım. Bilgi, dış dünyanın insan beyninde etkin biçimde yansımasıdır. Bilginin kaynağı insan bilincinden bağımsız olan evrendir.

Dış dünya insanın duyu organları üzerine etki yapar, insanın beyninde görüntüler (imgeler) oluşturur. İnsan zihni çeşitli akılyürütmelerle (usavurmalarla), imgeleri, duyumları kategorilerle (düşünme araçlarıyla) birleştirerek dış dünyayı tanımaya (bilgilenmeye) çalışır. Eğer dış dünya diye bilincimizin dışında bir dünya olmasaydı, insanlığın hiçbir bilgisi olamazdı.

Dış dünya GERÇEKTİR ve o gerçekliğin zihnimize yansıması birer HAKİKATTİR. Dış dünya maddi bir şeydir; hakikat ise düşüncedir (bilgidir). Bilginin kaynağı dış dünyadır; ama bilgiyle dış dünya eşit değildir. Çünkü maddi olmayan düşünce ile maddi olan dış dünya eşit olamaz.

Bir düşünce olan hakikat, dış dünyadaki gerçekliğin yansımasıdır; gerçekliğin resmidir, kopyasıdır.

Bilginin kaynağı dış dünyadır diyorsak, bunun diğer anlamı bilginin pratik bir eylem sonucu ortaya çıktığıdır. Dış dünya hareket halindedir, sürekli pratik içindedir. Bilgi dediğimiz şey, bu pratiğin sonuçlarıdır. Bilgilenmenin temeli pratiktir. Pratik olmasaydı bilgi (teori) de olmazdı. Teorik bilgi, dış dünyayı zorunluluğu, sayısız bağıntıları içinde vermelidir ki, doğru olabilsin.

Pratik, insanların dış dünyayı değiştirmek amacıyla aktif olarak yaptığı çalışmalardır. Maddi üretim pratiğin temeli olduğundan dolayı, bilginin de temeli maddi üretimdir. Bilim üretim süreci boyunca gelişir. Bilgi, maddi üretimin etkisiyle pratikten doğar.

Pratik = dış dünyadaki dolayımsız gerçekliktir.

Pratik, bilginin temeli olduğu gibi elde edinilen bilginin kullanılmasıdır aynı zamanda. Pratik, teorinin üstündedir. Her pratik yeni bilgi yaratır, her yeni bilgi yeni pratikler doğurur. Bilgi (teori) dış dünyadaki pratikten çıkar ve sonra dış dünyaya aktarılarak yeni pratiklere öncülük eder; ama orada durmaz yeniden insan zihnine yansır, yeni teorilere yol açar.

Pratiksiz teori (bilgi) hamdır; teorisiz pratik ise gözleri görmeyen adam gibidir.

* * *

Hayatın, dış dünyanın pratiği sürekli hareket olduğundan, bilgi de hareket halindedir. Çünkü bilgi bu hareketin insan beynine yansımasından ibarettir. Bilginin hareketi daima bilgisizlikten, bilgiye doğrudur. Pratik etkinlik ne kadar gelişkinse, bilgi o kadar tamlaşmaya doğru ilerler.

Kimi filozoflar değişik gerekçelerle BİLGİYE ERİŞMENİN OLANAKLI OLMADIĞINI, ya da kısmen bilgiye erişebileceğimizi, tam bilginin olmadığını iddia ederler. Bu filozoflar "Bilinemezci" filozoflar adını hak ederler. Diyalektiğin bilgiye erişme ilkesi, bu filozoflar gibi düşünmez. İnsan dünyayı bilmeye, bütünsel bilgiye ulaşmaya YETENEK-LİDİR. Ama aynı zamanda bilginin sonu olmadığı için bu süreç tamamlanmadan, her gün tamamlanmaya doğru yol alır.

Bilimin tarihi diyalektiği doğrular. Yüz yıl önceki bilgilerimizle bugünkü bilgilerimizin farklı olması – FAKAT İLERLEMİŞ OLARAK farklı olması – bunu gösterir. Dün üretemediğimiz şeyleri bugün üretebilmemiz bilgimizin sürekli geliştiğini, bütünsel (mutlak) bilgiye doğru yol aldığını gösterir. İnsanlık iki yüz yıl önce üretemediği bilgisayarları üreterek bilginin hep ileri doğru gittiğini pratikte gösterir.

Bilgi dış dünyanın pratiğinden çıkar, dedik. Peki, bu dış dünyanın pratiğini bütün boyutlarıyla bir anda öğrenebilir miyiz? Bilgi diyalektiği bunu doğrulamaz. Biz dış dünyadaki şeylerin bilgisine zaman içinde erişiriz. Şu anda dünyada henüz bilemediğimiz şeylerin olması bunu gösterir. Ancak onları bir gün bilebileceğimizi de gösterir. Bugünkü bilgilerimize her an yeni bilgiler ekleyebilme YETENE-Ğİmİz bunun kanıtıdır.

Şu anda dış dünyadaki bazı şeylerin bütünsel bilgisine sahibiz. Yani o şeyleri mutlak (bütünsel) olarak biliyoruz. Sözgelimi insanların bir gün öleceğini mutlak kesinlikle biliyoruz. Bu bilgi mutlak bilgidir, değişmez. Annemizin, babamızın doğum tarihlerini biliyorsak mutlak bir bilgiye sahibiz demektir. Mutlak bilgi tamamlanmış bilgidir, değişmez.

Dış dünyada her şey hakkındaki bilgimiz bu denli mutlak değildir. Birçok nesneyi, olayı henüz tamamlanmamış olarak, eksik olarak biliyoruz. Yani bilgimiz GÖRELİ (izafi) nitelik taşıyor. Örneğin kanser hakkında birçok göreli bilgimiz var. Ama her çeşit kanser türünü tedavi edecek bütün bilgilere HENÜZ sahip değiliz. Hatta bugün doğruluğundan şüphelenmediğimiz kimi göreli bilgilerimiz yarın değişecek. Daha doğrusu eksiklikleri giderdikçe, yanlışları ayıkladıkça, MUTLAK BİLGİYE biraz daha yaklaşacağız. Çünkü göreli bilgi içinde mutlak bilginin bir parçası var, hepsi yok. O halde dış dünyadaki birçok şey için bilgilerimiz GÖRELİ olandan MUTLAK olana doğru ilerler. Göreli bilgi = eksik, tamamlanmamış bilgidir. Mutlak bilgi, göreli bilgilerin toplamını ifade eder.

Her göreli bilginin içinde, mutlak bilgiden parça vardır.

Metafizik yöntem, bilginin göreli ve mutlak yanları arasındaki bu kopmaz ilişkiyi görmez. Ya göreli bilgiyi mutlak olarak kabul eder, ya da mutlak bilgiye erişmeyi imkânsız görür. Diyalektik ise kimi bilgilerimizin göreli olduğunu, mutlak bilginin var olduğunu, göreli bilginin bitmeyen süreç içinde mutlak bilgiye

yaklaştığını kabul eder. İnsan düşüncesi, göreli bilgilerin toplamı olan mutlak bilgiye erişmeye yetkindir.

* * *

Diyalektik yöntem bilgiye erişme sürecinde dış dünyadan, SOMUTTAN (yani görülebilir, elle tutulabilir, duyularla algılanabilir olandan) başlar. Basit bilginin ilk basamağı duyu organlarımızla aldığımız duyumların, imgelerin oluşma sürecidir. Duyumların kaynağı somut dış dünyadır. Elmayı önce gözlerimizle görürüz, ama duyumun yarattığı görüntü elmanın elma olduğunu söylemez. Elma duyumunu algılamak için zihnimizi kullanmamız, onu kavramlarla, kategorilerle birleştirmemiz gerekir. Demek ki ilk basit bilgileri elde edebilmek için hem DUYUM BASAMAĞINA, HEM DE ZİHİNSEL BASAMAĞA gerek var. İki basamak birbirinden ayrılamaz bir bütünlük oluşturur. Diyalektik SOMUTTAN başlar, zihnimizde SOYUTA doğru yükselir. Zihinsel işlemler, düşüncenin soyut işlemleridir. Lenin, *Felsefe Defterleri*'nde bu gerçeği şu sözlerle anlatır:

"Somut'tan soyuta yükselen düşünce (...) hakikatten uzaklaşmaz, tam tersine hakikate yaklaşır"

Soyut düşünce zihinde durmaz, tekrar somut dış dünyaya dönerek kendini somutlar ve doğruluğunu test eder. Çünkü BİLGİNİN ÖLÇÜTÜ ONUN DIŞ DÜNYAYA UYGUN-LUĞUDUR. Somut pratiktir, soyut teoridir (düşüncedir). Teorinin doğruluğunun ölçütü her zaman pratiktir. Pratikte doğrulanamayan soyut düşünce hakikati dile getiremez.

Diyalektiğin bilgiye erişme ilkesi, somuttan kalkar, soyut düşünceyle tamamlanır ve tekrar soyuttan somuta döner.

* * *

Diyalektik yöntem açısından SOYUT DÜŞÜNCE çok önemlidir. Daha doğrusu somut dış dünyayı SOYUTLA-YARAK bilmek

gerekir. Soyutlama dış dünyadaki olayın, nesnenin herhangi bir yanını diğer yanlarından geçici olarak ayırabilmek ve öyle inceleyebilmek demektir. Soyutlama geçicidir, çünkü soyut düşüncenin somut bütünsellikle birleştirilmesi gereklidir. Yoksa gerçek, dış dünyadan kopar. Dış dünyadaki somut olaydan, duyum yoluyla elde edilenden, soyut düşünceye (zihinsel işlemlere) geçiş bilgilenme sürecinde diyalektik açısından bir SIÇRAMADIR. Duyumlardan, kavramlara, kategorilere geçiş ve dış nesneyi bilgi olarak algılamak bir SIÇRAMADIR. (Bilgisizlikten bilgiye geçişin sıçrama olduğunu, çelişkinin çözülmesi, aşılması olduğunu burada hatırlatabiliriz.)

Duyumlarımız olmasaydı, soyut düşüncemiz de olmazdı. Dış dünya diye bir gerçek var, onu duyumlarımızla zihnimizi birleştirerek algılıyoruz. Duyumlarımızdan bir kez yola çıktıktan sonra, duyumlarımızın erişemediği şeyleri somuttan kopmadan zihnimizle (soyut düşünceyle) geliştirebiliriz. İnsan zihninin İMGELEM yeteneği vardır. İmgelem = Bir nesneyi, o nesne karşımızda olmadan tasarımlama yetisidir, düşünme yetisidir. İmge duyulur dış dünyadan gelen tasarımdır. İmgelem ise daha önce duyularla edindiğimiz imgelerle düşünme yeteneğidir; dış dünya kaynaklı imgeleri birleştirme, kaynaştırma, yeni imgeler tasarlama yeteneğidir.

İşte, insan zihninin bu yeteneği, duyu organlarının dış dünyaya yetmediği yerde yardıma gelir. Sözgelimi biz ışığın saniyede 300.000 kilometrelik hızını gözlerimizle algılayamayız. Ama onu bilgi sayesinde yarattığımız aletlerle ölçebiliriz. Mikropları kaba gözlerimizle göremeyiz; ama yine pratiğe dayanarak ürettiğimiz mikroskop sayesinde gözlerimizle görebiliriz.

İmgelem yeteneğimiz yeni bilgilerin, buluşların kapısını açar. Onun tek tehlikeli yönü SOMUT dış dünyadan kopup, soyut bir dünya içinde kaybolma ihtimalidir. Bunun panzehiri ise soyut düşüncemizi her seferinde PRATİĞİN SINAVINDAN GEÇİRMEKTİR.

Hakikat ile hayali ancak pratik ayırır.

DİYALEKTİK MATERYALİZM VE KUANTUM FİZİĞİ

Doğanın (fiziksel dünyanın) yapı taşları ATOM'lardır ve atomlar, elektron, proton, pozitron, nötron, gibi değişik parçacıklardan oluşur. Kuantum fiziği maddenin bu parçacıklarından nasıl kurulduğunu, aralarındaki ilişkiyi açıklamakla uğraşan bilim dalıdır. Özetle diyebiliriz ki, kuantum fiziği maddeyi meydana getiren atomların, atomaltı parçacıkların (elektron, pozitron, nötron vb.) içsel dünyasını araştırır.

* * *

Kuantum fiziği (mekaniği) sayesinde enerjinin, maddenin dönüşmüş bir biçimi olduğunu bugün biliyoruz. Einstein yaptığı deneylerle ENERJİ = MADDE formülünü doğrulamıştır. Işık bir enerjidir; ama maddenin bir biçimidir.

Diyalektik materyalizm enerjinin hem bir madde olduğunu; hem de yoktan var edilmediğini ve var olan maddenin yok olmayacağını savunur. Kuantum fiziği bu ilkeyi doğrulamıştır. Negatif yüklü elektron ile pozitif yüklü pozitron hiçten oluşamaz ve hiçbir şekilde yok edilemez; ancak değişim geçirir. Elektron ve pozitron birbirini ortadan kaldırdıktan sonra yeni bir maddeye, zıt yönlerde hareket eden iki ışık parçacığına (fotona) dönüşürler. Yani madde yok olmaz; varlığını başka bir biçimde sürdürür. Sözgelimi, bir protonla birleşen elektron kendini yok etmez; nötr yüklü nötronu üretir. Ayrıca pozitif yüklü pozitron ile negatif yüklü elektronun arasındaki çelişki ve birliktelik diyalektik materyalizmin "karşıtların birliği ve savaşımı" ilkesini bir kez daha doğrular.

* * *

Diyalektik her şeyin hareket halinde olduğunu söyler. Kuantum fiziği "atom dünyasında" bu ilkeyi onaylar. Atomaltı parçacıklar hareket halindedir. Her parçacık protondan nötrona ve tekrar protona dönüşerek sürekli hareket eder. Elektronlar birbirlerinin içine geçerler ve birbirine dönüşürler.

Atom içindeki çekirdeğin kendisi sürekli hareket halindedir. Saniyenin katrilyonda biri kadar zaman içinde parçacıklar milyarlarca kez çarpışarak hareket ederler; parçacıklar çekirdeğe girip çıkarlar. Atomaltı parçacıklar saniyede 1500 metre gibi büyük hızla hareket ederler.

* * *

Diyalektik, değişim sürecini "nicelikten niteliğe sıçrayış" olarak açıklar. Kuantum fiziği bu ilkenin örneklerini bolca sunar. Atomun çekirdeği içinde çekme ve itme gibi iki zıt karşıt güç vardır. Atomların içsel varlığını bu güçler sağlar. İtme veya çekme kuvvetlerinden birinin zaferi nicelikten niteliğe sıçramayı zorunlu kılar; sınır aşıldığında NİTEL SIÇRAMA ortaya çıkar. Örneğin atomun çekirdeğine bir nötron eklenirse, çekirdek enerji açığa çıkararak iki çekirdeğe bölünür; bu yeni bir niteliktir ve sıçramayla meydana gelmiştir.

Nükleer fizyon olayı da nicelikten niteliğe sıçramalı geçişi doğrular. Nötronlarla bombalanan bir atom çekirdeği büyük enerji çıkararak nicelikten niteliğe sıçrama yapar; çekirdek parçalanır.

* * *

Kuantum fiziğini anlamaya biçimsel mantığın (Aristo mantığının) ilkeleri yetmez. Bu bilim dalı ancak diyalektik materyalizmin ilkelerine dayanarak açıklanabilir. Şüphesiz ki her bilim dalının özel yasaları vardır; atomaltı dünyanın özel ilkelerini atomüstü dünyaya aynen uygulayamayız. Ama diyalektik materyalizmin ilkeleri burada yine yol göstericidir. Bir örnekle durumu açıklayalım. Kuantum fiziğindeki en önemli tartışma fırtınası şu soruyla başlamıştır: Işık (enerji) parçalar (taneler) halinde mi, yoksa dalgalar halinde mi yayılır? Biçimsel (formel) mantık açısından " ya öyle, ya böyle" olması zorunludur. Yani ışık ya parçalıdır, ya da dalgalıdır.

Newton, *Optik* adlı yapıtında ışığın parçacıklar halinde yayıldığını savundu. Onun bu görüşüne Huggens karşı çıktı; ışığın dalgalar halinde yayıldığını kimi deneylerle doğruladı; ama kimi deneyler tersini gösteriyordu. Işığın kırınımı olayı dalga boylarını ölçmeye olanak veriyordu. Güneşin ışıkları prizmadan geçirilirse farklı dalga boyları olan (en kısa dalga boyu olan

mordan, en uzun dalga boyu olan kırmızıya kadar) öğelere ayrışıyordu. Einstein ışığın dalga teorisinden vazgeçmeden, ışığın bir fotonlar yağmuru (ışık tanecikleri yağmuru) olduğunu söyledi. Ona göre bu iki teoriyi birleştirmek gerekiyordu. Tabii ki Aristo mantığıyla düşünenlerin saldırısına uğradı. Einstein, "Ya o, Ya bu" mantığını aşmıştı.

Nihayet Louis de Bröglie (1892 – 1987) gösterdi ki, ışık hem parçalıdır, hem dalgalıdır; hem parçacık olarak, hem dalga olarak yayılır. Kuantum fiziğinde varılan bu sonuç diyalektiğin "hem o, hem bu" ilkesine uygundur.

* * *

Kuantum fiziği diyalektik materyalizme ters düşmemesine rağmen, idealistler ilginç biçimde tersini iddia ederler. Bunu yaparken dayandıkları tek ilke, kuantum fiziğinde Werner Heisenber'in bulduğu "BELİRSİZLİK YASASI" dır. Heisenberg'in belirsizlik yasasının özü şudur: Belirli bir durumda (aynı anda) elektronun yeri ve hızı ölçülemez. Gerçekten de büyük hızlarla hareket bir elektronun konumu ve o andaki hızı birlikte saptanamıyor. Kuantum mekaniğinde çözülmemiş noktalar hâlâ varlığını koruyor.

İdealistler, bir gerçekten gerçek olmayana sıçramanın örneğini vererek, "belirsizlik yasasını" doğaya uygulamaya kalkıştılar; doğada geçerli olan nedensellik yasasının (her şeyin bir nedeni vardır yasasının) geçersiz olduğunu iddia ettiler. Onlara göre her şey rastlantıya bağlıydı; rastlantının nedeni bilinemezdi. Kısacası, doğa BİLİNEMEZDİ.

Birincisi rastlantının, zorunluluğun bir çeşit görüntüsü olduğunu; rastlantının bilip bilmememizden bağımsız olarak sayısız nedenlerinin olduğunu; bunların bir kısmının olasılık hesabına göre yaklaşık olarak bilinebileceğini unuttular.

Kuantum fiziğinin kendisi “olasılıklar hesabına” dayanarak artık elektronların hareketi sırasında bulunma olasılığı yüksek olan hacimsel bölgeleri (orbitalleri) saptayabiliyor. Elektronların enerji düzeyini gösteren BAŞKUANTUM SAYISI, elektronun bulunma olasılığının yüksek olduğu yeri gösterebiliyor.

Ayrıca doğanın bugün bildiğimiz yasaları bile onları yalanlıyor. Gece ve gündüzün, mevsimlerin nasıl, neden oluştuğunu, yerçekimi yasasının nedenini bilmiyor muyuz? Yarın hem doğada, hem atomaltı dünyada rastlantılara karşın çok şeyi öğrenip, bileceğiz. Bilme sürecinde diyalektik materyalizm insanlığın pusulası olmaya devam edecek! Şüphesiz ki kendini geliştirerek, yenileyerek…

* * *

Temel soru şudur: Bilimin herhangi bir dalı “BELİR-SİZLİK”, “BİLİNEMEZCİLİK” üzerine kurulabilir mi? Eğer bir bilim dalı kendi alanında kimi kesin bilgilere sahip değilse ilerlemesi mümkün mü?

Hem doğa bilimlerinin, hem kuantum mekaniğinin kesinleşmiş göreli bilgileri vardır. Zaman içinde bu bilgiler mutlak bilgiye doğru bilimin gelişmesi oranında ilerler. Amaç, göreli bilgiden mutlak bilgiye, bilinmeyenden bilinecek olana doğru ilerlemektir.

Doğa bilimlerinde olduğu gibi kuantum mekaniğinde bilinmeyen, belirsiz noktalar vardır. Rastlantılar vardır; onların milyonlarca nedeni vardır. Bunların hepsini tek tek bilemesek bile, bilginin (göreli bilginin) varlığını inkâr edersek o bilim dalından vazgeçmemiz gerekir. Nedensizlik, bilinemezlik üzerine hiçbir bilim kurulamaz ve gelişemez. Çünkü bilim GENELLEMEYE dayanır.

Peki, kuantum mekaniğinin her yanı "BELİRSİZLİKLE" mi doludur? Bunu iddia eden bir idealiste kuantum mekaniğine dayanarak üretilen aletlerin nereden geldiğini sormak zorundayız. Gelişmiş bilgisayarlar, transistorlar, lazer aletleri, nükleer reaktörler, atom bombası, hidrojen bombası, moleküler biyofiziğin aletleri nasıl üretiliyor? "Bilinemezciliğe" dayanarak mı? Ürettiğimiz her şey onu bildiğimizi de gösterir. Kuantum mekaniğinin bugün bilebildiğimiz bilgilerine göre onları üretebiliyoruz; yarın daha çok şey bileceğiz, daha yeni aletler üreteceğiz.

Diyalektik materyalizm, bilginin tarihsel zamanla sınırlandığını; ama tarih ilerledikçe onun aşıldığını, bilginin sonu olmadığını, sonunun getirilemeyeceğini savunur.

İnsanlığın "bilme gücü" bilgi gibi sonsuzdur. İnsanlık tarihinin bilgi birikimi bunun belgesidir. Kuantum mekaniği, diyalektik materyalizmin bilgi teorisini hem geliştirmektedir, hem doğrulamaktadır.

İKİNCİ SONUÇ

İnsanlar (filozoflar) olaylara diyalektik yöntemi kullanarak da yaklaşabilir, anti-diyalektik (metafizik) yöntemi de. Birinci guruba giren insanlar gerçekçi yorumlara sahip olurken, ikinci guruba girenler gerçeklerden uzaklaşacaklardır. Veya görüşlerinde doğrular, yanlışlar karışık olarak bulunacaktır.

Diyalektiği kullanan insanlar olayları, çelişkileri, birliği içinde kavrarlar. Matematikte artı ile eksinin toplamı sıfırdır. Ama hayattaki çelişkilerin çözümü (aşılması) sıfır değildir; yeni bir niteliktir. Çelişki hayatın köküdür. Çelişkinin çözüm yolunu bilmek, çelişkilerin aralarındaki geçişi görmek gerekir. Evrensel bağıntıyı ve karşılıklı etkiyi unut-madan bunu yapmak gerekir.

Dış dünyanın insan düşüncesindeki yansıması hareketsiz, soyut, ölü, çelişkisiz değildir. Diyalektikçi, hayatı sonsuz bir hareket olarak algılar; hareketi, çelişkilerin sonsuz bir doğuş ve çözülüş süreci olarak görür.

Diyalektiğin gücü, insanın akıl gücünde değil, dış dünyanın nesnel gerçekliğini görme, izleme gücündedir.

Diyalektiğin şu görüşlerini her olayı ele alırken kullanmak gerekir:

- Olayları nasılsa öyle incelemek.

- Olayları, ilişki, hareket ve gelişimleri içinde kavramak.
- Özel'in içinde Genel'i; Genel içinde Özel'i yakalamak.
- Rastlantı ve zorunluluğun bağını doğru biçimde kavramak.
- Görünüş ile Öz'ün ilişkisinde öze yönelmek.
- Karşıtların birliğini (ayrılmazlığını) ve savaşımını her olayın içinde kavramak.
- Olayları tarihsel gelişimi içinde incelemek.
- Her olayın, her nesnenin, her an hem aynı, hem aynı olmayan şey olduğunu görmek.

Bir olayın iç çelişkisinin parçalarının bilgisine erişmek diyalektiğin özüdür. Diyalektik olayın özüne ulaşma yeteneğini doğadan çıkardığı ilkelerinden alır. Diyalektik ilkelerini doğaya dıştan kabul ettirmez; aksine ilkelerini onun içinden çıkarır. Nesnel diyalektik doğaya egemendir. Diyalektik aynı zamanda bir "düşünme bilimi"dir. Diyalektik, dış dünyanın, düşüncenin hareketini yöneten yasaların bilimidir. İnsan düşüncesinin tarihi gelişiminin bilgisidir. Diyalektik ilkeler bilinmeden doğru düşünceye varılamaz. Bilim ancak bu yöntemi kullanarak gelişir.

TOPLUM VE TARİH

İnsanlar tek tek birer filozof olarak toplum ve tarihe belirli bakış açısıyla ve yöntemiyle yaklaşırlar: İdealist ya da materyalist gözlükle; diyalektik veya metafizik yöntemle! Bir insanın dünya görüşü, yöntemi neyse, topluma, tarihe bakışı da ona uygun olur. Diyalektik materyalizmin topluma ve tarihe uygulanmasına kısaca TARİHSEL MATERYALİZM (materyalist tarih ve toplum anlayışı) diyoruz. Bu bakışın karşıtı da TARİHSEL İDEALİZM veya TARİHSEL METAFİZİK'tir.

Tarihsel materyalizm ile tarihsel idealizm veya tarihsel metafizik uzlaşmaz iki uçtur. İdealist görüşleri savunan; ancak tarihe diyalektik bakmaya çalışan bir filozofun görüşleri bile diyalektik materyalizmin karşı ucunda durur. Tarih ve topluma bakışta hem materyalist olmak gerekir, hem de diyalektikçi.

* * *

Tarihsel materyalizm toplumu nasıl ele alır, inceler? Toplum, bireylerin ilişkisiz yığını değildir; bireylerin birbirleri karşısındaki durumunu, bağlantısını gösteren ilişkilerin bütünüdür. Toplum hem bireyi ortaya koyar, hem de onlar tarafından yaratılır. Toplum ve birey tarihsel koşullar tarafından belirlenir; genel olarak toplum ve birey yoktur. Tarihten koparılmış bir toplum bir soyutlamadır.

Topluma tarihsel bakabilmenin koşulu onun üretimsel faaliyetlerini irdelemekle başlar. Toplumun bireyleri bu üretimsel eylem içinde irdelenebilir. Çünkü toplumun ortaya çıkışı üretimle başlamıştır.

Peki, üretim nedir? İnsanın yaşayabilmek amacıyla doğayı değiştirmesi, onu değiştirirken kendisini de değiştirmesi

sürecidir. İnsanın var olabilmesi, yaşamını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu her şeyi emeğiyle doğadan var etmesi sürecidir. Üretim, insan ile doğa arasındaki ilişkidir, toplumsaldır. Doğa ve toplum olmadan üretim olmaz.

Toplumun temeli, üretimdir. Üretim maddi bir karakter taşıdığından dolayı, toplumun ana yapısı maddidir. Her toplum maddi, ekonomik bir temel üzerine kuruludur. Ekonomi olmadan toplum olmaz; nasıl ki temeli olmayan bir bina olmazsa, ekonomisi, üretimi, ekonomik ilişkileri olmayan toplum olmaz.

Üretimin oluşturduğu temel, maddi bir güçtür.

* * *

Üretim, toplumun temelini meydana getirir, dedik. Üretim için gerekli olan şeyler nelerdir? En başta üretim yapacak İNSAN gereklidir. Sonra üretim aletleri (çekiç, tornavida, makineler, vb.). Sonra da üzerinde çalışılacak, üretilecek nesnenin maddesi (doğadan alınan hammaddeler, toprak, su, vb.). İnsan bunlara üretim deneyini, üretim becerisini, bilimi, tekniği katarak üretim yapar. İşte bunların hepsine ÜRETİCİ GÜÇ diyoruz. Üretici güç üretimin temel parçasıdır. Onu basitçe şöyle formüle edebiliriz: Üretici güç = İnsan(emekçi) + üretim aletleri + üretimin maddesi + üretim tecrübesi. Üretimin yapılabilmesi için gerekli olan üretim aletlerine ve üretimin maddesine ÜRETİM ARAÇLARI diyebiliriz. O zaman kısaca şöyle yazabiliriz:

Üretici güç= üretici insan + üretim araçları + üretim tecrübesi.

Bilim ne kadar ilerlerse ilerlesin, en modern makine bile onun düğmesine basacak insan olmadan işe yaramaz. Robot bir makinenin düğmesine basacak başka bir robot yaratabilirsiniz. Ama o yarattığınız başka robotun düğmesine kim basacak? Yeni yarattığınız diğer bir robot mu? Peki, onun düğmesine kim basacak, onu kim çalıştıracak? Evinizdeki son model

bilgisayarınız siz olmadan bir işe yarar mı? Üretim araçlarının gelişkinlik düzeyinin bize üretici gücün gelişkinlik düzeyini verdiğini unutmadan EN BÜYÜK GÜÇ İNSANDIR, diyoruz. Ayrıca insan ve üretim araçları maddi şeyler olduğundan dolayı, üretici güç maddi bir güçtür.

Asıl üretici güç insandır.

* * *

İnsanlar bir topluluk olduktan sonra doğaya karşı ortak kavga içine girerler. Ve bunun sonucunda üretimlerini ister istemez toplumsal olarak yaparlar. İnsanı hayvanlıktan çıkaran bu toplumsal üretimdir. İnsanlar üretimi toplu biçimde yaparken yine ister istemez birbirleriyle ilişkiye girmek zorunda kalırlar. İlişki kurma zorunluluğu onların iradi kararlarına bağlı değildir. Bir kez topluma katıldıktan sonra iradelerinden bağımsız ekonomik ilişkilere girmek zorunda kalırlar. İşte, üretim sürecinde insanlar arasında kurulan ve onların iradelerinden bağımsız olan (nesnel olan) bütün ilişkilere ÜRETİM İLİŞKİSİ diyoruz. Marks, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'*da der ki:

"Üretim ilişkileri toplumun ekonomik yapısını oluşturur."
"Üretim ilişkileri hukuksal dilde mülkiyet ilişkileri adını alır."

Üretim güçleri genel olarak insanın DOĞA ile ilişkisini üretimsel boyutta anlatırken; üretim ilişkileri, üretimdeki insanların KARŞILIKLI İLİŞKİLERİNİ dile getirir. BU İLİŞKİLER MADDİDİR; çünkü insan yaşamını sürdürmek, karnını doyurmak istiyorsa, zorunlu olarak topluma katılır ve üretim ilişkilerine girer.

Üretici güçlerle, üretim ilişkisi arasında kopmaz diyalektik bir bağ vardır. Üretim, hem üretici güçleri, hem de üretime katılanların ilişkisini kapsar. Üretim sürecinde üretim araçlarına kimin sahip olduğu bunun için önem kazanır. Üretim araçlarına

sahip olanın, sahip olmayanla kurduğu ilişki bir üretim ilişkisidir; patronun, işçiyle kurduğu ilişki bir üretim ilişkisidir. Bu nedenle hukuksal dilde üretim ilişkisi "mülkiyet ilişkileri" ismini alır. Doğal olarak üretim ilişkileri toplumun ekonomik alt yapısını belirler. Altyapı özünde üretim ilişkisi anlamına gelir.

Altyapı = üretim ilişkileri = mülkiyet ilişkileridir.

* * *

Üretici güçlerle, üretim ilişkisi arasında diyalektik bağ, üretimin karakterini belirler. Üretimin karakterinin ne olduğunu onların karşılıklı diyalektik bağına bakarak anlayabiliriz. Bu diyalektik bağın ne olduğunu anlamak, tarihsel materyalizmi anlamak demektir. Söz konusu bağı incelemeyi şimdilik ileriye bırakıyoruz. Ama açık olan şey şudur ki, üretici güçlerle, üretim ilişkileri birleşerek üretimi yaratıyorlar ve üretime kimlik veriyorlar. İşte bu kimliğe ÜRE-TİM BİÇİMİ = ÜRETİM TARZI diyoruz. Demek ki,

Üretim biçimi= üretici güçler + üretim ilişkileridir.

Üretimin bir yüzünü üretici güçler oluşturuyor, diğer yüzünü üretim ilişkileri. Bütünsel yüze ÜRETİM BİÇİMİ diyoruz. Bütünsel yüzün hangi parçası daha hareketlidir? Teknolojik gelişime bakarak buna hemen karar verebiliriz. Üretici güçler (üretim araçları, makineler, insan) daha hızlı değişiyor ve üretim ilişkileri temelde niceliksel değişim geçiriyor. Üretici güçler NİTELİKSEL ATILIM yaparken, üretim ilişkileri NİCELİKSEL birikim yapıyor. Marks, üretici güçlerle, üretim ilişkilerinin kopmaz bağını *Kapital*'de şu sözlerle anlatır:

"Üretimin toplumsal biçimi ne olursa olsun, üretim ilişkileriyle üretim güçleri her zaman bu biçimin öğeleri olarak yerlerini korurlar."

Şimdiye değin söylediklerimizi biraz sadeleştirip, biraz kabalaştırarak şöyle yazabiliriz: Toplumun üretimsel sürecine, ekonomisine, üretim biçimine, toplumun temeline, hepsine, TOPLUMUN MADDİ YAŞAMI = TOPLUMSAL VAR-LIK diyebiliriz. Toplumsal maddi yaşamın en önemli ilişkisi (diğerlerini belirleyen ilişkisi) ÜRETİM İLİŞKİSİ olduğundan dolayı, ALTYAPININ (ÜRETİM İLİŞKİLERİ-NİN = EKONOMİK İLİŞKİLERİN) toplumun maddi altyapısı olduğunu söyleyebiliriz. Tabii ki üretim ilişkilerinin, üretici güçlerle oluşturduğu diyalektik bağı unutmadan…

* * *

İnsanların toplum içinde birbirleriyle kurdukları toplumsal ilişkiler sadece üretim ilişkileri değildir. Üretim ilişkileri (ekonomik ilişkiler) toplumsal ilişkilerin başlıca yönüdür; ama toplumsal ilişkilerin bütününe eşit değildir. İnsanlar bir de düşünsel düzeyde toplumsal ilişkiler kurarlar, düşünsel eylemlerine uygun kurumlar yaratırlar; dinsel, politik, sanatsal, hukuksal, ahlaksal kurumlar üretirler. Bunların hepsi, toplumun maddi yaşamının dışında başka bir yaşamının olduğunu da gösterir.

Her toplumun altyapısı üzerine yükselen bir ÜSTYAPISI vardır. Toplumsal yaşamın siyasal – hukuksal kurumları (devlet, hükümet, ordu, mahkeme, polis vb.) ve düşünsel yaşamın toplumsal etkinlikleri (din, sanat, hukuk, ahlak, ideoloji vb.) hep birlikte toplumun üstyapısını oluşturur.

Üstyapı = toplumun fikirleri ve kurumlarıdır = toplumun manevi yaşamıdır = toplumsal bilinçtir.

Altyapı ile üstyapı arasında nasıl bir ilişki vardır? Hangisi birincildir? Maddi ekonomik yapı mı, düşünsel – kurumsal yapı mı? Tarihi, toplumu belirleyen üretim mi, düşünce mi?

Burada yine maddecilik ve idealizm devreye girer. Hatırlanacağı üzere materyalistler maddi olandan yola çıkarken, idealistler düşünsel olandan (düşünceden) yola çıkarlar.

Tarihsel materyalizm, diyalektik materyalizme uygun olarak belirleyici olanı, birincil olanı altyapı olarak kabul eder. Üstyapı ikincildir ve altyapının ürünüdür. Tarihsel materyalizmin bozuk versiyonlarından ayrılmak için, bu noktayı biraz açmak gerekir.

Toplumsal ilişkileri: a) üretim ilişkileri b) düşünsel ilişkiler ve kurumları diye ikiye ayırdık. Üretim ilişkileri toplumun maddi yapısını (altyapısını, toplumsal varlığı) gösterirken, düşünsel ilişkiler ve kurumları toplumun üstyapısını (toplumsal bilinci) gösterir. Aslında bu yaptığımız ayrım, toplumu soyutlayarak (toplumun bir yanını diğer yanından ayırarak, tek başına zihinsel düzeyde ele alarak) daha iyi bilmek, öğrenmek içindir. Soyutlama, zihinde yapılır ve amacı, incelenen şeyin özüne inerek anlamayı sağlar. Somut yaşamdaysa toplum bir bütündür, elma gibi ortasından kesilemez. Toplumun kendisi bile soyutlanmış bir somuttur. Gerçek yaşamda altyapısız bir toplum veya üstyapısız bir toplum olamaz. İkisi her zaman birliktedir. Diyalektiğin ”evrensel bağlantı ve karşılıklı etki ilkesi” gereği kopmaz bağla bağlanmıştır. Toplumu altyapı ve üstyapı olarak ayırırken bu ilişkiyi hatırlamak gerekiyor. Ayırımın yararı, temel olanı, belirleyici olanı, hareketi (toplumu) sürükleyeni bulmak amacıyladır.

Toplumun maddi yaşamı, toplumun manevi yaşamını belirler.

Toplumun maddi yaşamı, manevi yaşam olarak üste yansır. Toplumsal varlık (madde) toplumsal bilinç (düşünce) olarak yansır. Madde her zaman çıkış noktası olduğundan, düşünce ikincildir. AMA ÜSTYAPI (bilinç, düşünce ve kurumları) altyapıyı (ekonomik ilişkileri) ETKİLER. Üstyapı bir çırpıda altyapıdan otomatik olarak yansımaz; belirleyişin gelişkin bir

süreci vardır. Üstyapının göreceli bir özerkliği vardır. Altyapı, üstyapıyı belirler derken son duraktan bahsediyoruz. İlk duraktan değil! Altyapının (maddi üretim ilişkilerinin) SON KERTEDE üstyapıyı (manevi düşünsel üretimi) temellendirdiğini söylemek, belirlenenin belirleyen üzerindeki ETKİSİNİ dışarıda bırakmaz. Engels'in, *W. Borgius'a* mektubunda altını çizdiği şu görüş doğru yaklaşımı gösterir:

"Politik, hukuksal, felsefi, dinsel yazınsal, sanatsal vb. gelişme, ekonomik gelişmeye dayanır. Ama bütün bunlar birbirleri üzerinde olduğu gibi ekonomik temel üzerinde de etkide bulunurlar."

En önemli üstyapı kurumu olan devletin ekonomi üzerine etkisi bu gerçeği çok açık gösterir. Devletin kendisi, daha önce söylediğimiz altyapı ile üstyapının gerçekte ayrılamayacağının kanıtıdır. Çünkü devlet üstyapının bir elemanı olmasına rağmen, ordusuyla, polisiyle, mahkemesiyle, düşünsel sınırı aşan bir kurumdur.

Altyapının (üretim ilişkilerinin) üst yapıyı son tahlilde belirlediğini görmenin, EGEMEN DÜŞÜNCE (toplumu yönetenlerin düşüncesi) açısından önemi vardır. Egemen düşüncenin varlığı, üretim ilişkilerinin (mülkiyet ilişkilerinin) toplumsal bilinci (toplumun düşüncesini = kamuoyunu) nasıl belirlediğini gösterir. Üretim ilişkilerine egemen olanlar, zihinsel üretim araçlarını, düşünsel üretimi kendi çıkarları doğrultusunda belirlerler. Bu nedenle, üstyapı, egemen üretim ilişkilerini yansıtan tüm düşünce ve kurumları içine alır. Düşünce üreten sanatçıları, filozofları, gazetecileri, televizyoncuları kendi düşünsel egemenliği altına sokar. *EGEMEN DÜŞÜNCE GÜCÜNÜ ALTYAPIDAN, ORA-DA KURDUĞU EGEMENLİKTEN ALIR. ALTYAPININ ÜSTYAPIYI BELİRLEDİĞİ GERÇEĞİNİ BİR KEZ DAHA DOĞRULAR*. Buradan günlük hayatta yaşayan insana çıkan sonuç şudur:

İnsanların yaşamları bilinçleriyle değil, bilinçleri yaşamlarıyla belirlenir.

ÜRETİM BİÇİMLERİNE TARİHSEL MATERYALİST BAKIŞ

Üretici güçlerle, üretim ilişkileri arasında diyalektik bir bağın olduğunu belirttik. Nasıl bir bağdır bu? Soruyu yanıtlayabilmek için tarihin derinliklerine inmemiz, gerçeği oradan, hayatın içinden çıkarmamız gerekiyor.

İnsanlığın tarihsel olarak bilebildiğimiz ilk toplum biçimi "İLKEL KOMÜNAL ÜRETİM BİÇİMİ" dir. Bu üretim biçiminde ilkel üretim araçları ORTAK kullanılıyordu ve ortaklığa uygun üretim ilişkileri topluma hakimdi. Yani üretim araçları ile üretim ilişkileri birbirini karşılıyor, çelişki çıkmıyordu. Toplumu hareket ettiren çelişki, ortak biçimde örgütlenmiş topluluğun DOĞA'yı yenme çelişkisiydi. İlkel insanlar ile doğa arasındaki çelişki toplumu, üretimi ileriye doğru götürüyordu. Başlangıçta üretim geriydi, ürün azlığı, sıkıntısı vardı.

İlkel komünal üretim biçimi sınıfsız bir toplum üzerine kuruluydu. Ortaklaşarak üretim yapılıyor, ortaklaşarak tüketiliyordu. İnsanlık yüzyıllarca böyle yaşadı. Bu dönemde ortaklaşa kullanılan basit ÜRETİM ARAÇLARI toplumun (herkesin) ortak malıydı. Üretici güçleri, üretim ilişkileri destekliyordu, çelişki çıkmıyordu.

Üretim geliştikçe, üretim güçleri ilerledikçe, toplumda ürün fazlası ortaya çıkmaya başladı. Toplumdaki bir kısım insanlar bu ürün fazlasını kendi mülkiyetlerine geçirdiler. Özel mülkiyet doğdu. İlkel komünal toplumun (üretim biçiminin) son dönemlerinde ortaya çıkan özel mülkiyet, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında bir iç çelişki doğurdu. Gerekli ürüne sahip olanlarla, ürün fazlasına sahip olanlar arasındaki çelişkiydi bu!

İnsanlık tarihinin ilk toplumsal iç çelişkisi: Üretici güçlerle, üretim ilişkileri arasındaki çelişkidir.

Geçerken belirtelim ki, bu ilk iç çelişki, insanın kendi emeğine YABANCILAŞMAYA başlamasının başlangıcıydı. Ay-nı zamanda sınıf mücadelesinin de başlangıcı! Özel isteğe bağlı olmayan bu nesnel çelişki toplumun hareket ettirici gücü oldu. Çelişki zorunluluktan ortaya çıktı; üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki ilişki bozulmuştu; üretici güçlerin gelişimini üretim ilişkileri desteklemiyordu artık. Sınıfların ortaya çıkmasının, bir sınıfın ürün fazlasına el koymasının doğal sonucuydu bu çelişki.

* * *

İlkel komünal üretim biçiminin bağrında, son dönemde ortaya çıkan üretici güç – üretim ilişkisi çelişkisi aşılmak zorundaydı; yoksa üretim gelişemezdi. Ürün fazlasına el koyanlar üretimi ve ürün fazlasını daha fazla artırmak amacıyla, gerekli ürünle yaşayanları köleleştirdiler. KÖLECİ ÜRETİM BİÇİMİ ortaya çıktı. Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki iç çelişki ŞİMDİLİK köle sahiplerinin ZAFERİYLE aşılmış, yeni bir iç çelişki oluşmuştu.

Yeni iç çelişkinin bir ucunda (güçsüz uç) kendileri de üretim aracı haline getirilmiş köleler, diğer ucunda (güçlü uç) köleleri sömüren köle sahipleri. Böylece üretici güçler üzerinde egemenlik kuran üretim ilişkileri kesin zaferlerinden dolayı

üretimin daha çok gelişmesini zorluyordu. Toplum tarihsel olarak ilerliyordu; ama köleliğin emeği üzerinde yükselerek. Toplumun ilerlemesi için zorunlu olan bu gelişimin ağır bedelini köleler ödüyordu. İnsanlık açısından kölecilik beğenilecek bir şey değildi; ancak toplumun tarihi beğeniyle hareket etmiyordu; onun nesnel bir iç mantığı vardı.

Köleci toplumun iç çelişkisinin güçsüz ucu olan köleler, güçlü ucu yenmek için tarih boyunca savaşımlarını sürdürdüler. Tarihteki köle isyanları bunun kanıtıdır. (Spartaküs isyanını özellikle anabiliriz.)

Üretici güç ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkide daha hızlı değişen, gelişen uç üretici güçtür, demiştik. Köleci üretim ilişkileri varlığını korumaya çalışırken, köleliğe dayanan üretici güç gelişmesini devam ettirdi ve üretim ilişkilerini zorlamaya başladı. Her iç çelişkinin gelişmesi hareketin gelişmesi anlamına gelir. Üretim güçleri geliştikçe ve üretim ilişkilerini zorladıkça üretim biçiminin değişmesinin çanları çalmaya başlar. Marks'ın *Kapital*'de belirttiği gibi:

"Bir üretim biçiminin yaşamını tüketip yerine yeni bir üretim biçiminin geçmesini sağlayan biricik süreç, bu üretim biçiminin özünde yatan çelişmelerin tarih içindeki gelişmeleridir."

Köleci üretim biçimi başlangıçta üretim güçlerinin gelişimine karşılık gelen yeni üretim ilişkileri oluşturmuştu. Üretici güç olan köle, toprak ve ilkel aletler ile köleci üretim ilişkileri birbirini karşılıyordu. Ama iç çelişki gelişip de, üretici güçlerin gelişiminin önünde engel olmaya başlayınca, üretim biçiminin değişmesi ZORUNLU olarak gerekiyordu. (Hemen hatırlayalım, iç çelişkinin gelişim süreci aynı zamanda niceliğin birikim sürecidir. İlkel toplumdan köleciliğe geçişte yüzyıllarca süren nicelik birikimi vardır. Ve bunun sonucunda toplum sıçrama yaparak köleci toplumu oluşturmuştu. Köleci toplum yeni bir nitelikti.)

* * *

Şimdi sıra köleci üretim biçiminin sıçrama yaparak kendi iç çelişkisini aşmasının, yeni bir iç çelişki oluşturmasının zamanıydı. Kölecilik, üretim ilişkilerinin sınırlarına sığmıyor, taşmak istiyordu. Üretim araçlarını kıran köleler yerine yeni bir kölelik biçimi getirilmeliydi ki, üretim gelişsin, üretici güçlerle üretim ilişkileri birbirini karşılasın. İç çelişki aşıldı, FEODAL ÜRETİM BİÇİMİ ortaya çıktı. Köle – Köle sahibi yerine, toprak kölesi – toprak beyi sahneye girdi. Köleliğin bu nitelik değişimi; kölelere bir pay verilmesi, üretimin geliştirilmesi, üretici güçlerinin üretim ilişkileriyle denkleştirilmesi, eski iç çelişkinin çözülüp yeni bir iç çelişkinin başlaması anlamına geliyordu. Yeni iç çelişki, toprak beylerinin (güçlü uç olarak) egemenliklerini kurmaları, zaferlerini sağlamaları üzerine kuruluydu. Güçsüz uç (köylüler diyebiliriz artık) iç çelişkinin diğer ucuydu ve bundan sonra tarih köylü isyanlarını yazacaktı.

Yine feodal üretim biçimi, yeni kurduğu iç çelişki ile üretici güçleri, üretim ilişkilerine karşılık verebilen duruma getirmişti. Köylü savaşları yeni iç çelişkinin gelişimiyle birlikte sonradan baş gösterecekti. Şimdilik köleci toplumdaki nicelik birikimi niteliksel sıçrama yaparak yeni bir üretim biçimi oluşturmuş, eski iç çelişkiyi yeni bir iç çelişkiyle değiştirmişti.

* * *

Üretici güçler gelişimlerini sürdürdüler, feodalizmin iç çelişkisi de boy atarak gelişti. Emeğin üretkenliği arttı. Ardından çok sayıda işçiyi bir arada çalıştıran manüfaktürler (atölyeler) geldi. Üretici güçler üretim ilişkilerini başka bir biçime geçmeye zorlamaya başladı. Manüfaktür sahipleri, işgücünü rahatça satan, toprağa bağlı olamayan yeni "özgür köleler" istiyordu. Üretici güçlerin gelişimi de bunu dayatıyordu; oysa feodal üretim biçimi kentlere gitmek isteyenleri zorla toprağa bağlamıştı. Feodalizmin içinde gelişen kapitalist üretim biçimin ilk tohumları olan

manüfaktürlerin, ürünleri satmak için yeni pazarlara ve bu pazarların doyurulması için de kendi iş gücünü serbestçe satan yeni tipten "özgür kölelere" ihtiyacı vardı.

Bunun üretim biçimi açısından anlamı şuydu: Üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişki çözümlenmeli (aşılmalı), üretici güçlere (veya üretim ilişkilerine) denk düşen yeni bir üretim biçimi yaratılmalıydı. Ortaya çıkan kapitalistler (burjuvazi) bu çelişkiyi çözdü; özgür köleleri (artık işçiler diyebiliriz) fabrikalara toplamaya başladı. Üretici güçlerin gelişimine denk gelen üretim ilişkilerini yarattı. Yeni iç çelişki kapitalistler (burjuvazi) ile proletarya (işçiler) arasında kurulmuştu. Egemen uç (güçlü uç) kapitalistlerdi, güçsüz uç işçiler. Kapitalizmin, feodalizmin iç çelişkisini çözen zaferi yeni bir nitelik olan KAPİTALİST ÜRETİM BİÇİMİNİN zaferiydi. Bu zafer üretici güçleri, üretim ilişkilerini istediği hale getiren bir zaferdi aynı zamanda. Bunun tersi de doğruydu; üretici güçler üretim ilişkilerini zorlayarak kendilerine karşılık veren hale getirmişlerdi. Ama egemenliği, iktidarı, kapitalistlere vererek…

* * *

Burjuvazi (kapitalistler) ile işçiler (emekçiler) arasında oluşan yeni iç çelişki bugün artık çözülmesi ihtiyacı ile karşımızda durmaktadır. Kapitalizmin iç çelişkisi, feodalizmi yendiği, egemenliği kurduğu dönemden başlayarak gelişmiş, artık üretici güçlerin önüne ayak bağı olarak çıkmıştır. Üretici güçlerin özgürce gelişimi, yeni üretim ilişkilerini dayatmaktadır. Uluslararasılaşmış üretici güçlere uygun düşecek üretim ilişkileri gerekmektedir. Kapitalist üretim ilişkileri üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine kuruludur; oysa bugünkü üretici güçleri karşılayacak üretim ilişkisi kolektif (ortaklık) temeline dayanmak zorundadır. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet kaldırılmalı, kolektif mülkiyetle değiştirilmelidir ki, üretici güçler daha hızlı, rahatça, insana yakışan biçimde gelişebilsin.

Kapitalizmin iç çelişkisini hiçbir özel istek yaratmamıştır; bu çelişki üretim biçiminin içinden gelmektedir, nesneldir, objektiftir, iradeye bağlı değildir.

Sınıf savaşımının zorunluluğu bize bağlı değildir; üretici güçlerle üretim ilişkisi arasındaki çelişkiye bağlıdır. Ama sınıf mücadelesinde yer almak, iç çelişkinin çözümünde etken olmak en büyük üretici güç olan insana bağlıdır. İç çelişkinin çözülmesi dünyanın ilerleyebilmesi için zorunludur. Eğer üretici güç olan insan bu iç çelişkiyi kendi yararına (şu anda güçsüz ucu güçlü uç yaparak) çözmezse, üretim ilişkilerine hakim olan güçlü uç (burjuvazi) yine bu çelişkiyi eninde sonunda çözecektir. Şüphesiz ki üretici güç olan insanı hayvan gibi köleleştirerek… Bunun bilimsel adı BARBARLIKTIR!

Kapitalizmin iç çelişkiyi sürdürme gücüne bakarak barbarlığı çok uzak görenler olabilir. Evet, kapitalizm henüz yaşama potansiyelini tüketmemiştir. İç çelişkiyi sürdürecek gücü vardır. Ama her üretim biçiminin gelişmesinin ve kendi potansiyellerini tüketmesinin eninde sonunda bir sınırı vardır. Sınırın ötesi burjuvazi açısından barbarlıktır.

* * *

Anlattığımız üretim biçimlerinin tarihine dikkatle bakarsak şunu görürüz: İlkel komünal üretimin bağrında ortaya çıkan ÜRETİCİ GÜÇ – ÜRETİM İLİŞKİSİ ÇELİŞKİSİ KILIK DEĞİŞTİREREK (NİTELİKSEL SIÇRAMALAR YAPARAK) BUGÜNE KADAR GELMİŞTİR. ÇELİŞKİNİN TEMELİ AYNIDIR.

Tarihsel Materyalizm bu kırmızı çelişkiyi her zaman başa koyarak çözümlemeler yapar. Toplumdaki, tarihteki kavgalara kırmızı çelişkinin gözlüğüyle bakar. Bu nedenle Marks ve Engels, ortak eserleri olan *"Alman İdeolojisi*"nde şöyle yazarlar:

"Tarihteki tüm çatışmaların kaynağı, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çelişkidir."

Dolayısıyla üretim biçimlerinin iç çelişkisini sağlayan bunlar arasındaki kavgadır. Bu kavganın politikadaki adı da SINIFLAR ARASI SAVAŞIMDIR, SINIF MÜCADELESİ-DİR.
Üretici güçlerin en aktif unsuru olan üretici ile üretim ilişkilerine hakim olan, üretici gücü sömürerek yaşayan egemen sınıf tarihte hep kavga eder. Üretici güçlerin temsilcisi olarak ezilen sınıflar, üretim ilişkilerinin temsilcisi olarak ezen sınıflar konuşur. Sınıf mücadelesinin sesi, bu iki sesin çarpışmasından ortaya çıkar. Diyalektiğin diliyle söylersek, iki sesin çarpışması, karşıtların ayrılmazlığı ve birbirine karşı savaşımıdır.

TARİHE İDEALİST – METAFİZİK BAKIŞ

Tarih, doğaüstü güçlerle yönetilen olaylar dizisi değildir. Evet, tarih zamanın akışı içindeki olaylar dizisidir; ancak olayları doğaüstü bir güç yönetmez. Buna inanan tarihsel olarak idealisttir. Sözgelimi İngiliz tarihçisi Toynbee şöyle yazar:

"Tarih, tanrısal bir planın gerçekleşmesidir."

Shakespeare de Toynbee gibi düşünür. *V. Henry* adlı oyununda Agincourt savaşını kazanan V. Henry'yi şöyle konuşturur:

"Zaferimiz tümüyle Tanrıya aittir."

Tarihte kavgayı, savaşı insanlar yapar. Doğaüstü bir güç onlar adına savaşmaz, tarih yapmaz. Bu tarz idealist bakış, ister istemez yazgıcılığa, kaderciliğe varır. Yazgıcılık, tarihi insanın kendisine yazdırmaz, onun üstündeki bir güce yazdırır. Kant, *Kozmopolitik Açıdan Evrensel Bir Tarih üzerine Düşünce* isimli makalesinde şöyle yazar:

"İnsan türünün tarihini büyük ölçüde doğanın gizli bir tasarısının gerçekleşmesi olarak anlamak gerekir."

Kant'ın bu görüşü idealisttir, tarihe metafizik yöntemle bakmaktır. Doğanın tarihi yapmak için ne gizli bir tasarısı vardır, ne de doğa insan tarihini yapabilir. Doğanın bilinci yoktur; tarih, bilinci olanların, yani insanların işidir.

Hegel, tarihte zincirleşen bir iç bağıntı olduğunu fark etmiştir; ama bir idealist olduğundan dolayı doğru sonuca ulaşamaz. Tarihi evrensel bir aklın (usun) (bu son tahlilde doğaüstü güç anlamına gelir) yaratımı olarak görür. Hegel'e göre tarihte her şey evrensel aklın (Tanrının) istediği gibi oluşmuştur. *Tarihte Akıl* isimli yapıtında, Hegel der ki:

"Dünya tarihi tanrısal öngörünün planından başka bir şey sergilemez. Tanrı dünyayı yönetir; onun yönetiminin içeriği, planın uygulamaya konulması, dünya tarihidir."
"Dünya tarihindeki her şey usa uygun oluşmuştur."

Demek ki Hegel, tarihin doğaüstü bir gücün planına uygun oluştuğunu düşünmektedir; onu idealist kılan budur. Ayrıca Hegel bu doğaüstü gücün ereğini (amacını) tarihte gerçekleştirme işini BÜYÜK ADAMLARA yükler. Doğaüstü güç onları araç olarak kullanır ve istediği tarihi yaptırır. Daha doğrusu bu büyük adamların tutkularıyla, doğaüstü gücün (Tanrının) amacı birleşir. Tarihin kahramanları bu büyük adamlardır. Hegel aynı kitabında der ki:

"Ereği gerçekleştirenler dünya tarihindeki büyük adamlardır. Bu açıdan bu bireylere kahramanlar denilmelidir."
"Her şeyin iyisini onlar bildiler."

Tarihte kişilerin önemli bir rolü var; ama bu rol onlara doğaüstü gücün ilham vermesiyle, ya da doğaüstü gücün amacıyla, bu insanların tutkularının birleşmesiyle oluşmaz. Büyük adam denen insanlar belirli tarihsel, ekonomik koşulların sonucunda rastlantıyla ortaya çıkarlar. Ama rastlantının arkasında maddi zorunluluk vardır. Onları ortaya çıkaran, zorunlu tarihsel ihtiyaçtır. Birey tarihi etkiler, hatta tarihe yön verebilir; fakat kendini yaratan tarihsel koşulların içinde davranarak! Bu bireyler yaşadıkları maddi toplumsal koşulların rastlantısal ürünleridir. Kaldı ki büyük adam denen kişiler tek başlarına tarih de yapmazlar; arkalarına aldıkları, dayandıkları bir güç vardır. Sözgelimi Spartaküs büyük adamdı; ama köle yığınlarını arkasına almasaydı, büyük Spartaküs isyanını yaratamazdı.

Tarih, bireysel keyfe göre yaratılamaz.

* * *

Tarihin ortaya çıkışının ilk temel koşulu, insanların yaşayabilmeleri için üretim yapmak zorunluluğudur. Marks'ın sözleriyle söylersek:

"İnsanlar önce yaşayacak durumda olmalıdır ki tarih yapabilsinler."

Tarih, kendi amaçlarına ulaşmaya çalışan insanların eyleminden başka bir şey değildir. Ama bu eylemi belirleyen toplumun maddi yaşamıdır. İnsanlar kendi amaçlarına ulaş-mak için bu koşulları etkilerler, değiştirmeye çalışırlar. Tarihte insanların, sınıfların çıkarları kavga eder. Üretici güçlerle, üretim ilişkileri çelişkiyi içinde taşıdıkça kavga eder. Çıkar çelişkisinin ortadan kalkması

tarihi ortadan kaldır-maz; ama doğaya karşı ortak amaçlı bir tarihin haberini verir.

Tarihi yöneten, belirleyen İNSAN DÜŞÜNCESİ değildir. İnsanların içinde yaşadığı toplumsal – maddi koşullardır; düşünceler koşulların ürünüdür. Düşünce, insan eylemiyle birleşerek tarihi yapar. Tarihin belirleyici unsuru son tahlilde yaşamın sürekli üretimidir. İnsanlar tarihlerini kendi seçtikleri koşullar altında değil, geçmişten kendilerine kalan koşullar altında yaparlar. Tarih, öznel etmenlerle (insanlarla), nesnel koşulların (toplumsal yaşamın) diyalektik etkileşiminden, hareketinden ortaya çıkar. İnsanlığın pratik ve teorisinin toplamıdır tarih. En önde olan, süreci götüren, pratiktir. Teori, düşünce onu takip eder ve yeniden pratik ve teorinin birliği olan tarihi doğurur.

Toplumun tarihi ile doğanın içsel tarihi arasında farklar vardır. Toplumsal tarih, bilinci ve istemi olan, çıkarları ve hedefleri doğrultusunda hareket eden öznel etmenin, kendisine verilmiş toplumsal koşullar içinde kavga etmesidir. Ortada bilincin işe karıştığı pratik vardır. Oysa doğanın bilinci yoktur; onun kendi içsel tarihi kendiliğinden kör etmenlerin savaşıyla yürür. İnsan araya girmediği sürece o kendi yolundan gider, içsel tarihini oluşturur.

Doğanın kendi için ortaya koyduğu bilinçli bir amacı yoktur; ancak tarihi yaratan insanların bilinçli amaçları vardır.

SON SONUÇ

Diyalektik materyalizmin tarihe – topluma uygulanması olan TARİHSEL MATERYALİZM hakkında şöyle bir özet yapabiliriz:

- İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar; ama kendilerine verilmiş toplumsal koşullarda. Bireyler doğdukları koşulları seçmezler, bu onlara verilir.
- Tarihte "özgür bireyler" yoktur; onların hepsi doğdukları toplumun maddi ekonomik koşulları tarafından sınırlandırılırlar.
- Toplumsal varlık (toplumun maddi yapısı = ekonomik koşullar) ile toplumsal bilinç (toplumun manevi yapısı) özdeş değildir. Birincisi son tahlilde belirleyici, ikincisi etkileyicidir.
- İnsanların kendi aralarında kurduğu ekonomik ilişkiler onların bilincinden bağımsızdır. Toplumsal varlık, toplumsal bilinçten bağımsızdır.
- Toplumsal varlığın gelişmesi ekonomik gelişmedir; toplumsal bilinç bu gelişmeyi anlamaya, kucaklamaya, değiştirmeye çalışır.
- Toplumsal yaşamın, insanın düşünsel (ruhsal, zihinsel) yaşamına indirgenmesi idealizmdir, doğru değildir.

- İnsanların ilk tarihsel eylemi düşünmek değil, kendi geçim araçlarını üretmeleridir. İnsanlar bu eylem içinde tarihlerini üretirler.
- Bireylerin kendi aralarındaki ilişkinin biçimi üretim tarafından belirlenir.
- İnsanlar kendi düşüncelerini kendileri üretirler; ama yaşadıkları toplumsal koşullara bağlı olarak.
- İnsanlık tarihi bilinçli eylemle oluşur. Ne var ki yüzeyde rastlantılar rol oynar. O nedenle bireyin amacı tam istediği gibi gerçekleşmez. Tarih, belirli koşullarda yaşayan bireylerin farklı istençlerinin çarpışmasından ortaya çıkar. Bireylerin farklı istençlerini belirleyen farklı ekonomik çıkarlardır.
- İnsanların içgüdüleri, doğaüstü güçler tarihsel olayların nedeni değildir. Temel neden, sınıfsal çıkarlardır. Bugün süren tarih, karşıtların ayrılmazlığı ve onların savaşımıdır. Üretici güçlerle, üretim ilişkileri arasındaki savaşımdır.
- Materyalist tarih anlayışının hareket noktası, toplum içinde yaşayan gerçek bireylerdir, sınıflardır. Bireylerin ve sınıfların hem hazır buldukları, hem de kendi eylemleriyle yarattıkları maddi yaşam koşullarıdır.

TARAFSIZ BİR FİLOZOF MUSUNUZ?

Bütün insanların birer filozof olduğunu Gramsci söylemişti. Her birimiz son ayrımda, mantıksal, düşünsel açıdan ya idealist bir filozofuz, ya da materyalist bir filozofuz. Ya diya-lektik yöntemi kullanıyoruz; ya da metafizik yöntemi.

Eğer bunların karışımını içeren bir filozofsanız, kafası karışık bir filozofsunuz demektir. İnsan dünya görüşü içine bir parça idealizm, bir parça materyalizm alabilir. Kullandığı yöntemde bir parça metafizik, bir parça diyalektik taşıyabilir. Ama bunun anlamı dünyayı bulanık, hatta kör gibi görmektir.

Dünyayı ister gerçeğine uygun, ister gerçekliğinden koparak görelim, hiçbirimizin kaçamayacağı soruyla karşılaşmak zorundayız: Tarafsız bir filozof olabilir misiniz? Yanlış bir dünya görüşüne sahip olsanız bile, savunduğunuz dünya görüşünün arkasında durmak zorundasınız. Bu tutum sizi otomatik olarak taraflı yapar. Gramsci bu gerçeği de gördüğü için şöyle yazmıştı:

"Genel olarak felsefe yoktur; çeşitli felsefeler ya da dünya görüşleri vardır ve bunlar arasında her zaman bir seçme yapılır."

İşte, bu seçimi yapmanız hemen sizi taraflı bir filozof yapar. Bugünkü dünyada tarafsız filozof yoktur; olamaz! Taraflı bir dünyada, taraflı bir toplumda yaşadığımızdan dolayı tarafsız, yan tutmaz birer filozof olamayız. Yalan ile hakikatin çarpıştığı bir toplumda felsefi tarafsızlık olamaz. Çünkü felsefe ve filozof her zaman gerçeği arar. Gerçek, gerçekdışının karşısında taraf olur. Bilimin kendisi bilimdışılığa karşı taraf tutmadır.

Taraflılık, filozofların isteğine, iyi niyetine bağlı değildir; taraflılığın nesnel (objektif) zorunluluğu vardır. Dünya taraflı hale gelmişse, dünyanın filozoflarını taraflı olmaya zorlar. Tarafsız olmakla övünen her filozof aslında taraf tutmaktadır. Tarafsızlık bir tutumdur, insanı taraflı yapar. Hem de gerçekdışılığının savunucusu olarak!

Tarafsız gözükmeye çalışan "üniversite felsefesi" gerçekte taraflıdır. Taraflı olduğunu felsefe tarihini incelerken gösterir. Felsefi görüşlerin bir kısmını över, bir kısmını yerer. Sessiz kaldığı noktada bile taraf tutar. Gerçeğin yanında durmamak, gerçekdışının yanında durmaktır. Felsefe tarihinde hiçbir filozofun kendisi zaten tarafsız değildir; Kant'ın, Hegel'in, Aristotales'in, Platon'un, Descartes'ın tuttuğu bir taraf vardır. Lenin, *Materyalizm ve Ampriokri-tisizm* kitabında şöyle yazarken haklıdır:

"En yeni felsefe iki bin yıl öncesinin felsefesi kadar taraflıdır."

Her yana karşı olmak, tarafsız olmak, filozofların hayal dünyalarını süsleyen hoş bir rüya olabilir. Ne var ki bugünkü yaşam rüyayı reddeder. Rüyanın gerçeğe dönüşmesi tarafların ortadan kaldırılmasıyla olanaklıdır. Felsefe insanlığın ortak çıkarına hizmet ettiğinde, kardeşliğin egemen olduğu bir dünyanın yaratılmasına katıldığında ve onu filozofların (insanların) eylemiyle yarattığında, hayalini gerçek dünyaya yapıştırabilir. Ama o gün gelinceye kadar felsefenin (bütün filozofların), düşmanların çarpıştığı dünyaya, yani kendi içinde yaşadıkları dünyaya uğramaları gerekir. Savaşa katılmaları gerekir.

Savaşa katılsak da, katılmasak da, hepimiz taraflı bir filozofuz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkilâp Kitabevi, 1998

Ahlberg, Alf, *Filosofins Historia*, Bokförlaget Natur och Kultur, 1967

Ahlberg, Alf - Regnell, Hans, *Filosofiskt Lexikon*, Bokförlaget Natur och Kultur, 1974

Aristoteles, *Politika*, Remzi Kitabevi, 2002

Aristoteles, *Gökyüzü Üzerine*, Dost Kitabevi, 1997

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Kebikeç Yayınları, 2005

Aristoteles, *Retorik*, Yapı Kredi Yayınları, 1995

Aristoteles, *Ruh Üzerine*, ALFA Basım Yayım Dağıtım, 2001

Aristoteles, *Metafizik*, Sosyal Yayınları, 1996

Aristoteles, *Fizik*, Yapı Kredi Yayınları (YKY), 2001

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayınları, 1996

Cornforth, Maurice, *Tarihsel Materyalizm*, Sarmal Yayınevi, 1962

Descartes, R., *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*, Sosyal Yayınlar, 1999

Descartes, R., *Felsefenin İlkeleri*, Say Dağıtım, 1992

Engels, Friedrich, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, 1977

Engels, Friedrich, *Doğanın Diyalektiği*, Sol Yayınları, 1970

Golomann Lucien, *Diyalektik Araştırmalar*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998

Grant, Ted - Woods, Alan, *Aklın İsyanı, Marksist Felsefe ve Modern Bilim*, Tarih Bilinci Yayınları, 2001

Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 1993

Hançerlioğlu, Orhan, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, 1998

Hegel, G.W.F., *Mantık Bilimi, Felsefi Bilimler Ansiklopedisi*, İdea Yayınları, 2004

Hegel, G.W.F., *Tarihte Akıl*, Kabalcı Yayınevi, 2003

Hegel, G.W.F., *Bütün Yapıtları (Seçmeler)*, Onur Yayınları, 1976

Hegel, G.W.F., *Tinin Görüngübilimi*, Idea Yayınları, 2004

Hilâv, Selâhattin, *Diyalektik Düşüncenin Tarihi*, Sosyal Yayınlar, 1993

Kant, Immanuel, *Arı Usun Eleştirisi*, Idea Yayınları, 1993

Kant, Immanuel, *Pratik Usun Eleştirisi*, Say Yayınları, 2001

Kızılırmak, Ali, *Bilimde ve Felsefede Diyalektik Nedir?*, Odak Yayınları, 1974

Kuusinen, *Diyalektik Materyalizm*, Sosyal Yayınlar, 1975

Lenin, V.I., *Materyalizm ve Ampiriokritisizm (1. Kitap)*, Çağrı Yayınevi, 1975

Lenin, V.I., *Materyalizm ve Ampiriokritisizm (2. Kitap)*, İnter Yayıncılık, 1989

Lenin, V.I., *Felsefe Defterleri*, Sosyal Yayınları, 1976

Marks, Karl, *Kapital (1. Cilt)*, Sol Yayınları, 1986

Marks, Karl, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, 1979

Platon, *Yasalar*, Kabalcı Yayınevi, 1998

Timuçin, Afşar, *Felsefe Sözlüğü*, Bulut Yayınları, 2000

ARKA KAPAK

Şimdi ne yapıyorsunuz? Şu anda elinizdeki kitabı karıştırırken, "Nasıl bir kitap bu? Okunmaya değer mi, değmez mi? İyi mi, kötü mü?" diye kendinize sormuyor musunuz? Sizin için İYİ ne? KÖTÜ ne? Bunları düşünürken ve yanıt ararken felsefe yapıyorsunuz.

Felsefe hayata dair genel bir bakıştır. Hayat üzerine düşünme ve eyleme etkinliğidir. Önyargılarımız üzerine düşünmek, düşünceleri eleştiri masasına yatırmak, onlardan sonuçlar çıkarmak ve hayata uygulamak felsefe yapmaktır. Felsefe, yaşamı, doğayı, toplumu, insanı, kendimizi sorgulamaktır.

Peki, filozof kimdir? Felsefeyi yapan kimsedir. Felsefeyi filozoflar yapar; ama kimleri filozof tanımının içine sokacağız? Herkesi mi? Yoksa mesleği felsefecilik olan özel insanları mı?